

647

В.КОНУАРНД-ПІЦА

ДІМОДАКУД ДХЕШХРГАЛОУ

ДІМУД

8C99.963

В.КОНЧАРЫА-ПЫЛДА

ДАМОЛАҚУА
АХЪЕШАҒАЛОУ

АЖӘАБЖЫҚУА

C(Абх)
К64

Аңыснытәи АССР
агазеттә-журналтә тыжырта
Ашәкутыжыртатә сектор
Ақуа — 1963

АРЕДАКТОР ЛІКНЫТЭ

Иказказуа икоу ажәған иналығуеит ичырцыруа бжык, ааңын шааниуа уазхәо раңхатән ажәңис абжы. Ари аизга хүчгүй раңхатән жәтсыуп. Уи иуанаһәөйт изызха-зыбыауа аңсұа литература дшаланагалаз иңшүү шәкүфөк, Валиа Коньвариа-Дәх.

Арғиара аганахъала уи дкулъшуп макъана, лара лхата дышқуғыш енпүш. Икулъшуп, ағара аңа хaa рықунуп уи лғырхәағыны, абиңара өңір зчаңо, зхы наменгүз аус ағы, имшәауа аңстазара ауадағракуа рөң, азән-аңән реизықазашыңағ ақашыңа қыдақуа аазырьшуп.

Ажәабжықуа раҳтә ихадоуп «Амғақуа ахъенхагалоу», — ардағ лусура уадағи имғақъяны икоу аръыс ишъакүгыларен ирызкүү. Йаалукааша жәабжыуп «Хараза ашыла ашыпағы».

Инеизакны, агуаҳәара, агуалақара бзия уздо, улымда тызшыаахъоу, нағыштыршыаахъоу зында иреңпүшм ғымтақуоуп. Автор даара илықуғиауеит аңаса рхәғсаҳъакуа раарпышра. Ағырхәаға реицәажәашыңа акуз, рхуушыңа, рқазшыңа акуз аснужет аицтышыңа, аңишаңыңа уәзә зегъ рыла нубоит икулъшуп, ҳәарада, аха агурцқул бзия змоу, зхатә бжыы змоу шлакуу аизга автор.

Сара хатала гукалатцәкъя истахын, сазыңшын Валиа лышәкү, Валиа лғымта, нағызыздыруан, нара сышколта шыкүскуа раангыы, — уи енпүш ашәкү сара құхъатәыс ишсоуаз. Сызыптышыз қалент, нағыацлент зынзак сыйзыпшамыз, сағызыргурбъаз, нағысцәуадағу, — са саредакторхент сыйзыптышыз уи ашәкү.

Дааратцәкъя истахыуп сара, уажәенпүш, иналаршәа-ааларшәаи, аха шлоулакъ ҳәа акумкуа, еснагъ исахалар Валиа

лбжы. Ус иагықалароуп. Агхакуа ракум ^{Анна} ара
арақа хъаас исымоу, уртгы изыхутоу ирбал, ишрыхутоугы
ирыхцәажәап. Аус злоу, иқазаант уағ дзылхаша, назқа-зы-
быалаант, ишәтлаант абафхатәра, раңхъатән ажәтцыс нацып-
раант егышырт ажәдаракуагы, мамзар, ирымхәен «Жәтцыс
заңык ааъын азаагом» хәа?!

Н. Тар-пүхә.

ХАРАЗА АШЬХА АШЬАПАӘЫ

Еилагъежъуан Нуца лхы: аччабжъкуен, агуръа-
бжъкуен, ашәаҳәабжъи, алафи... аччаҳәа, ушъа рха-
го астол ағе еилатәоз акачың ғи — лаپхъа мшынк
нағызаха ицәкур҆он.

Алъхыз ақнеипъш ауп ари зегыны шықала иаалыр-
қыны. Машәиршәа азәы илаңш нақушәеит
лпаспорт ақны нахъа лира мши шакуз, иара убас-
тәкъя машәиршәа азәы-ғыңыа ахулпәз лыцырхыр-
гараң ағынка иаалпхъаз, лғызыцәа инархтыгулт
гүлғык ағар. Иахарқыаңамкуа иааинирысланы
идырхиаз, уаххъа аөыртбааны иштәнахит агуръара
ду абжы.

Ари акыта лшьапы налалыргылеижътеи уахеипъш
лгу алақаны джамлаңызт Нуца. Иахъа лара ицкъя-
ны еилылкаант шақа бзия дырбоз, шақа гуцаракра
лзыруаз дызланагалаз лғызыцәа өышкүа; еилылкаант
рапхъаза еихылгаз лшьаңакуа рәкны илпелоз ауа-
дағракуа башаза лгу шдыртрысыз, ағстазара ах-
тагы иашатәкъяны ианыпъшзаз дара аберт атагу-
тасракуен урт ирыңыз аңыбаакуен рәкны шакуз.

Азтачы ишкъыруа ихыу ақыз еипъш, дласкуан-

траза, деилыхха, зегъы дреихырхуо, «итабуп»¹ хәзая², ихыхухуо ғыла итәйиз латәца кны, зегъы днарылс-аарылсуа дрылан Нуца, ари агурбъя-чара зегъы аҳас-дартазшәа. Амбабз лөйкүхәңәи, лытегуарпъхатә қаз-шала лаңышла зегъы аҳамта рыто дахьнеиуаз, угу иаанагарымызт мыйкүак раңхъа абарт зегъы ззеиңшны ирыхуапъшуаз азәи лакун ҳәа.

Лөфызәа атыпъхаңәа латәца ратәцақуа анкъо, лира амш лыдныхәало, инеимда-ааимдо иргузуан лыбла ссиркуа, арпъарцәа ракузар, рылапъш хы-хухуала «дарбан абарт ҳахътә, зегъ иреибъу ана-сыпъ зыбтараны икоу» ҳәа итцаауашәа, лыжәфа инат-тагыланы инықартсон шыаңақуақ, аха лара зегъы рмаршәа кны, азәи игу нмырхазо, ахы иаакуитыл-тәуан лмахуар.

Ента дычкон... дычкон, аха зегъы ирбартан лара лгу акы шалаз, уажәи-уажәи лхы-ләи иқуз ачча лаша шархуашоз гуалак агага, лыбла тбаа-куа рыла дшылпъшаауаз дара ригута икамыз азәи, мыңху дшазелымхаз шытыржык аафыр адәахынта.

Ус зегъы днарылсын, лыла губзыңкуа нархыжыны, ента «итабуп» налхәан, латәца дәхан лкышә инадылкылт илжәрацы, аха убри аамтаз иара лнап ақ-ны иаатцыстысын, инхықашаны, астолкуршә аз-танс аарқапъшт иаразнак. Лыбла агурға мго, латә-ца лығнапык аакулыршан, дгурбъаңәа днеизыпъшил иццакны ашә иаахыттыз Тарасть. Гуахуа дүззак наз-сыкулаз лхы-ләи минуткала иқапъшьза иненцра-шәеит, лышишәкуа аатит акы рхәарц ртахны, шыа-ңақгы нықалтцеит иара иахъ, аха ңқыа данынеи-саңш, даатгылт дшанханы.

Еснагы мыңху зхы иацклапъшуаз Тарасть, иахъа-

лъоушъаратэ акун дшықаз. Уағы ибартан иара^{иаралып} дыццакны дшаауз, заңхъа аартыз икъаे шкуакуа^{шкуакуа} натубаауз игу бубуаны ишесуаз, илахъ ҳарак сиңхъитта икупъсан архзы злашыз ихаху шыңтә-ракуа, аарла-аарла иаатыз иңышә тәкуа рыла лас-сы-лассы илеига-фенгон ицэрыацәаз ипъсып. Енкук-чы имахуңа ихшын зеаңа асаара иштасуаз ип-лашь, иарбан гъштәйс ирымоу узымдыруа, ишынеи-бакуу асаба наганы икан еснагы уамашәа иубара-тәы ицкъаны инықуигоз иенмаакуа, архзы илтцуаз ақнитә ицәаакза икъаे ахуда иавтдан ичабра еихуд-харшь ду. Уаанзатәи ицкъареи еилфаачареи рдыргас инхаз-акызатәык, асы ақара ишкуакуаз икъае аху-да изнапык ала иаашибиркын, иңымшү аукуа гун-харак зхны иңагъаза ирытаз иблакуа зегъы инар-хигеит. Хыла дзыштыз урт рыгута дыкоушәа ани-ба, даатгылт, маңк ипъсы ааивигарц.

Ари иааишъя ааңтаршьеит зегъы, еихаразак ара-ион ахъ дыштаз здыруаз, ашырхәагы азәы-фыңы-нейңынхылан инеизтаат, икализеи ҳәа. Аха иара азәы икуеымтәз, иплашь ыршәны асқам амаа ина-хайрҗан, аказы лгу нирхар итахны, иааихмырсың-закуа лапшы хъантала дылзыпшуша, шыаңа тынчла иңижеит Нуца лахъ.

Ари алапш-быы дааилнархит Нуца. Илуралзы-дыруа, латәца зымға инықулыргылан, лгу аағсахны-днаидгылт Тарасть. Блала маңара днаихуаччан, лна-пы налыгзан иаалырееит иавтәеыланы иказ икъае ахуда (лхы ұалшыон абри аминут азы Нуца, абыр-жәы еиңш агуаъра лыманы джамлацыт ари ауағ-иңе, дылбазинижтеи); илахъ икупъсаз ихаху нақ инаңхъалхәан, иааигуа заны иблакуа днархыпшылт.

Нұца ари ағы инжәйіз иңғырхагахаз қылышон^{уори},^{шынан} ақнитә аңтә ахгаразы илтахын излалылшо ала^{игуою} шәа лхәарацы.

— Уөхуужәазар акухап амфаҳ, шақа асаба үеаургазеи мамзаргы! — ліпшә илымда надкыисло ақара днеиззааңгуахан, наарпәшқаны иналхәеент.

Аңғырқұхәа амцаңшың неиңықунаңтает иара ари аччаңшың, игу еибанарқит абас ибашаң дахъизнеиз. Иара игу излаанагоз ала изақаразаалакъ цәнныррак уи Қарашь иаҳы илымазар, илылшарымызд аbas агуаңыра. Ари илуа-илхәоз зегъ рыху злеңшыоз иара ишәагала акун. Иара ихата абаңт зегъы ишырбоз лкысра акум, лыхуаччаратцәкъа илшомызд. Уи ичымазаратә хамабзиабара шәон икула чкун бзна дызбоз азбаб лаңхъа игу иеанзамкуа изааиз аңәннырра ғуңа иңәхтыр хәа. Дылзымзрәз, лнапы ажәиркұхәа нақ днахан, еиңа зегъы дахъеңгугарташаз азхаз ахъ днеитатт.

— Ишышәтахыу шәрыйхуаңш исшәу сыматәакуа. Уажәштың са сзыхәа зегъ акоуп исшәзызаалакъ, изеиңшразаалакъ... — зхәоз блала днарылаңшит ишанхан изпѣшуз иғызыцәа, нас — асаба зыхтата иқаз иара иеимаакуеи иңирцыруа уеызнубаалоз Нұца лшъатқауеи.

— Хы, — Қарашь иңғышәқуа аархуеит нашаңа ччаңшык. Зақантәы, иара иеимаакуа ракум, лара леимаакуагы, аа, абыржәы илышью леимаа хүчкуа, усурантәи данхынхәлакъ, иңгуза акуакъ нанкәалыргылалоз, итаххахъяз иааштәданы аарла саба хүчкуак зқуңсаз дазыгушуа ирыцқыар. Аха уажәы?.. Иңәымбұн уи арт ашыататәқуа, иишәиршшәирза урт иртаз лшъапы қыззакуа.

— Бара иббахъазма исшэыстцоз зныкыр, ~~настъыл~~
аасаба ансыхътатамыз? — дааигуазаны лара ~~диалыд~~
гылт.

Даагачамкит Нуца, илхэара лзымдыруа: ишэыз
абара акум, лара илдыруан урт рахътэ иара зегъ
ириеиъеишъоз. Данындэйлтлакь ашырхэа днеини
еңдалуантон иара итэала иуантаны икнейхаз иен-
куа, изақараазаалакь чшэшэырак, енкукыцырак ама-
ны луамызт мышху инаалоз, бзиагы иибоз икъаे-
шкуакуа, есыены илжээзэон ичабракуа, иқлаадкуа-
тэжъя, иара ианимбоз. Уи иара иакун лара дзымбоз,
изымбоз иара изы илшэйлтцоз, ильшъалтцоз. Аха уа-
жәазы еиҳагы еибъалшъон Нуца урткуа аки ахъим-
боз. Мамзар игу наанагар қаларын ихыхра даш-
тоуп ҳәа.

Дуалыуашо, уаанза нақ иныкулыргылаз атцэца
аакулхын, диаेъхуент, аха, ажэра лзымгуађыкуа,
лөйзцэа днарылаа ѿшит ацхыраараз дрыхъөозшәа, ил-
крагъ лзымдыруа даакуанызант, т҃фа змам анапы
рацэа лара ианаалзааигуаха. Иќан урт рыгута анап
нашәкуа, анап цъацъақуа амса этз, азађыа зкуз
ухәа еиуеиъшым аускуа ирызкыз, аха уажәазы Ну-
ца лгүкатцара хакукус измаз анапкуа. Лгунхара
аээси иналхиќазшәа, леаалыпъсахит лара наразнак.
«Дсымшәымхын иара, ишәаҳау, дсымшәымхын, са
истахыуп уи имеиърагъ, иласрагъ, ихжәарагъ наид-
кыланы дсымазаарацы» ҳәа лөйзцэа блала дры-
хъөо, «итабуп» ҳәа азәазәала зегъы рнапкуа ры-
бубую днарылсын, — саташәымтсан, ағызцэа, ис-
зыжәуам! — налхәан, латцэца шытахъѣа иныкургы-
ланы лылахъ лнапы надылкылт.

— Ибзыжәуам акуу? — ибжъы ёацаза наати-

гейт Тараши. — Ишпәкалакъуеи ибыжэратсы? Шәлүйдымхалан, ағызцәа, издыруада уи цқъа дашибыламзар ахрусталь итәтәам, анхаңа рнап үцаңыкуа. Рыла итартәаз ағы ажәра? — инапы неикъян ибла тархукуа днарытижъят.

Азыршы азэы иналхиқазшәа, даатрыст Нуң арт ажәакуа рѣкнытә. Аеакы, издыруада, ианалышыр ари аръыс мөүі, аха абриттәкъа ианажъра лтахымызт. Иара ихата иакузамзи акрыфараан ачкыпъ анымтартца, ахархуаразы мап анаңылк, игурбъяцәа изағуазта «бара еғырт бреипъшзам!». Иара ихата иакузамзи шыжы инаркны хулпъазынза лхы тәкны, дшатәо есымша ақыта дахърылаз шаңатс иамаз? Хамабзиабара зынза илымазамзаап лара: изакаразаалакъ лықуцәажәара шитахзамызгы, зақантәы лығенілалгалахъаз лхала!.. Баша лхы лыжъжыон, енагь баша иаҳутамкуа иаақантоз зегъы ианалышын, длыриашон мзызык ѿшааны. Уи ианакузаалакъ аръыс апъхәзыба дышлыхуаңшуз еиңш длыхуампъшыцызт... Лара агаңа, иара имш ала мап рцәылкит зегъы, мап ицәылкит иләйнцәауаз аръыс, мап рцәылкит есымчыбжъя иаабжъамыжъзакуа ател илзасуаз лани лаби. Уи ацынхурас — аа, ахамта, аа, аңыштара ду! Лгу ѿыжәкәо иөхаддылаз лылаңырзкуа аалрыцқеит. — Мап! мап, уи иашазам, ихашәымтсан уи иххәо, ағызцәа! — налхәан, латәца аакулпъаан идуу ёамфала дласданы иааталырцәйт.

— Абар, абар изжәйт, — «абри ала акузар пату зласықуутсо» лхәошәа, италырцәыз атәца ғыштыхны инеилырбеит, дагъанынеңәпъш, имөүізәа илзышыз илаңш акуу, илжәыз акуу здырх'уада, днеин-

лыууан, дахъылаз даагазеааст. Иагъя игу лзынханы дыказаргы, азэгъы илымшент абри аминут азы Тарасть иацъхъа Нуца анлыдххылара. Али-пъси рыла днаалымтасын, имахуңа бубуакуа днарнитцеит, ака-хаха ламразакуа.

— Азы! Азы, ағызцәа! — лгурфа даго, икушаны иғылаз днарылашт.

— Иатахым! — итсыуаз лнап ала днахеит зыла итәны инаалыдыргалаз атәца, дагынеихеит Тарасть лыгейимпүтцилхрац, секундкуак рыбжъарагы зынза нааизааигуахеит дара рхаңкуа. Лыблакуа ирхыхәхъы ирхыз агунхаратә лаңырзы инаалылбааит, алашьцараң агага шубо еиңш, итсыс-тыйсуа Тарасть ихаңы. Дызәйнцәаауз уи исахъа назаза лхы итал-кращылтаки, лыблакуа лнапы нархшыланы иаал-рыцъян, днеиңеапшит. Шамахамзар даалбазижътеи ганк ала абас бзия илбо, өа ганк ала абас илцәымбұны иқамлацызт ари ахаңы гуки. Еикуатцәахо ақын-за амра иашәни иқаз уи, цъара еиқарамрак амазамкуа, амармалташь еиңш иңирцыруан. Абыржәы, абри аминут азы, еснагъ аәара азғыдареи агуамч дун зхылтцуаз, нара хъяң ашоура имоушәа узырбоз чмазаратә қапъшыла. Уажәы-уажәы итсыуан ила инатцакны иармарахътәи избы. Еикубууза еиқун иқышәкүа, ирымхәарц иртакыу акы рөйтүкъар хәа ишәозшәа. Уи иблакуа, Нуца илзеилымкаауз гун-харак этаз, ирхүубаалон зны ацәымбреи агуеибадареи, зны арыщашьареи ахъхуреи, өазных рәаадыртәуан та змамыз гуаңла. Иара абас ишықазгы, еиха ипъшзан, Нуца лгу хых'уа ирхәйинчон. Есааира ижәпаҳоз лылаңырзкуа илбоз зегъы аадырхуашын, минутк ала лылапш инытабеит Тарасть

иңаңы. Акуапа-сапаҳәә ләзмәңда инахыңжит ^{иңаңы} лаңырзқуа. Лоуразоуроу дызтәйзтәйз аңынчарло силяргар хәә ишәозшәә, ашышыхәә ишнеңиуаз иналшәән, Җарашь ирапы инақутәент, аңстазара аңхара ирылаз ала инахынакутәаз иңә-ижыбылуа. Игу иңан замкүа афымца мчы исызшәә, ихы иаркны ишьап ақынза дааимнадеңт иара цәалашәарак, ари аңәйкүбар цаҳәцахәә анынаикүтәа. Иңаххеңт зегъы-зегъы ихаршты дааигудырбұбуаланы, зыңдағы инас-къагазаны гүбрек изтоз лыбла წшзакуа днарыгү-зырц, иккышә икүшыз аңхаңы ала ирбарацы ләз-мәңда кылзблаауз алаңырз ца, аха еита иара иңам-заара лхы иархуаны лнапы ńыаны зегъы дшырьыр-туаз даныназхуц, насты ила данынхыла, дыщца-кы-щак'уа Нуца «атымитыша» дтызгарц (ааи, «атымитыша», абаңдәкъя иңәент иара), иаауз лы-мөаңгаф, уағы изеилмырго ажәакуа неилеңжә-жәән, ихаң иааиз ахуцракуа иңирцәнгарц, ихы аа-къаны, иаакуихт иңәны икүгылаз аңәйцак.

— Ағызцәа! — игүн-игүн еивтцахо дналагеңт аңәажәара. — Сгу самжъозар, шәара Нуца амфа бзия лыдшәңыхәалон арт шәатцәцакуа рыла, — иб-жыбы аатахуаєын даатғылт аңсык, ила бжакфакуа рыла Нуца дылзыпьшуа. Минутк ала дышъахара-хеи, дышъатәымуафхеи лара иара изы?! Заку цәа-фа хіңараз илымаз мамзаргы лара?! Шақантә лгу-тыңьыаа агурға длыргахъаз назаңа ара саагылонит хәә? Шақантә иара ишиңауа абарт ажәакуа лзен-талхәахъаз телла лан? Ишпәлалылшеи абри азбаб хұчы, иара уахгы-өынгы лыгурға газаны дзызхуц-уаз азбаб хұчы алас ижъара? — игу ааибакит Җара-шь, нагынтаххеңт лара дзакуз аахтны зегъы ина-

рөнхәар, идирхар дшаңсам лара ари әкара ЗАДАЧА
ОПРЕДЕЛЕНИЕ зыштыра.

— Ишпә, изакун? Ҳара акгызы ҳаздырзом... — убри аамтаз иғыздә ауу аайлдырган, зқызы этаара зхыз bla фажәа ахышәт-сышәтхәа иналзыпшит Нуца, илзырханы иркыз рнапкуагы пүшшьала наалақуит дара рхала.

— Шәргызы ишәзымдыруану нас уи? — иңшыланы даакутәнит Җарасть Нуца лахъ, аха изакаразаалакъ мың зымхәоз уи лыбла тырхахакуа данинархпүшыла, маңк даакуанызант. Иңбарада ила еимацахукуа агунхара ирхыз ацынхурас гурбъарак ацъхъ аархылан, игу ашыра маңк иаахеит.

— Издыруада уи исенхәаз иашамзаргы? — аангуахут азныказ. Аха мап! Җарасть ихала даңхъеит аттара ус азы аминистрра иқанатказ априказ лара Қартқа лиагаразы, зыңк акум, ғынтәгъы, хынтәгъы: Нуца лфыза игу аартзаны азин иитеит уи апъхъара — убас дразын Гурам иахъя. «Нас абартгы бжъозма?» зхәоз лапъшыла Нуца даанпхъишшыаан, ирашаны дааччент. — О, ус акузар, сара ахара сыйдаап бара баңхъя, Нуца, бымаза срапрамент, — лгу цқыя инзырхоз ажәа абри аминут азы иахъизымпүшшауаз аанцәымыңхан, абри ала ма сшъа зуп, иреибъыз сцәанырракуа рѣкны сахылжъаз игуахун, цәгъашақу дылхыччо, ипъышэ дныкутданы, илаңшхъшәашәа днытижът.

— Бызгылоузеи ус, афыза? Бца, бееилаңәа! Цәгъя дыщцак'уеит уи бфыза. Атыхутәан «бәыхра» иллыршаны ибзипшашаант Қарт агуданытәкъя атыпъхъа. Шәарт ижәдыруоу, афыздәа, изахъзу атыпъхъа? — иғыздәа ихы наренирхеит, ила амџабз ың-

къо. — Мап! Уи шэара затда ишэзымдыра. Аха уи ацынхурас ирдьруеит урт, — инапы Нуца АКИНОВА
ИНАЦА лықуирххан адәахъы ихы неикъеит. — Уа шьапыла ашкол ашқа ацара укушәазом, нара убас ишаку-халакъ аеырааңсара. Амала, ижәдьруазаит, — илахъ аамаирццан инацәа ааиртцысит, — уа атың зегъы ироузом. Уа... — иажәа ашырхәа иааңахитцәан, илымча кыдтданы даазырғит: идагуаза адәахъынта нааңуан ашьапы штыбыжъы.

— Абан, абан иахъго уи иштыбжъ. Бца! Бца! — нааниуаз ибара итахымкуа, илақуа аахфаны инапы наирххеит ашәахъ.

Илаҳауаз акғы лзеилымкаауа, хшығцак змамыз лыблакуа рыла дизъшуа дғылан Нуца, өыртасы қамтко. Шыакуарак зкумыз лъышәкуа аарлахәа ирхылтцуан «мап, мап». Уи илаҳауаз акғы халтарц лтахымызт, илтахымызт, март мзатәи ажәған еипъш, уажәы-уажәы зыпъштәи зыпъсах'уз Тарасть ихаेы дазъшрацы.

— Иихәо закуи ари, даарызма Гурам? — даахунит Нуца. Аха уи атыхутәаны лышәқу ақны изылмөи иарбанзаалакъ аказы ихы ацъа аимырбарацы, арақа ишылпъшааз назаза лразқы? Даарызу ма лаб, забацәа рыбағкуа ари ақытағ итәахыз ипъха мишин цэйкүбарха Қарт иалазуаз дирхынхәрацы? Дзустада, мишен, зызбаху имоу, иихәо закуи ари? — Иихәо закуи? — лыбжы тыс-тысуа қааламхатгейт, лғызцәа дрылагъшуа. Аха уртгырыла акамбо, рылапъшкуа реикүшәара иацәшәо, иналхырғаны рыхкуа ааладырқуит, ендарак нарыкухазшәа.

Атыхутәантәи аамтазы арт зегъы иениңгуатаны ирыман лыхъзала иаалоз ашәқукуа рхыпъхъазара

ишаңхауаз, лара лхатагы акы дамыртынчуда маз. «Ари акузаарын нас уртқуа зегы мзыс-иры маз» ааргуахун, чыдарак аарныпъшиит иаразнак. Ара-ға урт ариашон тағылазаашьак. Ақалақ мышху иа-цэыхараз рқыта өафәл лассы-лассы реентарк'уан артсағцәа. Урт рахтә азәгын ләара амшкуа араға ахгара зынза илтахзамкуа, акыта цқын агубылра лкаанза, лтүп азәй инаитаны, дцион дышзахуоз да-хъааз. Нуцеи дареи еилатдәаны ригуракуа цқын ишенибагахъазгы, Тарасть ииҳәаз ргудаанагара аа-мыркуанызыныр амуит. Урт рахтә азәгын ихшығ азиштырац итахзамызт лара гутахас илымаз, наза-за ара даагыларц илзбыз лымч ақухозу, иакумхозу ахылзымдыруаз шакуз. Лара дшәон зхы ақара па-ту лықузтоз атыпъантәи ауа агурагара ду илрытаз даңысамхар хәа.

Нуца ашырхәа иаалрыцқьеит лылаңырзкуа. Уи лхамабзиабара иатыхымызт лыгерщатэрала ика-лыжьрац апъхәызба лыхымзб, абри ақара лгу нзыр-хаз ахатца иблакуа раңхъа. Еиха-еиха ашәахъ иаани-гухоз аштыбыжъ дазәлымханы, мчыс илымаз зегъ ааизлышкукуан, Тарасть днаидыххыланы, — сара... сара усцәымбұуп уара! — налхәан, дығдәйлкьеит.

* * *

Актәи амш иаркны дылпъилент иара ғатас: игуампъхеит илшәыз лыматәакуа, дигуампъхеит зегъ зъышә таға икүтсаны иршәуа мғапъгара лызуа илы-цыз аръыс хамаңғағъа, аха зегъ реиха игуампъхеит иатсанак'уаз зынза дазымхуцзо, дұышшәырчо адыр-ра илтаз — ахатәи бышәа азымдырра.

— Абри амға ҳагару Ҷааханза? — **абъаахаан**
днанэтцаант Нуца зыштыхь риарханы аттахəа абы-
ца атқәған иахазшшаауаз аръыс данынаизиашака,
уаҳагы ацлымцакуа мачк дааниңеиңшт, лыбжы
шимаҳаз анылдыр. Уи дханагала заны дызөыз аус
аээзы дахтықуғыланы диңүрхагахар ҳәа дшәозшәа,
ихы икурпес даेын имахуә бубуакуа рыла уажәы-
уажәы днакубуюаны иккыз аанды еихақуая. Нуца
лыбжы илымча ианынҭас, изыхъя изымдырзо,
даатрысын ахышәтхәа даакүтәнит, дшыналәаң-
шызтәкъагы иаафсан атқәған иахарпәз икъаә аахи-
цәан али-песи рыла инеишәйтент.

— Абырстәи ҳазцару Ҷааханза ҳәа сцаауан, —
илхәаз шимаҳаз анылдыр, деңданаизтцаахт Нуца,
ари аръыс нарҳа ду диңэйлтәахыр лتاҳызшәа, за-
пхъя дгылаз лөзыза инапы еимарбуюа икны. — Са-
ра уахь ртсафыс саарыштын... — макъа уи аиашара
цъя агура лзымгошәа, асаара дынкальшит.

— Нуца бакуну? Нуца Өемир-ипъха? — иааңеи-
шент Тарасть. — Сминаутуп, шэсүрпешызар қа-
лап. Ара сшааниуз, аанды пәжәоушәа анызба, сза-
вымсит, — зәаалырхаз лнапы ипъсадаза инап ду ала
азнык азы иаахиған, нас, имч илоу зақароу агура
лиргар итаҳызшәа, иааирбуюеит. Ицуу акы дна-
кысызызшәа, лгу леанзамкуа иаатрыст Тарасть ина-
паәы Нуца лыхунацәкъарак, имкүтүлхраңгы дна-
хеит, уаштыхътәи лхы фыштыхны днеиәапъшит: ааи,
аәакала илшомызт иара анапкра! Уи ичкунратә мчы
цәқурпөн, еилашуан, нағъахылтцуан анатысракуа
зегъ рөы мыщху аҳәса иргуапъхоз чыда цәафаки лша-
раки, изақаразаалакъ хуашырак амазамкуа, ицъя-

за. Лнапы ааимкүтүлхын лыла ахуц аукуа ^{ЛШ-}
шьала илоулыштыт.

— Нас бара ртцафыс баҳзаант ауп!.. — иарбан-
заалакъ акала агур аигарц итахын Тарасть ари ла-
жээ аиашара, убри аёныз хагуха еиөагылан иара
ихаёы игуникилоз арцаф ҆хэйзбен уажээ дыз-
хуафшузи. Егыи ихаёы ишыакуирбүуахъаз ари
леиҳа деиҳан шэагаала, ищегыгы дтэйн, лыцымшь
ау иашакуа ирытсан лыла еиқуакуа, изафараазаалакъ
маза ҳээ акы рхжамкуа ргу итаз аахтны ихэо; лх-
хугы, хымпъада, еиқуатдэан, иршаны лыштыхъ еиз-
ган, аарла амра иашэхъаз лыхуда ырпъшзо.

— Ҳы! — гуаныла дааччеит Тарасть. — Даазышть-
да ари абалет куашафы арахъ? — икалаца леиөар-
тэара ҆шээ днахыпъши. Лара курала дреиҳамызт
22-23 шыкуса. Актриса, ашэахъаф, дарбанзаалакъ
аеафзээ ақазара аус азызуа тетпъшла дыздумкыла-
рыз дыжамызт ари, азэйзатдэйк зхатэ гуапъхарала
ашыха ашьапафытэйкъя қыта ртцафыс иаауз лыда.
Лыбла жэфандупъштэы тбаакуа шафьшакъо, минутк
цьарак икыдымхало, зегыи ирхылгон. Мачк иаатыз
лкыши цэааккуа ачча рыкухх, акы рхэр ртхыу-
шэа икуацкуацон. Уи лхы иаркны лшьапафынз
ильтартцэан гуттаха змамыз хүчтэй қазшыак, угугы
иаанагарын дааизинжьтэн ччапъшыла ихъяз лхы-
лэы лаша амырхуашыцызт ҳээ гуалак. Ишаанагара
ильткуз лицэа-лжыи иаанумшыларатэа, лара дтэрын,
деилыххан. Ацгу аныфуашэа еиҳа шытывж змамыз,
линыфуашэа ҆шээла, дныкупъяла-аакуцало, ашыха
ашьапахы ихуноз амфахуаста па нацьнатэ дашь-
цилоушэа, лфыза дахъааихулахоз ацхыраараз лна-
ны наито, дыщакы-ицак'я аки иалхэон иара.

— Абрыгы ҳара ххүчкуа акрыдлыртсону? нкуаң-куаңза леимаа шыхуапакуа иртәз ~~лъянь~~ пъшзакуа днарзыпьшын, нас ихаббала апъша злахумаруаз лхаху илапъш нахигеит Тарасть.

Лгу иныңцаххит ари ипъышышы Нуца; уағы иңеиншыаратә наарласны ачча зкухумаруаз лхы-лөү аалреицакын, уамашәа илзызыроуз лхаху лнапы налалдан, али-пъси рыла инеидылкылт.

— Сабаудыруеи уара? — гурамгарак лныпъшуа лығерымеыңы днаиаздаат.

— Сара бара бъылара саауан... — дѣаңшыза хүчтас днеицрашәеит Тарасть, гуаныла иихуцуаз аргама дшакулкыз аниба.

— Шәаала, абар Тсаахагы... Егъбжазам шың! — инапы наирххеит ашъха шьапаңы иштәз акызба наарахь. Зынза аеатцәахыр атахызшәа, инемазакны уамажә зхыңтуаз шәаңыцъапъла итахәңәаз ари ақытахь, адунеи нареи еимадагас ирымаз аб-риак аума угухуратәы, амраңашәарахь ала харатә улаңш иташәон игулхәа амфә ду. Аладеи амрагылареи ирөйкуршан, нахагылаз абаҳу ду наеңкынды еикуатцәирстә жәаба қатдо, уахгы-чынгы ааикүтәрак азымдырзо, атынчра ду еилаго илеиуаз Хыңста азиас. Афада улаңш ахынзахъзоз зегы шыхан. Акы аткыбыс акы еиҳаны, дара-дара мениңкүрхагаха-зо, реңрәгъаны ақыта иалапъшуван иҳаракны. Арт ахра дукуа иргутцахәңәа иркыз ақыта, харантәи уахыңшуз, амакет ыршәны азәы инаңаиршәйшәа акун угу ишабоз.

— Анцәа ду! Шаңа ихараны даазеи ауағытәңеса дынхарацы? Уаха тың имбазоз иара мыжда? — иңәимбұны днықуңшиит икуша-мыкуша Гурам. —

Егъабардыуаз уҳәарауаз ари азбахуabraхы бәзы-
кузтаз акомиссия? — даашәшәын, инапкуа ^{жылдардан} ^{олоңтүрөк} ^{жинни-}
кьеит.

— Акырза иапсоу афыза! Ари шәышыкесала атоурых ақны ахъзарбоуп, игунукылазар, — ашыр-хәа уи иажәа днаңыххылт Тарасть. Аха убри аам-тааз лара лгу излаанагоз ала, арт төтпүшлагы цәа-фалагы мыңхуа еиңшымыз арғарцәа ргу нибар-хар ҳәа дшәаны, лхы ныбжъалгалт Нуца. Уа иеа-никилт Тарастьгы. Зегь акакун, уи идыруан раң-хъя данынеңәгъш инаркны иарбанзаалакъ аказы ахы илагалара ишаңсамыз ари арғыс хамаңға. Еиқухаңса иғылаз лчамадан дукуа блатыхуала днарзыңшын, иреиңаз акы ааштихын, имырханаң-куа, — шәаала шыт! — ихәан, даараңызейт.

Мыңху ихы дазгуааны дыжан Тарасть ихала да-хәаны, Нуца лъылара дахъааз азы. Лъылара акун-даз, адиректори иареи злеңәажәахъаз ала лара да-ра рѣкны даагылар акун. Ааи, уи Тарасть ихала да-хәеит. Ху-шыкеса раңхъя иара ашкол иалгаз еиҳа-рак дкуадан ахәаанхыттәи абызшәа адирраңы, уб-ри ақнитә деигурбъаны дакушаңаңеит артса ф өң-аңыңка лаапхъара. Аинститут аталара иеахъазы-кайтоз аңы ари ацхыраара итара лылшон. Аха заку цхырараз илтоз ари Тарасть? Абри лхата-пъсат-тәжъя тыйхъгы азәы дырзааит, аха иара уи цкъя дидыраанзагы дцеит уаштыхътәи. Дцашт абригы, уи лыштыхъ иаауагы — абас мацара, ақытей ақа-лақы аиңшымра рыбжъанаты. Иаңыхтәуп уи! Иа-ңыхтәуп!.. — абас дхуцуа дцион Тарасть раңхъя дгы-ланы, арахъ данаауз игу итшпраауа дшаауз еиңш-акумкуа, ихудаңыл хене, зында дазымзырфзо Ну-

ца лғыза иғытқуаз ағехуапхызықуес уажәс-уажәс аҳауа иналағтуаз лыччабжы тәри гуаныла ишәни. Лгу зегъ итытуаз уи лхуңы чабжы рнығуан абаҳуқуа, хұтакны иалалон зхықу иқуланы, ахъхә аңдасынан дағынан күнделіктерде жағынан көрінілген. Ахъхә ицәжәо инеиуаз акуарацца. Шаға зғыдарен гуахуареи атазеи нара! Исаилыбзауан ицәа-ижы, уи илымха иантаслак Тарасть, игугы инытахх'уан бжымчла инықуиҳәарац, «бақут!» Зхатәс матә-куак реиңш Нуца илықуитны илыхуапшуз лымға-пәгағ дикүқаарц — «улыламкысын уи!» Инацәкьяра кантқлақуа амижәаарц лмахуар иамағынса дағынан дағылан еттахоз иғызцәа апсесивгаха раагзо.

Аха дцион макъя ихы икурғыс, ишъаға дукуа ұынч еихго, Нуца лғызеи лареи еимакеиәакны амған из-таз лчамадан ду ырманшәалазаны икны, знызындаа дағылан еттахоз иғызцәа апсесивгаха раагзо.

— Ағыза, — атыхутәан ахәаакуа ирхытцит Тарасть ичхара, — арахъ исутандаз учамадан, мамзар уи үцәжәара иаңырхагоушәа збоит, — инапы наирхеит Нуца лғыза дызтаз ачамадан ахъ. Даақапшыхеит Нуца иаразнак, Тарасть иажәа деигурбъатәа лғыза ичамадан анынаирғыла, Қарт аулициакуа диңнұрынны алак, азәйрө атыңғацәа дызхырбаауаз, лғыза ари ашәаңыңғацәа ақуапағәареи ригутаны адау диғызаха изцыз, арғыс иааста дымтын. Апсабара меигзараҳда ицқыа-изғыда Тарасть инатаз амч үүбүа дааташызын, ихы иаркны ишьап ақынза лылаңш неихганы днеиәалырғышит, алашыцара итиааз атәиц еиңш, икаты-шәато илыңыз лғыза.

— Шәымға еттахархозар қалап!.. — дналагеит

лхы ахара ато лара, «усацәха, сгу нырха, иҳәаиүз-
тахыу зегы, амала уцәажәала» зәоз лапшыла
деңпхышшылаауа.

— Ааи, ааи, ааи! — итахын шәынтә абас иҳәарц
Тарасть, агуралиргарц имфа шеиттадырхоз, аха ры-
латшкуа анаакүшәа, игу итеникыз изынамыгзакуа,
иңи еихыхны иахъикыз иаанхеит: иара изыпшын
иҳаттатцауа, игубзыңза иқаз ф-бла ңашзакуак, дара
рахь дхъадырпшрацы, акала игу хырхрацы ртахны.
Урт цөян, итаулан, ҳәарас иатахыузеи, гук-псык
алагы азәи бзия дырбон. Аха дарбаныз урт бзия
ирбоз? Ари Тарасть издыруамызт. Зегы акакун иа-
ра изы, урт бзия ирбозаалакь абри азәызатцәйк, абр-
ри зыматәа жәла дукуа ирыттаөырбауа илыңыз иа-
кумзар, — илаңш наиршәйт ла лахь. Ари игу итаз
еилкааны дзыщәшәоз ахълыртабырг'уз азы лына-
мыс даргуақ'уазшәа, лылақуа наихырпданы таға
дынкапшит ларгы, дхәыттәи-хәыттәуа. Игу наим-
кьеит иаразнак Тарасть, ихы-игу акумачха, зегъ
изеипшны инапы ааиқъан, — «зегъ акоуп... Зегъ
акоуп, хназоит уаха», — ааихәан, дхуцуа ашшы-
хәа иңи неихеит.

* * *

Дцеит Нуца лфыза, ирласны ари атымитыша
дтигарац дшаауаз ажәа лыттаны; дцеит дук мыртцы-
куа Тарастьгы ұара, дыщакы-ццак'уа, Нуца цәа-
фала излеиликааз ала, иан лнапы цөя днантсаны.

Абри аенни инаркны иалагеит ауси ацьеи, анаа-
лареи аеаршызылареи иахъанза гагатас Нуца илың-
ны иаауаз лыпстазара аитакра.

— Ишпәа уи? Изахъзузеи бзия имба? Ус акузар,

сара акы сыгыуп, ара даға знеишик атахыуц^{акын} ала иеилыркаат^{ан}түп. Мап, уи бзина исырбара^{ан}түп! Уи изеилымкаа^{ан}т акумзар, бзина имбар залшом! Ааи, бзина ибоит, ҳәарада! — лхы даңәажәо дхынхәуан Нуца ағына^{ан}, лыгухъаа зынзагы имк^{ан}закуа, ахын^{ан}тәраан аңәт^{ан}тәа ақалара дазымп^{ан}шкуа — «истахым сара ба быфранцыз быйшәа!» — ҳәаны дындәыл^{ан}къаны данца лтца^{ан}цәа азәы.

— Уи бымгурған, нан, акымзарак!. Цқыа брыз^{ан}д^{ан}ыруам ахучкуа, беирзааигуат^{ан}иши^{ан} ицегь, бзина ишырбо ббаҳра быкоуп! — зылахъ еиқушшыы инат^{ан}талоз Нуца дналхагылон Тараашь иан, лыбжъгы налыргон иааپ^{ан}са-икара иаафнашылоз лђа иаҳь, — Тараашь, дугандаз, нан, Нуца Камыгураа р^{ан}ын^{ан}за, лымала *амфа даңәх^{ан}къап...

— Ишәхәо закуи, сан, ишп^{ан}яқалои уа сцаратәы... ргу иаанаго здыруада... — лхуцра далт^{ан}тәрааны анлажәа дналжыхылон Нуца. — Насгы.. насгы иаң^{ан}соума са сзы ауа^{ан} ираа^{ан}п^{ан}сара?

— Мап, бца! Сара издыруеит уи аус ишазен^{ан}ью! Ибдыруеи уи ағыны ишырхагоу! — лхәатәы да^{ан}хып^{ан}омызт ан, лнапкуа рыла адырга ито лычкун^{ан} деихуламхарацы.

Актәи амш ағыны лтца^{ан}цәа азәырғы реыл^{ан}цәыр^{ан}зазт^{ан}гы, аштыахъ дшымфасуаз анырбалакъ дымфа^{ан}хытуазар ҳәа игуұны, иғны иненины иәархәен аку^{ан}ц^{ан}ма иағызаз рла цәгъакуа, рана^{ан}тәа ирыва^{ан}гъеж^{ан}куан^{ан} цқыа^{ан} лаҳатыр^{ан} рбарацы.

— Сара издыруан урт абас ишыбзиаз, сара из^{ан}дыруан!.. — лгу назазаны дгурб^{ан}он Нуца, есымшаан^{ан}ра згурт^{ан}кули згуеилыхра бзиен аазырп^{ан}шуз^{ан} лтца^{ан}цәа дырзып^{ан}шуша.

Иааизижътеи ақалакъ ақны зызхауаз, ани аби
рыпъха затә Нұца, ҳәарас иатыхыузей, архбатәй
амшқуа рзы илпъилеит тұға змам ауадафракуа, аха
убарт зегызы дыриаант, агуакүкта илымази атыңан-
тәи ауаа агуцарапра илыштози рыла. Цоуп, урт зе-
гыңдәкъя иланарыжыр ртахымызд лара лхатәи
бызшәа ахылзымдыруаз, аха уи ацынхурас ұшы-
ра лнатон дара рқынты даға гуаанагарап — лара
дара дыртәйн, абри рқытағ инхоз анхацәи ирхыл-
тыз лакун: уи шытакъа дыңшумызд. Иара абри
агурагара илыштоз ауп дагыхызхза Нұца: хұчы-хуч-
ла илызгуамтазакуа уи бзия илбент иаалыкуршаны
иқаз зегызы, бзия илбент амөйбра назхығлоз урт ры-
разра, ргудаартра, реиқамсра, реилыххара, иагыл-
пьшаант дара рқны азеитпш бызшәа. Шықусық знык
ада ақуаңа-әапқакуа ирөысны араион ахъ икылым-
суаз, атақмадацәа рқушра ду даташыщуа, дала-
гент дара убарт рқны атарагызы, дыртцарагы. Ша-
қа қүш ажәа, шақа қышәа ду лыртазеи дара Нұца!
Лхы дахычон уажәи уи изақараазаалакъ хуартқа
аәзәи изаамгазакуа 23 шықуса құхызтас илхылгаз
данынарызхуцлакъ. Ашәқукуа, ашәқукуа, ашәқукуа...
Анемец, афранцыз, англыз авторцәа рфымтакуа...
Архбарт азал ақынты ағынка, ағынқантәи — уахъ;
курск ақынты даға курск ахъ... Аехуаархызкуа,
ахушыарақуа. Ахәаанырцәти афольклори алитета-
туреи рзы инеимазакны хуба ззықугылаз Нұца лаку
затәыкгызы лыздыруамызд арсыаа рыпстазара ақын-
тәи.

— Сабақаз, мшәан, иахъанда, набақаз стаацәа,
исзыру закуи дара? — лынамыс даргүақ'уан, абарт-

куа зегъы анындылхуцлалакъ, лыгугы әншахаа
дналагон.

Лара лыкулацә? Урт рымш тәын усла, зегъы акака ирөйн, зегъы еснагъ илахъыхын, еснагъ иххачон, азэгъы илахъынта дахаашшаазомызт, илахъгъы енкүмымызт. Аха иқалалон знызынла азээрфы ианнапартцоз ргу шынамзоз: шыжъы иаркны хулпъазынза махуғала акрызуаз ағар хулбығала инеимпуандосу рығнықакуа ргу өйбъуа.

— Аха изгылоузei нас ҳа ҳклуб, уи ҳхы иахзамырхуозар? Шәаан, хулпъазыла ҳаизалап уа! — Ажәа рылалгalt өнек Нуца. Убри инаркынгъы есыхулпъаз, уаанза еикүшшы игылаз, аклуб тхагуанынза идәйлфуан ағар ричча, Нуца, лгурбъаратә күетыбжы: «Убас! Иашоуп, иашоуп! Уу, бара ибыздыруам заку гуртқулу ибымоу!» — уи лгу акулырбзион, ахушъара лылтон апъхъаза апианино аклавишкуа знапы рөазк'уаз азбаб.

— Шаға ипъш заны ианутазеи! Ҳаи, шаға ипъш заны ианутазеи! — уи инаштарххны еғи ауадахьтәи иаағуан еита лыбжы. Арақагъ напхгара рылтон дара рхатә гуаңхарала еизоз атахмадацәа ағреи апъхъареи длыртцаразы. Иара абас мацара имфа-сун Нуца лымшкуа, азэы акы иртço, ұзара дыриашо, аеазэы дихуаччо. Лара зегъы пату рыкултсон, аха зегъ реиха гуцаракра лзылуан Тараши иан. Лпъа ицәанырракуен игүи абрин лзин ада изаамыртуа-шәа, уи леылгуарпъхара дашьтан лымат уа, длывагъежъуа.

«Мачк дыхжәоуп с-Тараши, иан ипъсыша! — знызынла, избаху ианалацәажәоз, дашшлон ан, аха Нуца лыблакуа ркны лыпъхәистә цәағала ианеил-

лыргалакь: «сара дсыт уи, дшықазаалакъ зегъ **ако-**
уп, бзия дызбоит» — инацылдон. — Ус акун дшықа-
иабгы, аха сара исеиъеишъоз азэгы дыкамызт». —
Цоуп, иара абри атакуажэгы знызынла иаалнып-
шлон гунамзарак, еихаразак Нуца Қартынтай акон-
верт иатцәакуа анылзаалоз, (иззаку здырх'уда,
аха урт лара Гурм импыттт хәа илыпъхъазон). Ну-
ца уи лызгуамгазо, бзантцык ус хъамтак мөфдү-
зымгацыз лнацәкъара па тхухуаакуа цәымбрала
диарзыпъшны, дыщакны лхаху хаббала лхылпъа ав-
тацъгуара далагон. Зегъы зхараз абарт ракун: дара
мыцху идирпъшқарах'уан, идиркүмшәышәуан лара
лхыл-ләи. Шақа илтәхыз Нуца абыржәы дызланага-
лаэ лфызицәа өыцкуа дреипъшзаарац зегъ рыла: мачк
иңацъязар лнаспыргутца, аикуара ахыфлозар лцә-
лжы, илыланы, деикүбүбуа дыказар дшенибакыу;
лара лгу излаанагоз ала абарт иреипъшыз атыпъ-
хацәа ракун игуапъхоз Тарашигы. Ари агурा лнар-
гон знызынла игу намзо уи иналхигоз илаш.

Аkreи аёыцәаарен еимарк'уа, аццышә ихъяны
иамоу, апъирбы, аёырхәа азы аннақутәалакъ, ишын-
чыцәааяа еипъш, аёыцәаара иаёын уиақара, уаан-
заты ишъакубууамкуа Гурм икны илымаз ацә-
нырра, еихаразакгы иара усурда дахырыштыз ақ-
нытәи мызкгы днымхакуа дышцаз анеилылкаа.

«Ахучкуа зеипъш җамлац бнауаауп, ақыта аку-
зар, ауафы игу злаихаирштра акы иалақам. Ашә-
шыра итцахт зынза, ашәшыра итцахт!..» ифуан уи
ишәкуаेы. Аамта цацыпъхъазагы, зынза датцәахыр
атахызшәа, еиха аөрүжәпаны ихатәон иара ихата
Тараши ишәшыра Нуца лгуаеы. Уи ацынхурас
еиха-еиха аёыртбаая, аёыпъсақъаны лылалара иа-

өүн даеа цәалашәарак — хырғ лзымузо, лассы-ласы лылаңш иныцаба ицилоз Җарашибаш мачк лара ^{дахыр} дхъалырпәшрацы, ишәапырханы, аха мчыс иамаз зегъ ала илзаиз адәннырра ду иаргы еифишарц илтәхыз азхуцра назкыз.

...Дхынхәлон иара усурантәи дахырьданы, дара аныштылалакъ аштыхъ, шыжыгы дон иара убастәкъя, игылаанза. Есымшааира арахъ ааскъара иаңын иара напхара зитоз абрагада ашхара иаңганы иааргоз амға чапъа ақалакъи акытей еидызхәалараны иқаз, аха макъана иара дызныланы хыхъ дыхуналоз амғахуаста лакъ-лакъы длынтиңаа дагозшәа, еиха-еиха дылцэыхараон ихата.

Лара зегъ бзия дырбон, азәйзатцәык иара иакун уи бзия дзымбоз. Цоуп, иналаршә-ааларшәо дынлыкуцәажәлон иара, уи даазкулаз интерес иман афранцыз бызшәа; дгурбъатәа даақалон лхатагы ускан Нуца, леагыназылк'уан иашаны изымхәаз ажәакуа рәни длыриашарацы, аха иара үшшара лыто, ацәажәара иәаламгалацәакуа избаны имаз ахәа дхытцыр ҳәа дшәозшәа, жәа нәахтәаны дытқыаны иөынеихон усурға. Ари еснагъ дыщцак'уан үзара, еснагъ уск даеын, еснагъ дыпъшуан адәахъы.

Знызынла дхынхәлон иара заа, иагьеизигалон ифызцәа. Шақа иқазшыа бзиахоз арт ахулпәзкүа раан Җарашибаш! Ағы иижәыз икъаф антанатталакъ, тыхуаптәа рымамыздык ихумаррен иччарен.. Уи дрыхъзон зегъы: Нуцеи иани дрыщхрааны астол ақны афатәкуа рыйкүргүларагы, еихшәшәа-енпәшәа иаауз ифызцәа рўйларагы, игъежьюа-ихынхәуа икуашо икүз днарыдыхыланы рыйкүлашарагы. Иқазшыа үашыланы уажәы-уажәы днеизыпшлон

Нұса Җарашь, илакуа данынархыпшылалакғы, даа-
уалуашон. Заку бла таулакуоузei ихаз уи! **Иңзә**
фа ацьбарара зегы ацынхурас дара ығедырхаар
ртыхызшәа, игубзыбза иулатқаон еснагъ. Аха арт ас
иахықаз ауаа рәкны акун, Нұса лзы дара таңын,
уи дагьдыргубзыб'умызт. Знызынла ылаапшқуа
анааникүшәалозғы, иара дыпцакны даштылан ибла
лықугара, аказы игу намзо, ажәада аеңныхәа
дарго.

«Заку залымдароузишь абри иқны исамхака-
та?» лхы дастаалон Нұса, ахуухаҳәа дкупсычхауа,
ахуцрагъ дынтанагалон. Үажәштә ақыр тцуан лы-
матәа жәла бзиакуа зәз ачамадан алмыртызи-
нжытей, акуакъ иғөалыжыт леймаа шыхуа пакуа, да-
қудит Җарашь имфатәны дахьяауаз илызәыхны на-
аигалоз асалам шәқука дгуръатәа имхра. Акы-
затәык инхаз лхатәы бышшәа азымдырра акун. Ша-
қа гуалас илымази ари Нұса, шақантә гуаныла
дырзаңхъязи лани лаби, ианаамтаз иахылдмыр-
таз азы. Аққаанырцәтәи х-бышшәак ыла аеңаҳәа
иңәажәоз лара уажә акун рхылтшытра анхаңәа
гуадурала излаңәажәоз рбышшәа анылтоз. Цоуп,
уажәштә үза дүззак адымбалакуа ажәала еиба-
к'уан Җарашь иани лареи, аха иара даныналықу-
цәажәалакъ, ңас науазшәа, лыбз ақуақуа ааң-
тәон.

— Афранцыз бышшәа артсағы! — дылхыччен иа-
ра убыскан. Маш, Нұса лгу излаанагоз ала уи ибо-
мызт ари лцәафа зегъ ақны аңсахра дукуа имфа-
ңысуаз. Хыбрек ақны еиңхоз дара еиңәыхаран
аген ашхеи реиңш гула-пъсылы. Знызынла игубзыб-
за иналхигоз иблақуа рыда, ажәа қуанда леимхәа-

шызт иара, шамахамзар, аха лара илгуапъхон уи
ицәафа шеибакуу, илгуапъхон и҆ягъара; илгуапъхон
иан лус армариаразы изээзәа-иуантаны лара изыкул-
тоз икъаөкуа анықуихлоз, мтцақъақъарада иаах-
тәаны иихәоз «итабуп» — тәкъагы.

* * *

...Арт ахуцракуа дытрысны даарылырхт Нуца,
нагоз азәы дархынхәйр атахызшәа агу бжъажьо,
икуанызануа, адых-сыххәа авагонкуа еинъяны
адәүбә ағанынанаха. Лара уажәгъы ицъяны
илыздыруамызт лхы ахъхаз, дахъцоз. Зегъ акакун
дахъцалакъ Нуца, далцааит абри ақыта, дхара-
хааит абас лгу нзырхаз Тарашь иќнитә, иара ида-
ты анхара шлылшо агурга илыргарацы азымаца-
тәкъя. Аха ахучкуа, лара налырпхъоз ахучкуа? —
лгу хъухъууа инеидыбуюалт урт данынарызхуц.
Шака бзия дырбоз, шака илыкугуб'уз дара
Нуца! — Ишпәкаалари урт сара сыда, ишпәкаалари
сара сыда? — еиҳа-еиҳа зныкуашәа нацизтоз адәү-
бә агъежъкүа рыштыбжъ иалығыни илахауан арт
ажәақуа. Абыржә еиңш илгуалашөон, «истахым
бара быфранцыз бызшәа» ҳәа идәылъянны ицалоз
атафы зны, акомиссия анылатәаз, лгу леаницарц
ағырпштәи ааигозшәа қатданы ифранцыз бызшәтә
жәар зегъы еиңирхырааны иихәаз: «аурок антәара
бжъ-минутк ағыуп»; еиेылкааз абызшәа атара
агул аусура; апианино архәашъа злыртказ азбабщәа.

— Убарт зегъы нбыжыт азәы изы, азәы за-
тәык изы! — аеңыхәа лнатон лыхшы. — Азәы
затәыккүу? Аха азәы затәык иоума уи? — уи иама-
нак'уан лгу. Иара убас шакузгъы, арт рифбагы

гүк-пъсык ала иртахын убысқан Нуца азэы дналыхы заны дыжъжъаны диргъежъыр, иртахын иара ^{УБРИ}~~АМД~~ ауа^Ф аеазэымкуя Тарашь иакузар. Амтәйжөсакуа лымоушәатцәкъа акухарын усқан авагон дышлбаацъарыз Нуца, зегы-зегы убысқан ианалыжърын лара. Ианакузаалакъ абри иқынтә дзыкугуб'уз егъшлы-мамызгъы, атыхутәнзатәи аминутнә лгу илна-тон иара абастцәкъа димныцижърымызт хәа; аан, знызынла абри еиңшыз губрак лыртон уи ибла қүшкуя. Аха уи шытадышмаауз агуралыкъа ианылга, лылаңырзкуя лөйкүхәхә, лхуцырта ссири-куя зегъ зыдхәалаз уи иқытаданалапъшрацы ашәахъ днаторыст.

Еидараха, еиңхакукуя авагон ае зтылъ алхра на-сыз ауаа аттахәа дыщакны дрывсуа ашә дны-лаххын, еижәыланы знапы ńко адәыбба иацыфуаз анаскъага^Фцәа блала днарылалт, дыпъшаауа. Еи-хыс-еиңысуа, акиносахъа акадркуя реиңш, ищак-ны имфасуан уи лылаңыхъа иесиуеиңшымыз ахаң-куя, зылахъ еиқуз, алаңырз зәашыз, иххаччоз, згу алақаз. Акызатцәкъ — згу иханы аблар губзың-куя зхаз иара ихаң акун илымбоз. — Уи дыккамызт урт рыгута... Дышкемлалоз еиңш лассы-лассы.

— Дабацеи, мшәан, иара? — дхәйтәыхәйтәуа, лылаңш зегы ирхылгон Нуца, авагон ашә дахы-лагылаз.

— Саанхар хәа бшәазма, Нуца? Абар смаан! — убри аамтаз дыхухуаза, лаңхъа адгыл даатцыз-шәа, ааизҳант хaa-мыхаала итәны еилаңәарап згу-дкыланы ихашхашуа ифхалаз Гурам. Лыблакуа тырхаха уи днаитцаңшт Нуца, — узуста уара уи на-аста? — лхәошәа. Иагътабыргны, дызустаз иара? —

мчыла, лани лаби «ртынхаду» наҳатыр азы, лла-
хынца иадырхәаларц иртахыз затәйк иакунь.^{Ман} иана
кузаалакъ гүбрак илымтацызт уи азы. Диңниңуон
ус баша ашыциларакънытә, насты лөзыззә зегы
аэзәззә нахърыцныңуоз азы. Лара минуткгы дыгу-
хъаалымгацызт, илныңшамызт реицәыхарара, на-
мур, наҳагы дтынчын.

«Узааи, иутахи? Ашәыргунда, аус иацәшәаз!» —
ибла италхәарц лтахын Нуца, аха ицәыркъа-цәй-
расуа ауаа рыйжәпара Тарасть ихаңы анналылбаа,
дыщакны днеидкъеит.

— Абан! Абан нара! — агурбъаратә лабырз лөзы-
кухәхә лнапы налырххеит адәыбба авагонкуа ахъа-
нтәоз атыңан ифны иаацәыртыз Тарасть нахъ, ха-
хагы ашә днылпъан, амардуан дныкупъалт дкаңа-
рацы.

Ахъшәтхәа инапы нымғанитцеит Гурам уи дикра-
цы, аха убри аамтаз абъеф-сефхәа авагон ашә мчкуа
анынеиңа, иеилахәарапуа инкыз неимпыштырын
сипъхытта инкаһаит. Ақызатәйк бзиабараси гүбра-
си Нуца илымаз зегъ рымч этаз лыбжы, адәыбба
ахъша нахылтуаз иналағданы аҳауа иналағтыз,
Гурам илымха интаст...

* * *

Азныказы дытрысны иөйненеихеит Тарасть, ар-
тәаахәа ихәхәо, алға ахылббы зөйназхаз адәыбба
дахъзарцы, аха даахъаҳәхъачан, даатгылт дхуцуа.

— Сабацой, насты сзыштада? — инапкуа
рыла ихы-иөы еимаиркүөыр итахызшәа иаимаирбү-
биеит, — усцәымбыуп ҳәа салымхәеи! Аай, сыл-

цэымбыуп, илцэымбыуп стып, санаат, — сзакухи
сара махуёала акрызуа ауафы! Илцэымбыуп СИЭЛД
лацэажэо абызшэа, лара лхатэы бызшэа!.. — АЛДАРДОО
ИКЫД
халоз илапьш наштентеент есаана аныкуашэа азыр-
хауа, нацхъяка игубрақуа зегы зыдхэалаз Нуца
дизманы ицоз адэйба.

— Уазхуцыр, бзия сызлабатэуи сара? Зегы
силыркаант лара лира амш анакуз, сараззэтэйк
сыда... Сара зегь реиха деибъязшьоз... лгу өастама,
хшығзыштыра чыдак лыстама знымзар-
зны? — даахуцит Тарашь, джанызагы днеицра-
шэент ачыда хшығзыштыратцэкья илитоз даныназ-
хүц. Ианакузаалакь уи зегь апату ирыкуитцоз ина-
хыкны зүабк лымкаала лкынцыц ҳэатэы наимыг-
зацийт: азэы илъидимныхэалацыйт лира мши, илим-
тацыйт ашэткуа, урт зегь иара ипъхъазон имцхуны.
Аха Нуца илымаз ачыда өазшья, уи ипъагъара иагъа
мчы амазаргы, изалшомыйт аөагылара. Ипъстазара
зегь аёы лара абри аззэтэйк лакун иара иззаан-
гахъаз ашэткуа Нуца афны даныкамыз аамта иа-
куршэаны. Убыскан шэаңырхада луатах ашаца-
хэа днығнааххны аваза интаргыланы дығдэйлжон.
Нуца дгурђяатцэа «шака бзия избозеи ашэткуа!» —
хэа илхэоз ацынхурас, инатеик'уван, — «саргы бзия
избоит, убри ажнытэ санаауа ичимхкуа сызрыв-
суам». Уаанза еснагь дызвысны даалоз ашэткуа
зныкгы ирызхъампьшыцыз, иара ипъхеишьон азэы
өпъныхэак иитар ҳэа. Иара убас шакузгы, иааигон
дара есимша, Нуца лгу иахуоз ажамцара ахыилым-
шоз азы. Ижаллон маҗеаҳэаранза асы еимгүхэо
хулаанза данылаз, шэарахк шьны илзааигарацы,
лара урт бзия ишылбоз анеиликаа; аөазных абжья-

ра даेын иара ида шамаха уаф инапаेы имадиуаз
ирадъ ё-ду, асыктуәара лттар шылтахыз анильфырз

Шаша итахызеи уи дылгуапъхарц, ипъстазара зегзы лара илымидарацы, лгу қайтталарц есымша, есминут. Уи ацынхурас имаңданы акузаит, иах-хәап, мчыбжык ахьынты зныкгы акуз, днеизхъаңшыр лара игурға даго, игу иахуаша акы наиалхәар. Ус егыжалтсон лара, знык акум, лассы-лассгы, насты ауаа ишырбоз, аха ари иара изхомызт, ипъсы артәуамызт, уи итахын лара лжынты иахар: «бзия узбоит».

— Сара исымхәоз, сара сакумзи уи зуалыз! — ихазы игу пъжэон Тарасть, аха иара убасгы ихы акала ириашарацы далагон, — сара уи слыпъсамызт, схы лжынза исызнатомызт. Иудыруеи ргу иаанаго ақалакъ тыпъхацәа, — ихы изымдырzon? — лымхәои?.. — абас даргумтцуан иара ихамабзиабара.

...Ицәа-ижбы неилыбзааны даатрыст Тарасть убри аамтаз, адәыбба длақуорны дкулаауа азэы данынталы, ашырхәагы иөынеихеит ацхыраара ииңдарацы уи, дышуағыз анидыр. Аха зөйфөйтыхны иғагылаз ауаф Нуца шлакуз анидыр, дытрысны иөынеихеит лышка; уи минутк ала инеихъеит лгуағ имази игуаарен — итахи уаҳа, лара ара дыкоуп, лара дхынхәйт! Даатгылт Нуца лгүи-лгүи еилағышуа, еита лгу нирхар ҳәа дшәаңырхашуа; ииасит минутк, даеакы... лара, алаку иалоу агагатә фырхатса иениш, акакала иенхылгон лашағакуа, лнапкуа рхханы икны. Уи еилымкарак зхыз Тарасть иблакуа дыткуаны дыргон дара ракх. Аха убасгы лтәа дтазызауан, иацы ишеиньртцыз да-

ныназхуцлакъ — излалхаштзен уи иленхәаз зегъы, излалгуабызын еңта нара дахықаз агъежъра. Шақа дылхыччари, нанеиликаалакъ нара изы дышхынхәэз? — лыла ааймацахут, — аха нара имацара изы ауакухыу, лара арака илыман азеңш ускуагъы, ахәйинтқарра лыгурғаны илыртаз анапынта! — абъаахәа лгу аалыпъсахит Нуца.

— Сара... сара ахучкуа рзы схынхәйт. Урт сара сыда аңға рбашт... — дхәытәс-хәытәуа лхы ариашара дналагеит, Җарашь зынза данаалыдгыла.

— Нуца! — аарла нааихихт уи ипъышәкуа, амчукъ єыртцысрак иқантю ала аңхыз ссир дызлаз далтыр ҳәа дшәозшәа, игу аапъсахынгы атыхутәантәи зегъ реиха ицәыхъанта, аха иразъы зегъы, абүржә нара игу излаанагоз ала, знапы иакыз ашъаेңа неихиган лнапы аамтсаирсит. Аңхъатәи аминут азы ирхәара рәамшәо уа иаашъакүхент афыңыагъы. Акырмызкуа арт еизааигуаузаны фынк ишығазгы, шамахамзар именицәажәацызт гуаартыла, убри ақнитә азәй изы азәй иидыруаз зынза имачын. Урт рәнитә руазәй ауағы иқушра ду зныз ашәкү адаақакуа еилырттаны дшырхысхъаз мазамызт еғын изы; афбатәи, усс, аа, абаңт инапы бубуакуа рыла шамахамзар иқаймтациз акы шықамыз даташьыцуа илдыруан. Аха итәахызи уртрыгъскуа рыңақа, хуцратас ирымази дара? — ари еилкаамызт дара рзы. Акызатәйк ачкунра ацәалашәара ссир, зны аеырмазо, зны аәраргамо, зны ишәаңырхапъуа, зны ахы ахаштуа ақынза агуаңыра аманы, ибууаны, нара иамоу ачыда қазшыала өымтзю ажәада еидхәаланы иаанагон дара ригукуа. Өыртуамызт нара абүржәгъы рхатакуа, аха зтыңае ишханпъсылаз дара

ршъапкуа, иццакны еисуаз рыгукуа ирылшон аду-
неи ажэас икуу зегъ реиха ахэара, губра дүк ша
мамызгы, урт рыбзиабара ашэтымтатцэкья ишта-
гылаз: игу шынамзозгы, иара бзия дибон Нуца,
ихы ихаштуа, лара ианалыжьуан уи имөйбра зегъы.
Игурга го лёынаигудлыхээлт Нуца. Дыфтаркья-
къян, лығнапык ихи ихудацьали инрыкулыршан
иаалырбууеит. Лнацэкъара пакуа рыла иаалшь-
шият лыпъстазара ё абыржэы зегъ раپхъаза ахатца
ихаху. Агурбъара лађырз зхыхэхэыла иќаз лы-
лапъш инытцашэеит жэаа шыкуса Тарашиб дырты-
сижьтей пытк штцуаз узырдыруаз, илымха инахык-
ны цара-@ыцъара ихаху еиларша иналапъсоз ашла
цракуа. Урт еихагы лара дааизаангуртэйн, иблакуа
дырхъышло иналхэеит: — сара арантэй... уара
уқынтэй царьгы сказом!

АМӘАҚУА АХЬЕИХАГАЛОУ

— Ас иқупъшзоу апхәйизба ртсағысу?! Мап, мап! Бхата бызгы иуадағхап, ҳаргы уи хуарта мыңху ҳнатарым... — ибласаркъакуа днарытпъшны дналыхуапъшил адиректор, атыгу-тыгүхә ашә дасны иаағнашылаз азбаб күпш ларзаҳал даннапъхъя: — Ҳара еиҳаразак ахацәа роуп иҳадаҳқыло, ҳагъаштьоуп ахәса рхыпхъазара еснагъ еитказарц, еиҳаразак икупъшу. Ибцэыуадағхар қалап, ибцэыуадағхар... Са сгуанала еиҳа еибъхап уи бәазыбым-қзар. Урт бара брыхуарым... — аскам налидеит ларзаҳал иацыз априказ еитцыртуа. — Ас иаакуахъеит азәйрө, аха, аиаша басхәап, иамыхуеит. Ицәгьюоп даара, ицәгьюоп аусура, зых зәымбұзы зегъы еизаны иахыықоу, ирыхуартада, — игуағыны абрақа иааз ىқья деилыскаап иҳәшәе, уажәы-уажәы дылзпъшуан лара. Аха изакузаалакъ акы иунардыруамызт амамзаареи агуақреи даарцеит лара арахъ ҳәа.

— Аусура шмариям сара издыруеит! — лхығыштыхны иблакуа днархыпъшылт лара. — Иқалозар, иахъатқәкъагы исшәйрба снеираны сахыықоу акласс, — куанызанра қамтағакуа даацәажәеит.

— Азамана, азамана! Уашьтан баҳххур, ҳара ҳарас ихабымтааит, — иаپхъя икуз ауроккуа рсиа

ажәжәахәа днахуапшит, икарандашь никыз ^{Цыара} инақуиқын, — аабатәи акласс ақны уажә^{ИКУ} шәатдәкъаны аурысшәа рымоун. Амала, заанат адирра быстоит, ари акласс лымкаала алеишәа цәгъоуп... — уаҳа изызырға лтыхымызшәа аниба, иңәа уа иааөахитцәан, ажурнал налирkit.

...Иаалцәымбекатцәеит Цица, акласс даныныңнашыла. Ауу рымшха, үюуки ағенцыр иадеизаланы акы еибадырбон, үюуки апхатәи ақуардәкуа ркны итәаны рыббакуа кылданы, абыркъхәа ататын иаҳон. Аклас атыхуан, ригукуа хаххала, уағы изеильмыргаяа еилажын астолқуеи аскамкуеи. Накутас ауда зегы алғеи абби хаччала иғнан.

Пұытрак даарпейнъшын, азхаз даатғылт Цица. Зығнамыс еиха ибзиаз азәы-фыңыа ртыпъкуа аалхны ианыналхатцыла, астол ахъ днаскъян апшшәа на-ралхәеит.

— Бзиа ббааит! Бзиа жәбааит! — инеилапүсент абыжъкуа.

— Шэтәакуа! — иғылаз реиха итәаз акырза ишенихаз шылбозгы, акгы ахымхәаакуа, рөанаадыртынч, ажурнал аахлыртит.

«Ха ихакунагатцәкъоз абыржә акузаап банҳзаанага», — инцәыттаччеит ашытахътәи атыпъкуа ркны итәаз үюуки, дара рааста зында икүпъшыз Цица джуншъаны. Аха уи ла илмақазшәа асия апхъара дналагент. Доус цәафас имоу еиллыргарц лтыхызшәа, азәаәзәала лхы шытыхны дырөапшушан, ажурнал дағъхьонатц. Пұышәа дук шымамызгы, илбон урт ригута қазшьала зында хагуха еиөагылаз ауаа шықаз. Амала дара абаҳта матәа иршәйз акала еизааигуатәны еипшнатәуан. Уи акум, үюук рыла-

жүа анамыси апъхашьареи шырхызгы, зегъы ^{ир}
зейңш цәафана агуаби ахъарареи рымоу ^{бүйрек}
иабон.

Асия апъхъара даалгоны, ашэ ашырхәа наатын, лара лахъ дагъхъамъшкуя, иңацәыз тыпък аёы днеин днатәеит чкуна харакык. Ажәжәаҳәагы шәкүк аахиртлан ишъамхы икукны апъхъара дналагеит.

— Уагханы уанығнало ашэ асра атахыуп! — лжурнал зымға иныкутданы уи нахъ лөйненхеит Цица, ас иездышыланы дзыпъхъоз ашәкү закуу еилыл-каарацы. Дааниушәа аниба, цасхәа аңаа инап ду нақутидан нахиғеит, ихгы уаҳа ишъымхәзакуа. — Аа, идыру усуп, иҳаҳаҳьеит уи атәй! — инапы неинъеит, илхәаз агухъаа зынзагы имкәзакуа, ишәкү дешапъхъац датъхъо.

— Мап, уи атәй сара зынзагы ишәсасымхәа-зацт, насты... насты азэ даншәацәажәо ишәулуп уи ихуапъшреи ихатгылареи, Игор! — ртағыс акум-заргы уағдас пату ахълықунитаз лгу иалсны, зинла дышинеңәз илүрдүррац маңк лыбжы ааламхат-геит Цица.

Ашырхәа ихы ғыштыңғааит нара, ари абжы шимаңацыз ангуааигзә, ишәкүгы неитцеиңсент дызшыңылаз ахаे тъсыла ацынхурас Цица данынал-еаңш. Исаңыншьеит уи ихъз ала дахынъхъаз: Җасатән рыртцағы рыхъызқуа ракум, рыхъелакуатәкъя лгуалашәомызт ажурнал дамыпъхъакуа.

— Саташәымтсан, ахара сыйдуп! — ашырхәа дә-ткьеит нара, дәқапъшызагы днеицрашәеит. Атәаша дақумшәо, ипарта ашэ артуа-иарк'уа даатгылт. Ахәара цәгъян ари дентазырбұбуаз ас наарласны, зхәатәы анағзара иуалыз артағ лакуу, еикуаңхо

здэымда иңгылаз атыпхада ссир лакуу. Амаалыкъ
ихата дылбаазшәа акун лара дышказ, урт рыматса
еилыбраакуа рыгутаны. Амса зталаны иказ инап-
куа дырцэпхашь иштәхь инавеикит ильмба-
рацы. Апарта аёы лоуижын, инхифент агур ал-
хәаны еикуа ахькуршээз. Арт зегы лыхшыф нар-
зылшытит Цица. Ицәфа итегь илтарацы шылда-
хызгы, «Иакум ақы игу иаанамгаант» — аалз-
бын, — шәтәа, акымзарак, ус икалалоит! Амала
шәышәкү нақ ишәтәхы, уажәы аус ахь хана-
сеит, — налхәан, лтып ашкә лөйналхеит.

— Шәара шәустада, шәзаан арахь, дабацеи
егын? — анахәыха ламразакуа, инылшытаръсент аз-
тцаарақуа, лара лааира ргуапхоу, иргуампхоу
узеилмырго.

— Анна Иван-ипхада усуратеңьара диаргейт, ла-
ра лтыпхада сара саарыштыт, — лхәан днарылаш-
шият.

Иаалашент үюуки рхы-рекуа: издыруада еиха-
рнапаңы дааргашашәа рыйхъазатгы макъана зын-
за икупшыз атыпхада?

— Шәара ишәыхъузен?

— Цица Міңыт-ипхада.

— Цица Міңыт-ипхада!? Уи хара нахгуапхонит! —
զынтәы-хынтәы инеңтархәеит лыхъз.

— Шәара хара шәаҳцэымшәаози? — еита ина-
лызцаахт дүйрүшәарац реазкны.

— Избан? — ирхәаз иатданак'уаз зынзагы ил-
зеилымкаауазшәа, ашырхәа дтсаант Цица.

— Ҳарт ҳацәгъякатцаафцоуп! Ак ҳгуампхар, ха-
хзы зынза егъатахжам... — еихмырсыбъзакуа ихуа-
пшуз Цица лылақуа идмырхәеит ицәажәоз ииҳәа-

рац иңтакыз. Лара илдыруан, уеизгы-уеизгы арт
иуаа бзиакуазар, ара ишаанамгоз, илахахъан зным-
куа-фынтыымкуа ишылзытырсхъаз лара даанза иказ
аңхәйс, ишенидышлахъаз адиректори дареи, аха дыш-
захуоз даштьтан аңхъатәи ажәилара инаркны дыр-
цымшәошәа длырбарацы.

— Мап, ағызыцәа, — астол днадгылан аңәажәара
дналагеит Цица, лылаңш кыдхаланы акы дазху-
цуа. — Ижәдүраз — сара шәара сышәцәшәозар,
саарымызд арахь. Сара издыруеит шәара шәышуаау,
агурагы згоит ҳарт ибзиатцәкъаны ҳалибакаауа
ҳшалаго лассы, — уаха лажәа мроукуа, акъаад акы
антцауа леыназылкт дтәарацы. Аха убри аамтаз Игор
дназлаз фыңға-хөй аръарцәа алеи-пәси рыла иныци-
баркъан, дтәаанза инлытцыръяаит лыскам.

Абар, «ак ҳгуампхаргы...» ҳәа ирхәоз захъзу-
гы! — лгу неитаңеит Цица, аха излалылшоз ала
лхы лнапаेы наалган, деңцынарәаңшит рыхфык.
«Аха дара уаами, иуаами, мшәан, дара» — аалыз-
бенит гуаныла.

— Ари заку хумарроузен? — лыбжы аалыр-
бууеит.

— Аа, абар, абри шәыкүтәа, уи егы лзакун! —
зшыапкуа настцәаны инкаңсаз, аскам акуакъ ин-
гәарыжын, руазәы иналытцаиргылт зымфа иғылаз
аскам. Егъа дрызгуаазаргы, ари ахтыс даамыр-
ччар амуит Цица: акыс, лгу шытнахит аңхъатәи
аңылара ала урт рѣнитэ илауз ахатыркутцара, фаб-
гыы — шыаугас илырхыз амфа.

Ахучы мбжъахкуа ишықартдало еипштцәкъа, акы-
раамта дахыччаз рхы иархуаны аччара иағын да-
ра. Илархәеит ахтыскуа ироукуахъаз, еита дзыр-

чап зыргуахукуоз акыр. Иззатәузеи, ус ербасама
риамхеит уи аштыахъ ирласны дара реикүкрапа.

— Иазхоуп, ағызыцәа, шыт! Аус ахъ ҳанаасып! —
лышәкү аахлыртит аччара даақутны.

— Шәаргы уи ленпәш шәалагах'уама «А» —
агутантәи арад, тақатәи ахаракыра» ҳәа еснагъ аи-
тахәзара? — изымчұакуа дтсаит азәы.

Еита дамхаччарац акы аалыгымхеит Цица, аха
леақажаны лыхшың назылшытит.

— Избан еснагъ? Уи жәдьруазар, ҳанаасуеит ау-
рок өңіц ахъ. Аха нахъа уи акум. Ишәымази алите-
ратурағ татәйс? — азә далымхкуа зегъы лхы на-
рыкулкт.

— «Ашинель» ҳаман, — дәфатцыззашәа инеиңдәйт
еиха лылаңш зыдхалаз азәы.

— Уи ҳалгахьеит, ҳалгахьеит! — абынба аайл-
дыргеит згу намәз збжъкуа. — Уи ҳара зынзагы
нахгуаңхазом, еғи ҳартцағғы дылцәымбын Баш-
мачкин.

— «Ишқаури, апрограмма иануп, иааркыаңы
атакы шәасхәап» — ибжы хырпаа ағасатәи рыр-
тағ лықаташы нықантцеит азәы. Лгу неилаххы-
неилаххит Цица, арттағ лакуу, дара ракуу дзыз-
гудаара рууа дылзымдыруа. Уи илдыруан арт ауа-
ғытәйсеса игуаблыра митәйк ишримамыз, аха еғя-
раан даңхъаргы, лара лылаңырз аазгоз Башмач-
кин ихағесахъа еғырт иреиңшны ирпхъазоит ҳәа
зынзагы дгуб'уамызт. «Арыцхатәкъагы имағсуану
нас? — днарылаңшит, аха имачын Башмачкин
иразжы иззхууцеит ҳәа угу иззаанагарыз. — Иңы-
шәатәуп дара» — пәшшаала рмаршәа кны дналагеит:

— Азәыр шәаңхъахъоу ағымта ахата?

— Игор даңхъахъеит, Игор даңхъахъеит!
руал уи ирхихызшәа, инеилаңсент абжъкуа.

— Ааи, саңхъахъеит! — Цица данынаизтәа, дәагылт Игор, иңирнааны искам иеадто. Ииңәоз егъырт шахыччоз шидыруазгы, ихы ҆ягъаза иңыштихт, — саңхъахъеит, нағысгуапъхеит, шәара артсаңәэ уи шәшахуапъшуа сыйзыруам, аха нара зеибъатам фымтоуп, — ақуөыхәа днатәеит.

— Аа, уи шәизымзырфын! — ента аууы аαιлдыргеит. — Иара ҳанъыныр дыңхастеитәит. Уигы зны-зынла ус ак қайталакуон. Знымзар зны ҳара даңмаңаңәйт нара, ахъаңарч еиңш деңкууланы ишәкүкуа дрыдтәалан еснагь, — абыухәа акака наикуръсент Игор. — Уи аткыыс иҳашәхәа Татианеи Онегини ртәй. Уи зегъы нахгуапъхоит, — нааңапъхәаччеит зегъы.

— Гүшьяала, гүшьяала! — наалыртынчит Цица. Игор иихәаз лгу ишахуаз наирдырны дниасит зызбаху рхәаз афымтакуа доус рхатабзиареи излеиңшымзи рахь.

...Имариямхеит, аха уеизгы ргу дрыщанашьауда иңалцент дара Башмачкин. Дыргуалыръхеит астанция ахылапъшфы, дара дешелыркаауз аиҳагы длынцәажәеит Татиана.

— Татиана! О! Уи илеиңшу бзия думбар залшом! Уи зеибъатам ңұхысуп! — ақыраамта ицо-иаауда дыргуаладыршәон лара гуаблыла. Абри ашътахъ ақырынтә еиларгент арт рсаатқуа, рыеңдыркъаңәйт азәйрфы, аха мызк ашътахъ, иубо аеаңсаҳт а-8-тәи акласс. Цица илылшент ирылтоз аматәар бзия рдирбара, пату ақутдашьа длыртцеит ашәкү, аха зегъ

реиҳагы илпісахит дара рцэафа. Дук мыртцықа да-
ра дқалеит дара рзы зыгурғоу уағны. Уи ^{дайындоро} бъо еснагы даштың иаартаххоз ацхыраара рытара.
Ихәпьызыпъуа алажер итақуқ'уаз апъстазара лырла-
шарацы даазшәа акун дышықаз лара арақа. Абжас-
иағызаз ауа хүжәакуа идмырдырзакуа акун еигур-
бъаны ишыналыгзоз иаалархәөз зегы. Мызкуак
рыштыхъгы, акыраамта апъхәыс ллакта итампъышы-
цыз ахацәа рзы лара дқалеит азәи-азәи зхибабаауз
азә лакуны. Уи азы губбан дукгы узрытомызт да-
ра, еикурхха пъшь-тзамцк здыбүбуалоз, ағара күпөн,
илнах'уан иара азин. Азәы-фыңыз ракумзар, иала-
гейт зегы еибазымдырзакуа ашәку лзыфра. Цоу-
кы ирхәөн лара илеипъышыз дшырпымлацыз шамаха,
егырт лыхәөн лыгеркүлләршәарц абрыйгы-абрыйгы
аамтаз, үлоукых кууан рыпсы танаты, уаҳа цәгъа-
ра шырмуа. Урт раҳытә үлоукы гүзәнныррағ ахъан-
тара агон баша апъхәыс лзыгушыра, егырт рөй —
иашатәкъаны ахы цәирнагон, ашәыха зауаанза аха-
куитра змырхыз, згу нырхаз апъхъатәи ацәннырра.
Уи изздыруамызт ахы ахъархарыз, убри ақнытә,
апъхъаза зыла интапъышыз атыпъха цъя лөи иапъшааз-
шәа агу иабон агутыха, игунқуан, ибызуан, илцә-
нимхашашәа иашшуан.

Еиштығыланы аара иағын еицарсаз, ипъшырк-
цаз ашәкүкуа; ипъшзаз, еилажәкәаз анапғыракуа
рыла. Ирығуан зықура акыр инеихъаз, ирығуан ар-
пъарцәа, зынза икупъышыз ачкунцәа, атаацәа змаз, —
измамыз. Тәйпк иақараз агубра иаҳынхалаз —
«Издыруада, акала егырт среибъны сылпъхъазар ла-
ра!» ҳәа згу иаанагакуоз. Лара, ҳәарас иатахыузен,
урт тақ ҳәа акгы рылтазомызт, доус рцэафа хаз-

хазы шытта ибзианы ишылдыруа згы, лықазшың
еңпъшын зегь рөи. Иңоушшартә рмаршәа кның дрыз
неиuan зегбы.

* * *

— Ишәйдсныңәлоит, Игор, шәнира амш! Аа, ишәйдшәкыл, — өнак дгурбъатәа акласс даағнашылан, атәашшагы ағылашшагы иакумшәо, зыла ҭаа илзыпшуз Игор днеихагылт Цица. — Ари артсаң ҳколлектив ақнитә, ари — атыхутәәнза аус ахыжәуаз АТК ақнитән шәғызцәа рәкнитә, — наңхъа иныкултсент ө-елилаңәарак.

— Сара сиира амш! — илхәо изхамтқо дналзыпшит иара. — Аха налжәдышыраан шәара уи? — агурбъара аархылеит имчазоз иблакуа. Игуалашәеит хараза иағсхъяз аамта ссиrik: усқан есышыкуса абас аҳамтқуа илтон иара иан.

— Уғызцәа АТК ақнитәи адирра ҳартент, — амц яхәеит Цица. Уи илтахын агурда илыргар, уажәгъы иара изхүцуа ұвоук шыкоу, настыры урт зегь рзенпъшны ишамыхуаңшуда ауағы илахынта. Зны диштән адиректор, зны — акомәар рорганизация амазанықуга. Лара илбон Игор иғызцәа зегбы дышреипшымыз, ұара залымрак ихның дәқызыар ҳәа дшәон. Убри ақнитә даштән иңхыраара.

«Аръыс, уахыхуаңшуда, зеңбъатам аръысуп, — илаһауан уажәгъы урт ражәакуа. — «Инхәоз наигәзонт, аусгы бзия ибоит». «Иара азәи дымғахиқкеит акумзар, арантәи ұаргы дцомызт бзантцы. Ҳара уи игура үәгъя иаагон...» «Амала, иара амаршәақра

этакыу азэ науп, насты уи цэгъя игунигонт **нафс**
хьоу анигуаладыршэо...

— Итабуп, афызцэа, итабуп уи игура ахыжэгэ азы! — ажэа иналгалаз азы ифызцэа мап ацэымккуя еизыргаз ахамтакуа аалғытракны, лшьамхы лытпърауа акабинет дныонкьеит Цица.

— Сфызцэа!? Аха азэгы насымхэацтеи уи атэы, — үвшахус иман Игор, нира амш еилкаашьас иартаз. Уи итэахырц даёззамыт зынза дызгувалашэоз, еичаҳауаз үюук ахыкэз азы иауз агурьара, аха итахзамыт митэйк нахаиркъацэаргы — ихы рацэеишьон ифызцэа раңхья.

— Иаарты, Игор, ихарба, ухатцазар, иуртаз аартны! — Зегы фатцибахэан иааизыффит. Макъана дара ихартомыт уеизгы-уеизгы абаанды нира амш азы азэы ахамтада изаантит хэа. Шьардаамтада изыргурьаша акы зымбациз, аблла млашькуя зегы, ишаќьшаќьо инахьыст Игор иааиртыз аөахэара.

— Абри зегы иара изу, иара имацара изу? — наарзымбатэбараҳеит урт, рнапкуагы нарзыффит инейлиғрны зеаантцызхыз ачавракуа, ақылпъадкуа, алласхатэ къаे.

— Зынза иөышхараҙа! — ак ицэахыр хэа дшэозшэа, ачавра ацкар аанкыланы ифыштихын, егырт инадирбейт азэы.

— Ақылпъадкуа, ипъшданы ишеилапъсоу!.. — аеа-зэы иааирехеит ила зќунхалаз.

— Егы? Егы илоузеи? — аафсан икуз аилахэара рнапы накудырхеит.

— Ашэќукуа! Шаќа ирацэоузен, дара! — Макаренко, Толстой, Чехов ртомкуя инейлиғрны Игор ила аԥхъя. Дазгушьуа аөә зыхгоз абъыцкуа аахирт-

леит. Аттахәа иблақуа нархигеит өба-хъба шәку
рыхқуа. Нас ашышыңәа инықуитдан даахүцтәр

— Дара... Уа... АТК ақны ирдыруоу сара сахы-
кы? — дағаҳо, ипъштәи аағсахны дтцаант, ихы
ашырхәа ифыштыхын.

— Ҳәарас иатыхызеи! — атак ақатдара даахыц-
цакт Цица. — Ирдыреит шәйплан шынажәйгөзгө
фышә процент рыла. Ишәйдырныхәалоит! Насгы
дара ирхәеит шәара шәйгураларында шырго ианакузаалак-
гы...

— Иашатәкъану! — анасып рхыхәхәыла иаа-
куеицент Игор иблақуа.

— Иашатәкъаны! — дааицгурбьеит абри ақара
урт зегъы гуахуас икып ҳәа згу иаанамгоз Цица.
Азәазәала днарөапшит ахүчкүа реиңш аҳамтакүа
еибазырбоз аръарцәа заманакүа. Зегъы рхағкүа
ччауан. Ари еиҳагы даргурбьюон Цица — уи иаана-
гоз ипъшан ауп аеа мәфакы, урт ргуахы уназгоз.
Шақа ибзиаз лара дахърыхъяз, урт ригукуа ацәа-
нирра рымтәаанза. Уажәштә лара дыкупъалоит уи
ацәанырра шейбгу инхарц азы, дыкупъалоит хаң-
нырхә, иара иацыз апъсыцәгъара уаха анырра
аимурац азы. Аха.. Абри аамтаз, Игор ифызцәа ир-
кыз ажәкәаҳәа иаарымыхын, уиақара хрығ рзыму-
куа иааиреын, уаштәхътәи инылеихәеит агазет.
Фынтә-хынтә шашәала еиҳудхаршыны иаағенхәан,
Цица лахь инаирххеит.

— Аа, ижәга уаштәхътәи, урт сара исыйдсеки-
лазом. Сара салъсазам. Шәара са сшәйздырзом.
Сара ианакузаалакъ ауағытәиғса изы иқасымтца-
зат хуарта, — ахуартада акум, ауаа иритахъяз аза-
рал гуаныла инеиқуиңхъязеит. Иашоуп, иара еснагы

излаилшоз ала даштан пырхага римтарацы зхатэ цъабаала акыр зырхауаз, аха уи алагы изыръсыз еуамызд ииухъаз азалым.

— Аха шэара уажэшьта нахыс икашэымтсон ишэйлшо зегы рзы? Насгы ижэдыруу, Игор, шақацьара еихагалоу апъстазаара амфакуа? Шэызылалакь, шэкылыргойт ауаа раҳь. Шэа ишэтахызар, шэкылыргойт, хымпъада, — ёаалтит Цица, еилахэарақуа имымхкуа. Дыччомызд, аха иубартан аригты лгу ишаахуаз.

— Апъстазаара амфакуа? — днатааит Игор, — издыруада урт рѣкнытэ сара сызнылаша? Урт сөзыцэагы ианакузаалакь итабуп ҳәа сызрахәашам.

— Ҳара шэара шэыгуре аагоит, шэара... Ипъхашъараазами, Игор, ишәхәо? — шытта иашатцэкъаны дгуааит Цица. Ганкала илгуапъхозтгы уи ахамтакуа идиқыларц ахытцахмыз, аеа ганкала лара дахъахуаңшуаз, ауаа раҳьтэ аргама уал икузар итахымыз цылшыон. Иарбан залымзаалакь уи икантааз, игу итазами иара ашәара? — лөүрцъбараны днаихуаңшиит.

— Истоубоуп сара анцәа нахътә, шытта нахыс сыйстазаара зегъ ауаа рзы акыршызуала. Амала, ихашэтца шэара! Ихашэтца шэара азэзатцэык! — убри аамтаз ипарта даабжытын, Цица лапъхъа днышьамхнышылт Игор. Икъақбаза иаартны иналыцааңшиит, шамаха ацэгъякатцәфы идлымбалациз, намысла итәйз иблакуа. Даадыргачамкит урт Цица.

«Иухъи, узхъьеи? Иарбан цэгъароу икаутца?» — ҳәа дтцаауа, икылкааны днаизпъшиит Цица.

«Бара еилыбкаару са сыйхтысхью зегъ басхәар?» — зхәоз иара ила гурагакуа аақускүсүнин, нас

иқъақъаза иаартны дналөаңшит. Еибырхәара **акры**
рзымдырзо, аидытшыагы иақумшәо иааниғағъежейт
пүшблакы, ашыр-сырхәагъ, әба ргу тзызаауа, егырт
пүхашьо, рхы харак ато инеихдырпүеит, раңхъаза иа-
хъеибабаз анааргуалашәа.

* * *

...Даатрыст Цица лцә-лжы лгу леанзамкуа
ианынадла ицыхцих'уа илзымдыруаз акы, дшәаны
лнапы аәанаалырхагы, лцыбы аќны иаалпүхъа-
шәеит ихьшәашәаза ахатца инап дукуа.

— «Әыбымтын!» ҳәа адырга лыто, лнап хучы
аадырбүуан, аյара иркыз уаштахътәы интатданы
даархәны дналөаңшит.

Лхы-ләы злаңаҳәаз ашыал ду дытпүшни,
дгүткәя-пъисткъаха, иигуајыз цъашьо дизпүшун
лара абаңт аблакуа рыла.

«Аа, шәара ижәбахъеи макъана аյстазараे?»
хәа урт аблакуа атак рыто, иара икура ианум-
шыларатәа аблакуа гунхакуа иханы, дылөаңшун
наргы.

— Ишпүажәгуајы? — азәы имаҳаратәа инал-
хәеит лара дшәаны, лылапүш ицәйтцәах'уа.

— Имариуп ус азтцаара атара, уаб иузаанихуаз
ахамы хъанта уаташьш уаныкоу! — илакуа ааим-
марцахуны дналафсын, адәйлтцыртахь иөынеихеит,
иапүхъа иғылаз ауаа рыхәпара еимыртто. Маңыс-
тас ихы инаркны ишъап ақынза лылапүш неихыл-
гейт Цица, лыгугы аахынухыуит иматәа таңакуа
ишәиз данынарыхуапүш.

— Ижэга, аа, ижэга! Сара сызлацаша ^{сы} моун! — лъзыба уашътахътэы итентаз альдара ^{бийнээс} неизлыххеит иара ддэылтцаанза.

— Итабуп, альхэзыба! — ихэн маатк аарылхны акондуктор лахь индэыкуйтсан, Цица лыблакуа альсык иееникукны днархьшыланы, автобус дынтьеинт.

— Аха уякуц уара уи, иуаҳама, уякуц! — амардуан дшаағылаз инеихылгүент Цица.

* * *

— Сара зынза сеазэхойт, амала ихашэца! — ускан иканимтаз атак уажэы ихеент Игор, лыцкы ареырстакуагы ихы нрыленигүент, зан лагъхья ахыркьиара иағыз асаби иеиңш.

— Шэгыл уажэытцэкъя! Лыбжы рдуны инайдылтцеит Цица. Егырт ирмаҳаратэгы инацылтцеит, — сара угурга згоит!

Абри аёны иаркны зынза аеацсаҳт дара реизықазаашья. Иаалыркъяны зхы зпъзыараны адэы икуз аръыс драқъта-шэақъто джалент. Далагеит ихы ацклаңшра, ауроккуа иерыгмырхара, дақутцит ататын ахара. Альаса еихагы уажэы ихтеикит ашэкүкуа рыпъхьара.

Ари лбон Цица лхата, лыгугыы иаахуон, излаилшоз ала зцэанырра зтэахырц иағыз аръыс, дшиенбакуу аеениташъакуылара дахъағыз. Лара еилылкаауан иара егырт реиңш шэкү лзимыфузаргы, дшигуацхоз, аха уи атак җалцап хэа лгу иштамызгы, дылкүлцомызт, дылцэлтыршэомызт. «Имаскыузен, ицэанырра игу аленжъялаант иахъын-

зейтахыу. Назаза бзия саубалахша!» знызыла дхуцуан лара. Лара илдыруан уи игуаблыра егъырт зегъ реиха иштцаулаз, насты уи ауаф рацхъаза шакуз азэ бзия данибоз. Убри ақынта илтахын збымба палта илпышкы зызҳаз арьыс тыгга ду, дхахаза иөзиңаз апстазаара ссир дағылмықукаар.

Аха зегъ реиха... зегъ реиха лхатагы илтахымыз иара бзия лбара дақутыр. Уи лара чыда гуахуарак лнатон. Илыхызыз закуу лыздыруамызт Цица, аха абыржәеиңш тәым цәаныррак лара дамыргурбъацызт.

宋 宋 宋

Ныңæk азы илыпъхеит дара рзенпш еицынхартахь. Даакуанызант Цица, илуралзымдыруа. Цэгъяратцækъак лзыруп хәа лгу наанагомызт уеизгъы лара, аха нахъцалакъ, зыпъс атцаଂка залымк-залымк тәахыз ауаа акыргы дрыцәшөон. Еиҳаразак урт рыгута нахъыкaz азы лара бзия дзымбакуозгъы.

— Икалаакъ... — налзбан лёынахеит.

— Шәлеи, шәлеи! — лнапы кны днығнадырға-
лелит руада, иагыналыхеит азхаз иқұгылаз астол
ахь. Уи тәын фатәйла. Иубартан зегзы ирымаз
ръарақуа ирмеигзакуа гутбаала ишахтныртаз ла-
ра лгу иахуап ҳәа зыргуахууз, иаарпъыхъашөоны
иқаз афатәкуа. Иқан ара ашәыр иалхыз аконфет-
куа, ачархәкуа, ачаңкүа дара шамахамзар иаахәны
изызхъампъшшаз ахаа-мыхаакуа.

Астол анағсшәа, изнапык ала літрак ауатка кны, еғи ала иатқәца ыршақ-шакъо, дзазо дғылан зегъ реиңа зыңтәа цәгъяз, «Алым» ҳәа изыштың

абаанды Егоров. Цица ашәхамс дشاахтызыз
еиңштәкә ла лахъ иңиңеихт, иатәца рххо

— Ауатка!.. Иабаажәгей ауатка? — лылакуа
аашақшашақьеит Цица: алагер ағызында азин ықа-
замызт аспырт рыхәтә ахархуара. Убасқан ауп ла-
ра ианылба неиғымсрада зегын рқыфкуа шәз.
Дшәнгын лгу нтүсаит.

— Мап ибыстом! Уи аткыыс еиңуп ағьама ббар
нара, сылашара апъхәйизба! Ҳа-ҳа-ҳа-ҳа! — ҳәаны
иғнапык дзығамжо ақында ифаҳаренкын иңшәкүа
фтыркуацәаны азә дигузуашә атәах нархиргөйт.
Лнапкуа аулыштызышә аниба, еита иатәца наир-
ххент ліңышә ахъ.

— Егоров, ишәнажъхарым иахъя иқашәтца-
куо! — илхаштит Цица зхы зәэымбиз ацәгъақа-
тағцәа дышрылагылаз.

— Шәара шәйзпүшүзеи? — днарылақаит из-
жәйиз зылсны итәаз егыртгы.

— Ҳазъшүи ҳара!? — ифекханы иғагылакуеит
фыңға-хөй, — ҳаргызы иаҳтахууп ижәжәрацы! Иҳам-
бари шәара ҳаиҳабыра ҳара шәҳаңпүшхозар ианы-
жәжәлакъ! — рмақақуа рнапкуа нарываңданы ина-
гылт, ршъапкуа еиххәаны.

Егоров ақып-қыпхәа иаатеирцәит иатәца никызы,
нас ирууааза акуакъ ингөәијын, еита Цица лахъ
иңиңеихт.

— Бара сара сымш, шақа ибнұмаалозеиш
агуаара, бааччиеш, бааччиеш! Бара ибымбазои
сара бзиа бшызбо. Анцәа имағоуп, сара апъасатәи
лыхызылтәкә шысзымдыруаз. Бара? Бара сыхазына,
издүреит баб ихъзгы. Ааи, — адыжәхәа ита-
чум қыашы никыдикшалт игу, — бзиа бабоит абри

«гу мыжда. Ибылуеит, ибылуеит уи ба бзы. **Ибым-**
базои, ба быда ишсхам ყыс! — инап қылъыц^{жарыл}
ала дназытрыст лылламхәэ.

— Егоров, шәхагахама зынза? — лычара хыху-
хуа ихытны бжы цәгъяк фтылгеит Цица, ацашь-
ты аагылашьагы дақумшәо, дшақъ-шакъо.

Ицхарацы згу итоу ағыгшәиг еипш, иеенцакны
даатгылт Егоров, ила еихмырсызакуа дыләап-
шуша:

— Ибзинатцәкъаны схы здыруеит, — ищаулазаны
даақуңсычхайт, ила ашыа хатцәыло, — сара сбаан-
дафуп, сагъчиоуп. Егъараан исыршахъеит сара аан-
да атақа. Бара са сааста бмаалықуп, уи иашоуп. Бара бнапкуа қумшәышәуп, егъпашәуп, урт
ианакузалакъ инықурымгацт цәгъара, избанзар
туақра иакумшәазацт. Сара стәкуа брызъши,—
инацәкъаракуа еихарббъар, ирқақъаны иналым-
теникт инапы еимқуддкуа, — ус еиқуатцәас иқа-
рымтац ақықам дара — абычра, архәра, апқара,
аха ианакузалакъ цәгъаракуз, бзиаракуз, илкымсцт
бара ибеипшү азәгы. Бара ирымбхырц бағуп мач-
зак ргу зыжъжаша, ирхазыршаша, уи аагара аңыа
иадырбалаз базымхуцзо. Аха сара шыкусык түеит
рыжәтә лбаазымдеижътеи... — деилашәаны •днал-
зытрыст, аха Цица лнапы рхха ианындәйқултца, нар-
гутыста инаахан, дынхашьшт.

Иөы иаатабылгьеит ағ нашыз ибз, иғыздәагы
адырга нарытаны дналыжәлеит хаха. Ицхлымуа
иқоу ақуцьмакуа реипш, Егоров ишъауразы еи-
хагы, ус баша лцәа-лжыы анакыысра иағыгуҳәаая
инатрысит еғыыртгы. Лгу ааитапеит Цица, лылағш
дара ирхмырцо шыағак нықалцеит шытажъка, ағ-

сыкгы аалыгхеит дназыхъашаз аскам дканажы-
рацы. Иаималырцент лылахь, лшьапы икъидкъаз,
ахъаа шануз удырратәа, аха уигы дылмырбарацы
лкъышә дацхан, иаалычхант.

— Шэшьапы... шэшьапы кыдкъазар қалап бубуа-
ла! — уаанза урт ирыллымбаауз Игор даалы-
дхылт, лгурға даго.

— Мачк ақара! — деикукъашо иаалышьшит
ахъаа ахъамаз.

Азнык азы инхъатит шътахъка рызегъ, аха лшьа-
пы ашъа ахъши ағаныланаха, еита иааизан агуркъ-
хәа дааргутыларкит.

— Ишәтахи шәара са скынтар? Шәысъырт-
нак! — лпышә хыпъыша, леаалреңт ажәylара даз-
пышны.

— Шәара шәымшәаит, — лхъаа акузу, илыжә-
лаз ракузу дызцәимыршәоз узымдыруа, зегы ирма-
харатәы ллымха интеихәеит Игор, икуашәза иңыба
итаз ичаврагъы лшьапы инадикылт иөнеихәарады.
Агунамзаратә быжъкуа, инытыф-ааттыфызгы, дук
мыртыкуа иааниктәеит.

— Шәеынашәыстхакуа! Амға лышәт! — лнапы
кны Игор иаамирттейт агуп. Егырт зегы шын-
хъатызгы, Егоров «Уара лымкаала уи лзин уз-
тада?» неиҳәан, ишимчыз рнапы ахьеибаркыз дныб-
жъасын, иаамихт. Зегы аалиафеласт Цица лыла
апъхъа. Ауатка зхы италаз абаандыфцәа зынза ир-
хаштит лара дара дышрыртцағыз. Дзустзаалакъ уи
лзин азәи ишимамызгы, илхыбаауда дара дара
неицраст.

— Уца уа-ра цья-ха-ным! — Али-пъси рыбжъара
Игор имахуар аатцаиркуакуан, адүжә нытиргеит

«Еита ипъхамшызакуа зәаазхаз Егоров игу, уи^{БЫЛЫГА} да^{СОЛДАТСТВИЯ} шахх-ыцахх'я дышнеиуаз, абық аагөиргеит акуакь. Уи нахыс зегъы жәеилагеит Цица. Лара еилыл-каит уажәштә дышықаз адәахъы, аха илыздыруа-мыз дрыкугубратәа иқазу лара дыштьаа дызгоз анапқуа.

— Соушәышт, соушәышт сара! — днапкъашыапкъон дахъигоз, аха уи илхәоз имырхәзакуа, дығны дцон дызгоз. Ақарул иқъала ианазаигуаха, ишимчыз дааигудирбұуалан апъхзы зылпекка иқаз лылах днагузит нара.

— Иқашәтә закузеи? — ааңкра лзаауа, лымч зегъы еибытаны леаамптыңлжәаит Цица, лыхъы лыхшың ағы иааниы лылакуа тҳаца иаахылтын Игор дненеңаңшишт.

— Шәаргъы... шәаргъы урт шәреиңшуп ауп нас? Мамзаргъы издыруада шәаргъы ишәхәарц шәтахызар Егоров иенипш, «Бзия бызбоит»? Сара ихастом уи, ихастазом дарбанзаалакъ азә шәыгур! — лнапы нахылхәеит дахъагузыз атыпъ.

— Ааи, бзия шәызбоит! — иаамтарсны иааигудирбұуалт уи лнапы, — бзия шәызбоит, аха Егоров иенипш акум. Сыгурға шәымгар қалоит, уи азин шәымоуп шәара... Сара бзия шәызбалашт сыпъсы танатца, сахықазаалакъ, шәа шәыда азәы сизхъам-пъшуа, сизымхууца, — ишақъ-шакъо лхы иаркны лшыап ақынза деимыздоз иблақуа ааицакит. Раң-хаза акуны абыржә лылаңш накүшәеит Цица ахата илаңырз, ихъантаз, зхаттаратә хамабзиабара ақ-нитә ипъхашъаны икамтәакуа, алахуцқуа рѣны итыңхаза инархылаз. Урт уажәы-уаштән ишынката-ра итсыс-тысуан, уи азы иатахыз аарла ихы

наиқъар акун, аха, Игор дышыхынъсыланы дақылғыш
лаз, итсыуамызт изақараазаалакъ ицәеижъ ахутақ.

— Амала, — дналагент иара, илақуа аахфаны ирхыз алаңырз агу зегбы инахьигзан, — шәза шәара арантә, шәагъхымхәын уаҳа! Ара шәара ишәтыпъым! — ашырхә аштахъка днықутәиаант.

— Мап, уаангыл зны, урт ашыны икоуп, уа ма-шәырк шәылибахыр қалоит! — уажә акузшәа рап-хаза данылбоз, дхатқатцуа днархыпъышт ила жәғангупъштәйлакуа Цица. Урт уажәштә аңас-енпъш иңәақзамызт — ибахтәаза абылра иаөын, азыжъ таулеинпъш иаҳытатәаз. Ихахаза ианаат, азә-дынхысланы ргу аннирха, ишанхазшәа ипъшуан дара, ишәаңырхапъуа. Мап, арт реиуа аблакуа змаз-хыпъхазарала зында ирацәағзамызт. Урт чон, ауаа зегбы аныччоз, рылахъгы еикуртдон ргу иамыхуо-ианакушәоз. Аха аյхъагы аштахъгы, изхтыку-гылаз атагылазаша аеаламырзуа, ирхын үсахра-змамыз дара ргуала чыда. Уажәазы дара пъшын ас-реахъаадыртыз азы атакс ироуаз аилкаара иаҳгуа-к'уа, илашьапк'уа. Аха Цица илыздыруамызт уи-налхәашаз.

...Ааи, иашаны лара бзия дылбозар қаларын Игор. Ари азхуцра далағент уи нира амш аєнъ иқалаз ахтыс аштахъ. Ақалара злымшо акоуп ҳәа илпъхъаюмызт уи лара. Дхучы аахыс лара бзия ил-бон хшығла уағ илымшоз аханкуа реихаргылара, бзия рбара, лыгеритет алақутә фырхатә, реи-курхара, агуақцә ацәгъя ралгара; илпъшауан, даштын уағ дызнымиацый аки. Иззатәузей, иара абри азы мацароуп дагъзас арахъ. Иашоуп, уи лгу зында итәзамызт абаандағы бзия ибара — зегъ рап-

хъаза урт рөы ла илтәхыз амға иашаң ркылгара
акун — аха цқъа дара данырзааигуаха, уигы ^{жашо}_{близко} шәа илпъхъазон. Ҳәарада, лара зегъ реиҳа ^{дым}_{дым} гуапъхон Игор, уи зыхқагы иара лымкаала ацхы-
раареи агуцаракреи илитоз акун, аха уи инахыхә-
хәаны уаха иезлаамыртыңыз ала, лхы илзатәа-
шьомызд агурға гарә, иара иқны илымаз ацә-
нырра агуапъхара аиҳа акыр иштәулаз.

— Шәысмыхуапъшын шәара ус! — иаатаپтаңыт
лылахуцқуа, — сарғы, иқалар қалап... — аха уаҳа
лзацимтәент: игуаңыуаңаң абаандағы «бзия уз-
боит» ҳәа иаҳәара.

— Иқалар қалап, бзия сыйжәбозар!? — атыху-
тәантәи ажәакуа инарытишт иара, блала дыччо. —
Ҳәарас иатахызуен, ибаандағу изы уи еғыра-
цәоуп — маңк игу ажъжьюит зых иакуиту альхәйз-
ба хазына изақараазаалак губрак илтар. Дылжъа-
заргы, изакухи лара лзы, атыс еиңш днеиңаңыр-
ны дтоит. Иара дизахырыхуам, дызлықумакаруам,
избанзар дбаандағуп, ахакуитра имхууп. Насгы
иабажәдүреи шәара, абзиабареиңш икоу ацә-
лашәара абаандағ изы иатданак'уа? — сабик дла-
цәажәошәа, агунаңзаратә лаңш налхигент.

Убри аамтаз азеиңш ихартта ашә аатын, ибылгъа-
чылгъо рхы рықкукны рәаархеит гүпъфык абаандағ-
цәа, иаңыуа-ицәҳауа. Урт ирыштарх ағенцүр-
иқылууааны апқаца аашыңнарган, иааилахуаш-
хуашеит ауатка этаз абатлыка.

— Ипъхашъаразами шәызәу? — лхы рылалымга-
лар лзымчант Цица, макъа лгу атың ақны ишы-
мааицызгы. Игоргы маңк дикугубны лөиназылкт
ръылара. Ашәартта дызтагылаз уажәгы цқъа иа-

хъылзымдыруаң азы игу лзеибак'уа, ашыжәхәэ даақуиртқәнит уи Цица. Иааиәагылаң лылаң бараң куа игу рзынамзо, — да шәңа шәара наң! Шәң ишәйзұрғом шәхышыңко... — неиңәан, дналыгутасны ақарул ибудка дныңнаирғалан, анаур еіпъш, али-пъси рыла лаңхъа дныңабеңт ихата.

* * *

Ила ааихмырсыңзакуа куаң затәйк иақүкны дхуңуа дықуиан Игор. Апапирос иңтәңдекиң ақыр тцуан иңеиңжытей, аха иканжыуамызт. Итсыуамызт иңышәкүа, итсыуамызт ила ахуңкуатәкъагь. Дыңшуан, дыңшуан, дыңшуан дқузгаза, иизбоз атыхутәа дазқылсаңза ианиңырхагаха, дахъаагылаң игуалаиршәозшәа.

Харантәи аарла иаафуан амузика абжы, иара абри абжы даршанхазшәа акун игу ишабоз: уи дтәнагалон наңза иафсыз аамтакы. Усқан иара зынза дқупъшзан, амузика алапъшхырғагатә быжъкуа игу атсанза инеини деилдұрых'уан. Еидыңбууалон, еидыңбууалон иара игу хучы. Зны дазыхиан адунеи игудхәхәала игузрацы, зны итахын дтәңуарацы, зны дыңны дцарацы.

Ус Бетховен имелодия гүткаага аайланағеит еғи ауатах ақны игаз атәаабжь. Ари мамаршәаган. Абар шыңда шықусык тцуан дыбжамәамха аибашьра ақытәи дхынхәнижытей иаб. Афи аурурбжыи ирылайрзыр итахызшәа агурға, иара есыхулъяз еизигон иғызцәа. Урт ирыцижәуан хулпъазынза, дара анталакъ игуамтра зегъы Игори иңхәыси инарыхтыгауа. Ашә ааимпъааны дныңнаххит Игор. Астол икуғылаң ачанаңкуа рыбжак тақа икаждын.

Илаахаз анацәкъаракуа хухуаза лызбы иантданы ас-
кам дыкужын иан. Енда уажәй-ушытән дыңызы
trysra дыхианы, илаба иеантца дгылан аф
иаганы иказ иаб. Урт иаахәынгы ирызхамъшуа
итәаны амаца иасуан уи ифызцәа. Рыбжы рхакун-
та ирхәон:

«Еилашәшәон ачалеиа, атлакуа хыхуон».

— Иузымхазои, саб, уи илыхтугахьоу? — итач-
кум хүчкуа еилартәәаны иаб днаидххылт Игор, аха
деилагуаны анап дукуа данааиладыр��уәы, даа-
кызыкъызын, — сара уаха арахь саазом! — җәаны
дығдәйлъеит.

...Дук мтыкуа дыпъсит иара иаб, амџу афыжәра
иахъяны иуашәшәырахаз ауафы бжа, уи инакур-
ицакны — иангы.

Ақыраамта уи ашътахь дгуаран иара фында-гуа-
рада, атыхутәан ифызцәакуак дрыңнагалаанза. Апъ-
хъя уи дчон дара иааргоз ала, нас ихатагы ддәы-
кулеит Ҙаарархара. Җоуп, уи дхынхәлон уахынте
хашәала мцху имамкуа, зны иара дипъирхагахон ами-
лиционер, зны дызталаз ацыба тацәин. Ифызцәа
еснагъ иара икуцәкъон, дара иргуапъхомызт, аказы
данааурххалакъ, мап кышъя дақумшәо, дәапъшъза
иенцирашәашь.

Зны иара избит урт дырғырттрацы, иагынаиг-
зент ииизбаз.

...Ақыраамта длак-фак'уа дызлагылаз ашә, ика-
лалакъ һалаит җәа иаазбаны, инапы неиќъан
деилагуаны анап дукуа данааиладыр��уәы, даа-
зпъата харшала астол иахатәаз акапитан данынаи-
хуапъш. Уи, ифналаз даахәынгы дизхамъшкуа,
еикүчакуа иапъхъя икүз ипапка ду ак ажәжәаҳәа

анттара даेын, дгуамтц-хамтца. Щытк дааиңпешт
уи Игор, димыхуапшзошәа аниба, днаңыркуч
шьапыркучча ишьапқуа ааитекын, иааигуаъит:

— Ағыза акапитан, сара... сара... — уа иааөах-
тәеит, акапитан ила маңзыс қуазкуа цырцыруа
рығехыршәааны ианааиғағъежь.

— Ағыза акапитан!? — изнапык ала апапка
нхиған, еғи ишимчыз астол инықуикшент, — шэйп-
шиш инхәо! «Ағыза»!.. Ҳанбеніғыззәаз уарен сарен?
Иутахи, узааи?

— Аусура стахыуп, аусурта саштоуп, сара зегъ-
сылшоит, — агурал ииргарц инаимтценкт иаб инап-
куа зында иреиңшыз Игор инап дукуа.

— Хы, — ишүшә дныкуитцеит уи акапитан, ила-
куа шақь-шақьо.

— Аусура итахыуп иара! Шәизызырфиш инхәо,
нас уа иөзаны дбүчларц, ауаа хиртәаларц.
Мап, — инацәа ааиркуафт иара, — сара издыруеит
шәара ағызмалқуа шәцәафа. Шәа шәеиңш икоу
са срызжом, сыла уағыртц уажәытцәкъя! — ишим-
чыз иғыдиқъеит ишьапы. Уи, ҳәарада, акы дар-
гумтны даман. Аҳәхәыхәа зәаазхаз илағырзкуа
ары абиурократ иимырбарцы иаалбаандеит Игор,
игу еиқуучо.

— Ы-ы-х, уара!.. Уара иузенилкаару са сзыш-
ту? — еимарбууба иикыз ихылпәа аалиератцәан,
ашырхәа дындәылкъеит.

Абар абас хынтын игу нырханы ауада ддәыл-
дыръозижътеи иара. Үбри нахыс ахаттаратә ѡагъа-
реи апхашшапхаттареи зхыз иблакуа реентаркт
гуаблеи цәымбраlei, дагықалеит зында еибагоз-
бычығыны. Амала, уи аштакхыгы иара ихаштз-

мызт дыхучы аахыс мыщху бзия иибоз амузика
Егъа ауухәа ифызцәа еилазаргы, иара илнөн уи
азызырға. Нас ддәылкъаны дцион адәахы, дыхраа-
зраауа аулицакуа дшырну, дахьнеи имбазакуа дын-
кылсуан амузикатә школ ақны. «Хара ҳкомпозитор!» — ихыччо атәы илартдон ифызцәа знызынла.

Хұчыхұчла дашьцылент абаҳтагы, уаштыазы уи
митәйкгы иеацәихъомызт. Еилақаца изғыдаz
ицә-ижъы махуғыла аусура назхуан. Дахънанага-
лакъ изеипъшын иара. Дызхтықугылоз аръстазаара
иेанираалон нахъабалакъ. Уи хаамызт иара изы.
Лашъцарап далъшуазшәа акун дшазъшуаз шытә.

Ус, иаалыркъаны иаатит иара иблакуа. Аръстаза-
зара ацъхъкуа ырбѣйжәні абаҳта атзы лашъца-
куа ирығналпъсазшәа, Цица данаан нахыс, иеен-
теинт иара. Раپъхъаза, иқалар қалап, лара лаку-
зар иара уағтас иху шъаны иацәажәа. Зыгурा
агаша, бзия иабаша азымдыруа, етъимтас иқаз игу,
аръхатәи ааңын мра атиаакуа рыешарто еиңш,
иқъақъаза иаатит лара ләы. Ибылуан, изтуан уи
агу, аха иара өннатуамызт, уи изнархон бзия иабоз
лыла атаңшра азин ахъамаз.

Казшъала мыщху игубзыбыз, зыпъхәыстә цәафа
хаа ехъабалакъ ахъантара агоз, Цица изуымдырза-
куа акун ишлүтоз угу-үпъсы. Аха абар уажәштә
акыр тцуан уи лыла дтампъшизижътей иара. Қыр-
ттуан абас дықуниазижътей, лацәааихъш қамтцо.
Ашацкыра даттагыланы дцион усура, ақуакхәа ам-
фантцара даңын ижъаҳәа, иғнүтқатә дунеи аиң-
шәара уи амца иаңыддуаз иаларзуа. Уажәштә кыр-
ттуан ашкол ахъ дымненуазижътей, игу изакук'уа-
мызт иара аеазә лзызырға. Уажәы-уажәы илым-

ха интасуан уи лхатыпъан иааз артцаф лыбжъ чакъа,
нара убаскан акун агур анигоз «издыруада»¹⁶¹ из-
дыруада» ҳәа агубра имаз баша ишгужъжъагаз. Игу
шъантъсаан¹⁶² нара, уи ишәихашаз ахтыс аштахъ,
иаафналаз ари апъхәис даныналәағыш. Тоуп, уи на-
хыс Цица лаара митәыкгы дақуғуб'умызт Игор.

— Уабацои, узызтцаада? — дшәаپъирхәаңуа ина-
иштәлхәеит артцафы, лхы дышныкупъышыз еиңш
иөсанынеиха Игор, дцарацы.

— Бара бус алам! — даахәынгы днлызхъам-
пъшиит нара.

Уажәшьта нара хақуқыс имааз ак акун — аха-
куитра! Ахакуитра! — уи нара ианаитахыу аминут
азы азин инағараци Цица лыхуаңшра.

Иара издырзомызт Цица дахъатәниз, уажә аус
ахылуаз, аха уи митәык даргуамтцуамызт. Адгыл
атыхуан дықазаргы, дипъшаарашәа игу иабон,
ишъапы дақуитхар.

«Сара дсыпъшааует лара дахъықазаалакь, дсыпъ-
шааует баша сналәаңшраңы!» — уи агур агазаны
дықан Игор.

Еилаңыххаа, хулаанза ахахә еиланатцион нара
иккыркъя, аеңәхәа атра иаेын уаҳынла дзыпъхъоз
атом өыгхара ду. Иара итахын изалым излаилшоз
ала ирласны ишәарцы Җабаала, убри ақнитә даа-
күмтәзакуа даеын, даеын апъхзы ақатәара.

* * *

Агурбъара ду абжы иалтәраа «Авальс шкуа-
куа» анаарылаа, икуашо икүз аеар ирыташыңуа
ирыхуаңшуаз, Игор днаидгылан дицкуашарц даа-
ләхъеит зәбак.

— Исзыдирзом сара акуашаша, — ихы губбан

зхеито изымдыруа, азбаб дналеихырхуан дқапшыза
днеицрашәйт иара. Инапкуа рқучуа ипшә^{СЛЕДИТЕЛІОЛ} даан-
хан, икуашоз дырғырхагамхарцы, шұтахъқа шыңақ
нықаитцеит.

— Хы-хы! — инапкуа лөы инаңыралкын, дцэы-
таччо днаидцит азбаб. Дшынаидқаз еиңшгы,
деихуламхазакуа аеазә ашырхә днаидпілан, ижә-
факуа лыгертыцакны, дкуашо дныкулент, дыщакы-
цак'уа ак иахәо, уажәы-уажәы дхъапышны Игор
дцэытаччо дихуаңшуда.

— Уахъихуаңшуда затда угу иаанамгара акуа-
шаша издыруам ҳәа, атла гуаға дтараазама,
мшәан!? — Игор илымха иаатаст уи илхәоз ацып-
тәахак, уаҳагы даанымғаскуа иөйненіт дцарцы.

Аха ашәаे дназаанза, — Сақуитышетә шәаап-
хъара! — лхәан ақыз ахуда еиңш итхәаа иқаз лыху-
да шкуакуа ичкүртүлзә иахагылаз лхы ларқуны
днаимтәгылент 35аб құпъшзак. Лхы арқушьеи уа-
жәы-уажәы амцабз назәкъоз лхаңы ауаркалеишіеи
рыла уаңыымғашъакуа еилургон ари лығыстазаараे
ирацәаны ишлықумшәацыз абас ахатда иаалхъара.

— Сара исыздырзом акуашаша, исыздыр-
зом! — лара лакузшәа уи ианаамтаз измыртказ, игу
иниңцахх-ниңцахх'уа ирбұбуаны өааитит Игор, аха
ибжъ лара дшаартрысыз анаагуеніт, маңк иөааир-
пъсыеит.

— Сатабымтән, азбаб хұчы! — ихәан ацара иң-
назирхиенит, лара дарбан ҳәагы длызхъампъшкуа.

— Шәаанғыл, Игор! — минутк ала азбабра ахаа-
цәа зхыыкукуоз атыпъха лхаңы аапсахт амөыбра,
имғагы аахылтәан днеиңырагылт. Апапирос ырқа-
тыйматцуа изкыз инапы аамталырсын, днеиңаңшит.

— Абар шәара шәахыңы! — өазнык диңгээзыр
хәа дшәозшәа, иаамцаирсит лиапы.

Агуруарагы ашәарагы еиқараны иныңшаша,
абар, абар абыржәы илаңш дныңба даарашәа
ақара игу ааζо, даалхзыңаит иара. Еснагъ ахуда
тарбақаңа еибаркны, аматәа хуашькуа илшәйләц-
лоз рцынхурас иаҳъа илшәйз лыткы шкуакуа хаб-
бала дазъшуван ила тұңда.

— Исыздырзатқәйом сара акуашаша, ус ба-
ша сааит, — адта ирылтаз наимыгзазшәа, атағ
иroleль аашьтихын, дыхәтәйхәйтәуа иеааиреңтъ.

— Уи акымзарак, — лиапы налъеит Цица, —
сара ирласны иусыртсоит. Амала, уаала акуакъ ахъ,
уи еиха иманшәалоуп, уағ дахъырхагахазом, —
илызгуамтазакуа «уара» ахъ дниасны, инапы шыл-
кыз ләйналхеит ауаа рыббараҳ.

Лгу тытны ицион Цица, длыманы дахъцоз, ам-
цаңлар ләйқүхәхәы лыла лзиқумго диңгэшшашан,
еиқыртциижътеи иешиңсахыз аилкаара ләхны.
Иңашьатәыз уажәы уи ахәаха шрымазгы, еизтаа-
умызт «Бабақаз?», «Уабақаз?» хәа. Дара рзы уа-
жәы акрызтазк'уаны иқаз именцәйззакуа иаҳъен-
бабаз акун. Урт реиңшмызт уажәы артсағи атсағи,
иреиңшмызт ацәргә қазтази уи дақузкзи. Зегъ раң-
хъаза дара иугуаладыршәон еиңигүхәаая бзия
еибабоз, аамтала еиңәйзиз аиғызцәа. Абри ақара
аамта дыззәйзны дықаз ағыстазаара еилашыра зын-
за деиуалтәыр ләхызшәа, лиапы рбүбуаны инаику-
лышан, — Укуаша са сшыкуашо! — лхәан, пъхъақа
инеихылгейт лішьяңа.

Иналыщеихигеит иаргы ишъаңақуа, зназы цъя
игу рызтамкуа, уи ақара дрыкумгуңцәо. Аха еиха-

еңха агуң нақ ирылала-шъхъаза атакт иңақурдәо
иаандыртқаеит авальс зегы.

— Уара зынзагы ицәгъамкуа укуашозаап, Игор! — ирласны ихшығ шазказ ұашшо, лгу аатыч-
чант Цица.

Илакуа аақусқусын, рыбжа хфанды ипсы лхы-
хухо дналғаңшит иара. Икүмшәышәза инап иа-
ныз лнап хучы апсык иааирбұбуан, игуаңыуа,
изымгуаңыуа иааңәригеит имаза:

— Сара, ижәдыруоу, Цица Мұтыт-иңх, саны-
хұзы мыңху бзия избон акуашареи ашәахәареи.
Насгы... насгы... — ахәара изымгуаңыуа даңы-
шәырчеит, — скомпозиторхарцгы стахын.

— Нас уажә? Уаххұма уи анкъатәи угуазы-
хәара? — ахачаңә лгу иааташәеит зны идылбала-
хъаз Чайковски ишәқуи уи даңәпхашшо иши-
тәахзи.

— Уажә? — итсаулазаны даакуңсычхант иара,
нағсхью архынхәра ахыилымшоз азы игу енбак'уа.

— Сабаиеиңшү уажә икомпозиторхая?.. —
ила иаатибахәеит иңкунра шықусакуа златәыз аңба-
бақуен агуақрақуен. — Аха зегы реихагы, —
деңпххұщаауда даакуңсычхант иара, — зегь реиха-
гы иуадағхеит уи ахарштра. Ихашәңцауоу исхәо, са-
ра уи цәгъя саргуамтцеит, уажәгъы схы итағуеит,
итағуеит сыңа-сааңшы!.. — илахь еимардаху ила-
куа аахиғеит.

— Хымпәада, уара укомпозиторхоит. Сара уи
аңы суцхраауеит, — икъақъаза иқаз игушшы ина-
дилтцеит агурбъара зіраланы ибылуаз лхаңы.

Амузика абжы шғаң игон. Зегы-зегы рхаңқуа
лашон, иубартан зегь ргу шалақаз. Ахәаакуа ир-

тыпти Игор иғурбъара. Уаха акалашәа иқан зегбы^{зегбы}
иҷон, иҷон аҶара, ажәа губзыбкуа ирауан^{ириш}
кы. Ишьқыруа, рнапкуа еикуршаны икуашо икун
Цицей Игори. Урт неиуан зегбы ирылагыланы.
Инеиуан, апъстазаара амфакуа ахъеихагалаз ақны,
згу зөанзамкуа нақ-аақ иззыхылсыз ғыңға ауаа,
уантәи мәфак еиңкүларц.

АҚАҚАН ТОРТ

Дыпсақы-пұсатқа атыхутәантәи ағатда мчыла иаалбаалдан, латқа зымға инықурғыланы асарқа днадхылт Нина, лыматқақуа рееиуа. Асекунд асаат ишеиғылх'уазғы, лхы иахъада илымбасызышәа, уа даадхалт лара, ианчталоз лсаҳыа хүц-хүц итқо. Үи лылакуа, лхағы зегы иахырыхылгоз, угу иаанагарын дрыхәозшәа, «Итегь шәыпшаша, итегь шәгүқатқагаха» ҳәа. Абри аминут азы илтахын адунеи иқуу атыпқацәа зегь реиҳа дыпшазарцы лара, Мақс дигуапхартә. Илтахын, лан лассы-лассы ишлалхәалоз еиңш, иара знызатқәйк илзиҳәар — «Сара сыйшза».

Лхы иаркны лшыап ақынза илшәйз лыматқа өышқуа лнап үыхылхуа рыла еиңхъашшыауа, лхаху ашыңтәра иалтны иқаз лхаптың инбжъалкын иаалырбұуеит. Нас ишкүйруа илықуз лыхцә ду лапхъа даахан, иаалгудлырбұуалт. Ашшыхәа иааңлыртлан, еиңхътта иғлықужыны днахәы-аахәя асарқа днангъежылан, лгу намжо лыла ааймалырцахут. «Избан абас изңаңыуо, изым'еыңыу дара, үзара рхәирстак рымазамкуа? Шақа слеиңшыртәуазеи уажәгы атағы! Аха са стағзам шыңа... Истахыуп са сыйшшазарц, истахыуп сигуапхарц Мақс!

Сигуаңхарц... сигуаңхарц»... — ашырхәа ЭДАКУ
БЛЭШПОЛОЖ
тәйин, иаакулпәаант амыркатыл.

Лхаху ашытцәрак инатқаны лылақуа аахылған, даатғылт лгу бжъажьо, ахтәара лзымгуаңуа. Лпышәкуа алқақеит, лнапкуа аапъсыдахан амыркатыл лымқутшәарц егъагымкуан, еғи аудаҳытә аштыбыжь ллымҳа ианаатас, «сан дсыхъзапи» алгухун, аеыпхәа амыркатыл анынеңәлкша, ишькыруа лхаху шытцера дук налығрын, лшьапаңы инкаһаит. Лгу злеисуз арахуц хада азәи иөахитәазар ақара лгу аазаны, днахуаңшит иара. Иаҳааз лзымдырзо лылаңырз цэыкубар назықутәаз ахаху хыпштәылакуа аацюоуит...

— Изықастцеи ас, излагуаңызе? Шақа бзиа ибоз дара саб? — лпышәкуа хпшша, лхаху азғанк тыркудаа асаркья днанпышылт, аха лыла ианаахгыла Маңс дызцныңуалоз атыпхашаа рхаху рхәкуа, аәак-аәакхәа лмаркатыл аалырццакын, ихыгье жъааза иаахылтәеит лхаху зегы.

Лгу хъаблауа днарзыпшит лшьапы шъаңауа тақа иштәз ахцәкуа, лцәа-лыжыгы налхыбзааит.

Еилахцы, еипхътта икаждыз ахцә ссирикуа еилнаргар атахызшәа, икуңа-кусуа урт ирылылбаауан раафсан апъатасарта ақны аус зуаз атахмада инаур.

— Да быйзьшиш дара заку хахукуоу! Шақа ижәпоу, ихазыноу! Мап, исзыгуаңуам урт рыхтәара, бца бластцаа бан! — ихы ртсысуа, аеңыхәа лыто, ихәошәа лаҹауан уи уажәгы.

Ах, шақа ицәгъоузеи азалым ануулакъ аеенкукра, шақа ицәгъоузеи агужъжыага ажәа апъшаара, — лгу хыуухыуа лнапкуа наләлгүан, ләы аахылғеит

Нина. Илтакхеит убри аминут азы лан лөйнүлгүй дырбууаланы лөаалырпъхар, уи лгутбаа ажыллоо тьшаар агубзың ажэа. Илөаҳаз лхаху наң индхъалыршэтын, дытрысны лөйнүлгүй дахылық аутаах ахь. Ашэ днадххылон енпүш, шытахъя даинтажеит, атз ианпаз ампыл енпүш, лгу лөанзамкуа нара анаат.

— Нина-а! — уцэа наухзырпюоз бжык аатлыркьеит ан, дшанхангы дахыгылаз дзыментатцаа даашыакүхеит.

— Уи абас игуапъхонт, сан, сатабымтсан, — бзантык зан лекны згу итоу зымхэацыз, Нина лан лхыналгудылкылан даақызыкызт.

Уи бзия дылбон адунен ажны зда длынамыз лыпъхазатцэ, аха лара ажэапъшқала дхыхны длынамызт ианакузаалакь. Илзыздыруамызт абыржэы уи дылзабырызу, дылжъжъарызу. Уи аеңыхыз лылтомузт, лгу зегъ ала игура газаны азэ бзия дахылбаз азы. Абастцэкъа акун иахутаны лара ишылпъхазоз лыпъха азэ бзия дылбар. Аха дарбаныз лара абас длашэха бзия иябоз? Даңсазма иара, зеңпүш уи аштахъ уаха уафы имауз, ажхатәи абзиабарацкъя?

Илтакхын абыржэгыры ышашарада дылзабыры, длынцаар бгу акызырбзиада ҳәа. Аха лара леихагы лыпъха ижалтаз дшаххуз аагунылкылан, лхы аалгудхэхэаланы, лнап цацьакуа рыла иаалрыцкьеит макъана имбациз лылабырз. Нас дналыдлырпюан, имырпъшкацэакуа иналхэеит: — Бееикук уажэшты, Нина! Ихатыцу ұыбышьо, ирызхап!

Дцион Нина, адгыл дахъахысуаз умбазо, дыштыхысаа, уи дшэон асаат 5 қаланы Макс ағынұка дцархәа. Асасааирта «Интурист» днығнашылан, адырдышрәә амардуан ағарпәрәстакуа дырәеңжало, хахьдығатцәрын, уадак ашә ааймұдааны днығнаххит.

— Ди Маша! — апъхәыс шла итәаз дналхаххит, — дабацеи Мақс? — лыскам амаа лығенадышрүбууланы даалгудылхәалт.

— Аа, ари бара боума, сыръха хучы? — азтцаара зылтаз зынза лара лакумшәа, лыбласаркъакуа днарыцьшны Нина дналыхуапъшиت ди Маша.

— Бшааира, бшааира! Ибыдсныхәалоит ашкол бахъалгаз! Кох, избозеи! Бхахугы түбүркүдаазаа-пей! — лыбласаркъакуа цыца иреенуа дналзыпъшит. — Дтыпъхамхеи, үбейт, асаби! — лхы аалыртысит.

— Итабуп, ди Маша! — дгурбъатәа лхы наркүны лзамға днагузит, блала длыхәо, лызтцаара атак қалтцаацы, аха уи, илмақазазшәа, бтәа ҳәа лхы нақъаны адырга налылтан, лыбласаркъакуа аареенини, лус дызөйз дналагент.

Уи лзы лгу еилах'хуа даахъаңит Нина Мақс истол ахъ, лхы-лөгъы минутк ала иаалашеит, — дацклаңшыданы ахутәқуа қъаадла итахәхәаны истол икун гуил өахәарап.

— Арт сара сзакузар қалап! — дгурбъатәа истол иаакулхын, днарыфөйт. «Нас абас агуциракра илшоит ауп иара?» — дқапъшхо, дқапъшхо лхыләөи аауаркалеит. Азәы илцәигар ҳәа дшәозшәа, иналгудырбүуулан лылацәакуа неиқулпесеит.

Нина илуаз-илхәоз акғы лгу иамыхуазо, лы-

лахъ енкүпата лус дақутцны дтән ди **Маша** Уи
ибубуазаны ак лгу иалан, уажәы-уажәгы **Лына**
зылк'ун ак лхәрцы, аха зынасыпъ иахуаччоз азбаб
лгу нылмырхарц азы дтән ус, өымтуа. Ари икказа
илбон Нинагы, аха цасхә, өирчча қатцо дғылан,
гуала зынза илмазамызшәа. «Иңашшатәуп ишыкоу
аҳэса анажәлакъ... Избан ас блаттархула дызы-
хуапъшуа? Илтәхүүзеи лара ҳара ҳұнтытә? (Маңси
лхи «ҳара» хәа иахъеидылкылаз лгу иаахуаны даа-
түшәшүрччеит). Маңсгы дихуаңшлолт лара ирци-
бараны. Лара лхата зны дызбабзамзи, мшәан? Ика-
лозеи бзия сыйбо исзааигазар ашәтқуа? Уи сара
сөнгурбазар? Избан, ари лымала лакум, еғырт
иғызцәагъ сыйрыдыркыло ихьшәашәаза? Ишәтахи
зегъы, ишәтахи ҳа ҳұнтытә? — ллакта ааитакны
ашәтқуа нықултсан, аңхәйис дналзыпъшиит. Ни-
на лгунамзара зынза цыа адымбалазакуа еиллыл-
каант аңхәйис шла, зны иңхәйизбаз, азә бзия дыз-
боз, уи илзааигоз ашәтқуагы игурбъатәа имыз-
х'уз.

— Исыздыруам дахыкоу, амазаныкоуга ф блаз-
тцаа, — даақуپсычхан лус дналагеит.

Лажәа ахәаха ламразакуа, дыфдәйлікейт Нина.
Дыкоуп ҳәа лгу иахъаанагоз ауадакуа аттахәа
рышәкуа аартны дрығнаңпъшуа, ахъятәи аетаж да-
нығала, дгурбъатәа даатғылт.

— Маңс! — аарла ләы ааихылхын, лыбжы наи-
қулыргеит лапъхъа иғыланы инеиуаз Маңс, аха, иши-
маҳаз анылдыр, еита ләы ааихылхт. Еита аҳаяу
баша инаурыжыт лъышәкуа, урт еилырганы акгы
рзымхәеит. Абзиабара амч зақароу цыа агурға лиар-

гарц атахызшәа, лыбжы еиң-еиң аөыланар қуұны
лгү еиң ицәкы-цпъхаза.

— Дысцәцар.. дысцәцар, абри ақара үза идба-
ланы даныссыша!.. — алгуахун, лымч зегъ неизга-
ны лыбжы еитанайқулыргенг аган давалаанза.
Ашырхәа даахъаҳәт иара.

— Аа, ари бара боума, Нина? Бзиа збаша, бзиа
збаша! — даалеихырхуеит.

— Сара нахъак уара суштын, Мақс, — лхы аа-
лалырқуит разқыла деңтатәы, иштың дтаауа дахъ-
хыз азы губбан лхы иалтошәа акун ари зегъ шыл-
хәоз. — Унениуоу нахъа сара сахь, Мақс?

— Избан, иззы? — илақуа хаккала дналәпшит
иілхәаз үшашьо.

— Ишпә «иззы?» Сара ашкол салгеит!..

— Аа, ибыдсныңәалоит, ибыдсныңәалоит! Ағын
хбыржәйрәц нақубкызаап, аха... — инаңәа избы ина-
дикылан, даахуцт. — Издыруада аамта смоур, —
зегъ изеиңшны дналәпшит.

«Аамта смоур!» Ииңәа закуи ари? Иара изаку-
зами лара иаңы аахыс лан длывагъежыу афатә ар-
хиара дзаңыз? Иаха лара ашкол нахъаурыштыуз:
ахулъяз ахътәкъа дымцеит, аторт злырх'уз ама-
жәа шытытцәэр хәа дшәаны.

— Аха... акакан торт? Акакан торт қастданеи... —
гүбра хүчзак лыманы днеңәпшит. Мшәан, имхәа-
хъаз иара акакан торт зегъы ишреиъеишъоз.

— Хы-хы! — дааччеит иара. Уи игуалашәеит бзиа
избоит анихәа, лара деңгүрбәтәа лыхшың шына-
зылштыз. Аңаса ишықантдалоз еиңш, инапы ны-
мәнитцеит лыхцәы илықуз аанкыланы, дыхумаруа
атыхуа наләнхәарц, аха иара аныненпұыхъамшәа,

инапы аауиштын. — Баангылшь нас зны, уажэй-
тэ́къя сааниеит, издыруада ацара сылшартын
наихэн, раафсан и́каз аудада дныфналт.

— Азамана, сузыңшуп ара! — азнык азы дгур-
быатдэа даақалт лара. Хэарас иатахызуен, лгу лнар-
хыт Маңс ари амш ахьигуаламшэоз, аха иара убас
шакузгы, афныка длыщар шалшоз даныназхуц,
зегы ааианалыжыт. Цоуп, лгу зегъ иахъазеиңшыз
атдахны уажэй-уажэй асығытырззаны ибунтуан
аңхэйзба лхамабзиабара. «Издыруада исылшар-
гы!» — аеңыхэа лыто ихэхэн ари ажэа.

Хы-мш раахысижьеи лара лыпъсы злалалга-
фалгоз ари агубра акун, уи дышталон, шыжын
дэхон абри дшазхуцуаз. Иара дызхатэо астол
бениазарцы, лхатагы дыпъшзахарц минуткгы дым-
хуцкуа ихылтэеит лхаху. Урт зегы рцынхурас иара
имариазаны, егызлам акенпш ихэон «издыруада
исылшаргы».

Аминуткуа асаат ишақаразгы, аанөасрак өкам-
тээз аиасра иаөын иццакны. Аха дыжамыэт Маңс.

— Ихъзен, мшэан, сихаштма ма зынза! — фын-
тэы-хынтэы леыназылкхъан ашэ аалыртрацы, аха
илзымгуађькуа дыпъшын.

Атыхутэан дааибаганы Маңс дзыфналаз ашэ
анаалырт, — А-ах!.. — налхэн, лхы-лөы еимлагуаны
иаанылкылт.

Иөыларкүнү, иаңхъа аскам икутээз аңхэйзба
инапы изнапык ала икны, еги ала ишшьюа ак ла-
хэара даөын ашьшыхэа. Нина лгу излаанагоз
ала, зынза азэы изхымхэоз Маңс, уи аңхэйзба
лыблакуа ркны аңшаара даөын губра хучзак
агага. Еснагь иццак'уаз, «саамта змамыз», иара

тынч дтэаны дцэажэон, ари азбаб лгу злахентара
даштыны.

Иеаантыхны шьаөак шьтахъка дналыдьеит уи
Маңс, Нина ашэ анаалырт, лара шлакуз анаан-
дыргы, иааира дук игазшәа, илакуа аацырцырын
егын апъхәзыба дналыхуаլьши.

Азэы даалымх'уа, егын длыгутамсуа дахъгылаз,
гуаныла қыаф алеңуаауан ари асцена. Итахын
иара азәи-азәи акуцьмакуа реиپш еижәилар.
Үсқан, хәарас иатахызеи, ацхыраара литон иара
бзия иибоз, уи ала лара агурагы лиргон, иара
шака иху дууз егырт рәкны. Мамзар иудыруеи,
ибашоу азә иакуу үшья длыпъсахырц лгу иташәар-
гы.

Ари Нина аյаса дынцәатәни, иаҳаракзаны илпъ-
хазоз Маңс иакумызт. Уи лапъхъа дгылан зхы ада
азәгы бзия дзымбазоз, уажәы-уажәы зсабрада
пъсах'уа азбабцәа рцәанырра цқыя иалахумаруаз
ахатца. Ари зынза дтэымын, дагъхаран лара лзы. —
Избан бзия дзызбоз, иззы? — ари азтцаара дар-
хәацәон уажәы. Ила пъшзакуа рзакузма? Дзуста-
даз ма ихата? Уи аллагы илдыруаз акзатцәык
акун: аус иуан иара лан аус ахылуаз асасаирта
«Интурист» ақны. Иарбан усыз уа дызәйз, хәарас
иатахызузи, илзыздыруамызт, аха уеизгы лан леиپш
дхасабеилыргафхарымызт. Ибзианы иеызлеилемхәоз
аллагы аյара иауан ирацәазаны. Хымъада, идыр-
уан нхыттәи абызшәа, уи агуралнаргон лымкаа-
ла нхыттәи атуристцәен иарен реизаигуара. Нас-
гын лара длыпъхъон чыдала ирпъшзаны: илеиҳәон
Нинель, егырт Нина ҳәа ишлархәоз акумкуа. Абри
ала интәон иара иќнитә илымаз адырракуа. Иара

ианакузаалакъ илемімхәацызт дзустаз, уи **Нина** да-
наздаалакъ, акала иөахигон, лан лыла **аңқаара**
лылшомызт, уи избаху ахәара лан мыщу излал-
цымбыз ала. Раңхаза еицны Ақуа ашъха иа-
ныгулааниуз еиңш, игъежыуан уажәгъы лхы. Заку
разкыз усқан ла илзаанагаз апъхъатәи агузра! Игъе-
жыуан, игъежыуан лара лхы, уи затца дамыргуа-
рыз азин лымымхзакуа дахьгудиқылоз... Акымза-
рак! Зегъ акакун, абас иааигуаҙаны дыхъышылозар
уи иблакуа, илахауазар иңсы лагағага бжы. Уи
ашътахъ иаалыркъаны зны иара дыхышәашәон, зны
длысусан димбошәа, нас еита дгуабзыңхон, еита
длыпхъон, лгу қайтсон блала, амала, уаха ир-
гуаладыршәомызт ашъхәкнытәи агузра.. Ицхыраа-
радаз, зынза атәиц иағызаз, апъхъатәи зцәанырра
ирлашәны иамаз, Нина лхы акуиттәхә лымто,
деимырбууа дыркын ихатца напкуа. Акыр днапкъа-
шыапкъахъан лара уи димпыйтыңырц, еиҳаразак
тәым 3бабк длыщны анылбалакъ, аха назаза
илылшомызт ицәцара, лызбабратә хамабзиабара
акун ибунтуаз, лгу акузар, излалшоз ала бзия да-
бон, еитахынхәуан иара иахъ. Уи губән рнатон
иара дыннажърац лабжазгоз зегъы...

Абыржә оуп Нина ианылдыр, есымша зышә дас-
уаз иара иғызцәа аус ицзуқуоз ихышәашәаза дыз-
рыдыркылоз. Мап, урт мыщу аичаҳара змаз уаан.
Ателефонтәкъа данасуаз, иара иахъ, лара шлакуз
рдыррац ахылтахмыз азы, атак қартсон: «Апъхәиз-
ба, бас ұытрак ашътахъ, даауеит лассы!» Абас
атак қартсон Нина дыхучы аахыс лыбжы здыр-
уаз ауаа.

— Нина, сминауатуп бара баңхъа, сара исыз-

дыруамызт бара артқуа зегбы иашатәжаны ишү ныбкылон ҳәа... — дналагеит Маңс, Нина ЗАДНИЙ ЧАСТЬ СПЕЦИАЛИСТ бирзкуа рәаныларха.

— Ишъя? — ахьшәтхәа лхы ғыштылъаант
Нина, — Мап, мап! — лылакуа мацәйсшәа иаацыр-
цырт, — сара ианакузаалакъ... ианакузаалакъ бзия
узымбацыйт уара, — ҳәаны хаха амардуан дынта-
леит.

文、商、文

— Счамадан! Иабақоу счамадан? — ажәжәаҳәа илпъыхъашәоз лыматәакуа еидкыло, лан дахықаз ауатах дныфнаахит Нина.

Знапы аторт ықурғыланы иаануаз лан данылба, лыматәақуа илкыз налымқүтшшан, даатгылт.

— Сан! — лхы ғыштылхын, лан дналытсаңшт,— сара ус баша исамхақатсент, сара бара быда азэгьы бзия дызбазом! — лыла цахэцахэкуа лан иналылалыртсент. Минутк ала шақа аеапъсахзең, аеентанак-зең гурфа змамкуа згуалақаны еихаччоз ари ахучы хаңы! Уи былуан еикуаңхо; апъхъатәи, апъхәыс ахата илиңаз агуалсра анын икъякъаза, аха иара затса намырхуашарыз; апъышәа иауз ааста агуалсра ианыз зынза игаган: адунеиаң зегъ еиқароуп ҳәзиңүз азбаб диасуан апъхәысрахъ, иара абри аеен-такраң еиҳагы дыпъшсан, дгуарпхаган.

— Сара сыпъз! — ан лыпъха лхы аалшьшиит, лыла ҭаа дылqeаԥшua, — Бабақou арсқаамta? Ҳара нахъак ҳbzыршуп. Бааишь арахь, бара асас дыбтоуп! — уаха ак усс илымамшәа, деихаччаяуа дықан ан, лара илбон лыпъха иашамкуа еиҳылгаз лыша-

еа дшахъхуз. Иагъылтахын лхала илыриашарын
лыгха.

— Асас!? Дабатәнда асас? — минутк ала иаани-
лаччен Нина лхаңы. Асаркъа днадххыланы лхаху
аапъхъалхәан, егъи ауада днығналт.

— Камыгу! Уара уоума Камыгу? Шақа ибзиоу-
зен уахъааз! — дгурбъатәа инапы аамылхит. —
Иабакоу егъырт, шәара шәымцаzаци?

— Урт зегзы автостанциағ икоуп. Саатк аш-
тахъ ҳдоит ҳара. Иаха ахулпаз ахъхамаз бнеи-
уаз үвахшын, акыргы ҳбызпъшын. Цәгъя ихулпаз
бзиан. Хакласс зегъ ықан бара быда. Хъас иах-
кит, аха... — дицәцар ҳәа дшәозшәа, ацәажәара
дағын еиштарххы. — Уажәы, — аказы ихы губбән
ато даакуанызант иара, — сара арахъ саait икоу
басқәап ҳәа. Ишенибаҳхәахъаз енпш, ҳара ҳдоит
акалақъ-әа ҳнапала иҳаргыларц. Бара зныкыр
бнеирац бтакххозар, аа хадрес, — ббышк наирххеит.

— Мап, мап, сара уажәы сшәыщцоит, — даа-
шакъшақъеит.

— Аха бара асасцәа бзаараны иқазаапе!

— Аа, акымзарак, — лнапы налкьеит, — ир-
фаait, иржәаait, ара икоуп зегзы! — еиуенпъшым
фатә хыла ихианы иғылаз астол дназпъшиit. Еила-
ббaa чыс хыла итәни уи иқугылаз . ачанахкуа
ирылхәдәо ирылагылан агута еиқушьшыа, ипъены
акакан торт.

— Нак изықулымгеи, мшәан, иара? Агута
пъены... — лгу еилахынхәуашәа, илцәымбны лылаңш
нахылгейт.

АПЬЫШӘАРАҢЫ

Лара акоридор атынан данаацәырт, ауухәаигоз ашық бжыны али-песирыла наанкутәан, агуль реаағшаны амға хұхуаза инарылыргеит. Илцәшәоит ухәар, митәйк дара уи илыцәшәомызт, аха лаҳатыр рбон, пату лықуртсон, егырт реиҳабацә раҳатыр шырбоз еиңш акумкуа, қыдала. Лара азәй днаиқуғааны дылмыршәацызт, зынза илцәымбын амц ахәара, илбаны даанхомызт «ишакухалакъ». Уи уағы ишимбац дуағ иашан, көхәра лыламызт, лапъхъа атак қазтоз зегърыкнытә илтахын ирдиррац ирыхуға зегъы.

Ипъагъаза лхы штыыхны икны, дзыңсоу аху дырода, дыщакы-щак'уа дахьнеиуаз, дызвысуаз зегъы еиқараны раҳатыр бауда, апъсшәа ралхәен. Җоуп, лылапъш зхылгоз зегъы лшон еихыхны, аха лара урт рәкны цәаныррас илымоу азәгъы имырдырзоз, зегъы днарыхуаччон аарла лхы ртисуа. Зегъы-зегъы уи ирзеиңбайланшын ақуғиаракуа, избанзар, нахъа атында тәантәи апъышәаракуа рымш акун. Наҳъатәи амш наизбуан азәйрөфы нақ-нақтәи рлахынца.

Еидгуль ашә илагылаз абитуриенттә — маңк шәаапъшы! — ҳәә наралхәан, аудитория дышыныңнашылаз еиңштәжекъя, лпортфель итәз абилеткуа аа-

тыхны астол инеихыршәшәаны иныкулпесеит. **Лөз-**
цәа, адқыларатә комиссия налахуз, ишырбоз **иаат**,
хазан, инеилацәажәаны, — шәлең! — лхәан, ашә
къақъаза ирзаалыртит деихаччо.

* * *

Илахөыхза имфаңасуан апышәарақуа. Атыхутәантәи апышәара ибзиазаны реазықартцеит абитуринентцәа. Лгу иахуаны дырзызырғуан урт Антица. Абжыаапъны ишықалталоз еиңш акумкуа, ръышәратә бұбынкүа рқны ирышәпаны «хуба» нантданы, инагзаны уа инавалығуан лыжела.

Атыхутәан иаатәаз а-25-тәи лбилет аномер лыблокнот инанылтдан, дылпееиңшуа днатәеит зымфа.

Дтәан ус акыраамта тынч, зхы ендкыланы ашьшыхәа ицәажәоз лөзцәа лхы рымамырхуз, атак қаздараны иқаз атсағы цқья ахуцха ларагзо. Уи лбилет днахуаапъны дшынатрысыз ала, агурғаны дықан Антица азтаатәкуа цқья дшырзықатдамыз. Аамта зынза иахыпъошәа анылба, дфагылан дналхагыланы, амға дықуздаша акы-фба ажәа налалхәан, еита ңытқ даалпееиңшы дналыпъхьеит. Азбаб мыщху лхы пату акутқо, дфагылан лылахь еимарцица днатәеит ләаңхъатцәкъа. Даанапыркучы-шыапыркучын, ихутқагуаны ләкаркы аалрынкъан, дналагеит атак ақатцара. Дцәажәон уи ашьшыхәа, лыбжы рхучны, Антица лымала лхы лыкукны, уи лымадара лзы илхәошәа. Уажәы-уажәы деилахуон уи, еита аханытә дналагон, илхәс ааңтахәо. Лыла шәапъирхапъкуа рула зегзы днарыхуаапъшуан, рууа еиҳа ишәартада хәа, аха, урт рхаңы еизадакуа акғы рымхәошәа анылбалакъ, еита лхы налыкулк'уан

Антица. Аиҳабыра курскуа рөы итәаз астуденттәә/рәкнытә аригы илаҳахын уи лымкаала дара бзина/ибаны дшырзааигуазгы, иштылтаауаз апъышә-
рақны.

Лхаңыц еихарбұбуа уи лтак еилатата дазызыро-
уан Антица, зында лычхара хыхухуо. Дәаҳа-ғасуа
дахьцәажәоз илтәхын дақуұхны, лбилетгы налымх-
ны «ғба» лзықулыргылар. Абызда цәаға илымаз ала
лара илдыруан, еилылкаауан даңыымфашъакуа ауаа
рхаташа зеиңшраз, абыржәгыи ицкъаны илбон ари
дизәлоз афакультет ағы ақғы дшағысамыз. Актәи
аңтаараे лтак қаташа ала маңара еилкаан зегы.

— Аобатәи аңтаарах биас! — налхәан даахәны
лыцламхәа лнапы натаргуаны днатәеит.

— Мачк еита аамта шәызыымтары? — лхы ғышы-
тылхын, дыхәтәы-хәтәуа днатаант азбаб, ашәахъ
дышпүшуа.

...Илдыруан Антица иагъа аамтагы цыраарагы
лутаргы, атак ишахутоу ишылзықамтоз ари азбаб,
аха еғъаурим ҳәа еита гуаныла иаазбаны, — иб-
зиуп, — лхәан дғагылеит.

«Слыщхраару слыцимхраару» ҳәа икуанызануа
игылаз лғызы асистент, «Ишугахыу» ҳәа блала дна-
иацәажәан, днаскъаны днагылт, дылзыпшуа. Гука-
латәекъа дрыщхалшын уи дыхәтәы-хәтәуа дахътәаз,
уағы ишимбацгы длызгугааны лгуаң лыман зында
дазықатқазамкуа апъышәаракуа лкращы дахъааз.
Иңоушаша, аформула ҳасабуа илхагылаз алек-
тортәекъа ида царта шымамызгы, цқыа дизызыро-
уамызт. Лара уажәы-уаштын ашә азә даавтны
деңқиурхашашәа, дәңытпүшни лапшыла дырғылон,
инаскъалгон иғналози иғнытцуази. Аха ашә ағыж-

бжы Анааиқутәалакъ, ажәжәаҳәа лылаңш наз-
лырхон лкъаад ианылоз.

Сәмбәзәңжы
Бозғаппилөү

Җылтууамызт Антица макъана, уи лыцхыраара наштыз лфыза иаҳатыр азы. «Длыцхрааит уажә азы, уаштән имариуп агур аргара лара егышыл-зымдыру»—гуаныла дхуцуан лара. Уезгы-уеизгы лара дцъалшыон лфыза уи иеахъазикыз азы, — аригъы лара леңпш ибаны даанхазомызт ҭакъхыкурада зус изнениуаз ауаа.

Убри аамтаз атагылазааша аԥсахырц атахызшәа, атынчра аайланаған иартыз аԥенцыр ианъа-ны абұра инықушәеит тақантәи еилархәны иғеиуаз абъыц. Иааины Антица лшыап ақны ианынкашәа, иғыштылхын ашьшыхәа иаитцлыштлеит.

Азныказы, ахы налықушәазшәа, дқузгаза даашанхан, нас лхы иаркны лшыап ақынза даатрысын, лыла цзакны инахылгейт абъыц. Илбахъаз, дзышылаз, уи ақара еиекаамыз напғырала уи ианын: «Бымшәан, Селым дбыцхрааует!»

Итсыс-тысуа лнапкуа рыла инеилалгуан, ашырхәа даакутәини тақа дынкапшит Антица: ила траа аԥенцыр дазъшуа дғылан Темир, инапы ргуағаны иғыи нақыланы еги аԥенцыр илагылаз иғыза адырга ито, «Улыцхраа!» хәа.

Уи даркуанызануамызт, маншәаламра изнауамызт дызхтықуғылаз атагылазааша. Ишакухалакъ иихәарц ииңахыз ажәа наzonдaz уи зызкыз лкъинза!.. Уажәы абри акун аус злаз. Егырт? Иртәхызар ираҳааит егырт иара иихәоз... Урт рөү иара ус имамызт уажәтәи ала, хъаасгы иқаитомызт урт ргу иаанагоз. Аха убри аамтаз Антица лхы даннықупш, даабалыбатан, аԥенцыр инақуигейт илакуа Җх-

шьо, дашыңылаз енпүшгүй, ишъағақуа тбаа-тбаа
еихго, ихы икүжыны зымға иөынеихеит.

ЭМБЕСІНІ
ЗАСЫППАМОДА

— Уи лара дидыруазаап, Антица! Иара нацы
дсыхәон улыцхраа хәа, — Темир дишиклатышы дыч-
чо, лара лахъ иөааихеит Селым, аббұыц даңхъарц,
аха лыблакуа данынархпүшыла, иааицәымбхеит
ниҳәаз. Уаанза, мчыла илырчоз урт лыблакуа тәын
зептахәара уадафу гутцахала. Апъасатәи рқазшы
губзың ала уи ианынеиғапъш, реыназыркт инеихач-
чарц, аха ирхыз агуала «Сдырба ауаа сөағаза, шы-
қатқәкьюе енпүш» хәа аччара амч амырхакуа, иаани-
цанакит зынза лхаөы. Лыцламхәа еимлагуа иаа-
нылкылан, лгу даатабзит.

— Ассир, ишпәссызгуамтеи ари уажәраанза? —
иөы ааихихын, иара уа даашханпүсилт Селым...

— Ишпәа, мшәан? — лхаөы еимлагуа ишылкызы
апъенцырып днадгылт Антица, — иқаларым, дзустазаа-
лакъ, абри лакухарым уи деиларшәаны лассы-лассы
дааззалоз са сахъ... Илылшарым абри ахүчза уи игу
пәагъа ахыхра! Шамахамзар уағы изхъампүшзо иара,
дизрылкаарымызд лара лғызыцәа. Избан, ашырхәа
сгу изташәеи ма уи? Иқамлои уи иара диуазар, ма
аус зциуа азәы дипъхазар? Иқамлои иғызык бзиа
дибозар? Иара Антица данлыцу, ауаа дырбар хәа
ишәаны зеызтәахлоз, азәы игухъаагы мкыкуа
даарызу ихата? Иқамлои иара дыззпүшу аеазәызар?
Ма аббұыц зөзіз лғызыцәа азәы иакузар? Имачума
зөымта енпүшхо? Иқамлои... иқамлои... Арт реипъш-
куа «иқамлои» шәкы, зқыы раагара лылшон лара,
аха убарт рахътә акы мчы амамызд уажәы. Насгы...
насгы ари агуаанагара шыакунарбұбуон аминауат-
ра лапъхъа иштәтцо, ихы икүжыны ихата дахънеиуаз.

Еита уи дешенбакуу ихылтцуазшээ уахауан акыза-
злыгыллоо тэйк:

— «Шэлүүхраа!»

— Нас уара уакун ауп лара лхатагы дыззыпьшыз? — лылакуа хъантаза ифыштылхын азбаб дналөапьшиит. Даашанхеит иара уа, ргу тзызауа, апышэараёы «ихуартам» ииура аиха акырза еиҳаз шэартак рыхны, икъякъаза иаатны Антица илыхуацшуван азбаб лыбла ҆ышзакуа. Абри аминут азы уи еилылкаанд лаңхъа дышгылаз здырра ҆ылшэо атцаф лыдагы, бзия илбоз ауаф длымызх'уз ажхэис. Дарбаныз иара инкылараз дара рапхтэ еиҳа мчы змаз? Фыцъа ахэса, апышээ змазгы измамызгы, уи атэрызздыруамызт. Рфыцъагъ уажэы илашэын. Уи ахасабра зылшоз азэы затцэйк, зны иагъа гуала рымазаргы, рыхъжъара зылшоз, зны уафы ишимбац ргу нзырхоз, ађенцыр атцаа зыла таа игылаз ахатца иакун. Дара акалашээ уи ихыпьшын. Ижъазгы згу нырхазгы ирылшомызт иара изы анапыштхра. Итааххар иа илишон азэ бзия дшибо ахэара, итааххар илишон уи лныжъра. Дара рхатакуа ракузар, зында иртәхжамкуа, уи еиҳагы еибазымдырзакуа азэи-азэи еицлабуан, еипъирхаган...

— Абри арыщха, саатк иалагданы ажэа иаша затцэйк сазымхээз лаума сара исپырхагахо? Изсырххон ари зегъы? Лтыхутэа ҆ыстцэап, илыстап «Фба». Еиликаанд уи акгы шылзеилымцо! — ашырхээ азбаб лпъышэаратэ ббыйц аакулхын инакулырбуюеит Антица лкалам, аха уи акгы азанымтакуа иналым-күтүшэн, таа иныкушэеит. Даахуцит... Лхы зында лаңа лкны илалмырбурц, лнапаёы леааганы дааттэеит. Уажэы уи илтакын апышэараракуа здызкылоз арцаф лтакпхыккура ада ак мааирц лхаёы. Еибарх-

хон, рүгөпшөршөөн лығнүтцөа ф-мч дук; илакуу, ихымзбыу ашыуреи аңхэйс лгу тбаареи. Илтажыны уртрыкынтында афбатәи аиааир Антица: уи еиха ауафора иатэйн. Иара убас шакузгыы, «Баани атак қатца» хәа лызхэмомызд. Азбаб, данбасыпхьари хәа, леңрхианы дыштәаз ала, еилылкаауан аңхъатәи азтааракуа реиха егырт дышырзыкатказ, аха лхала «Снейенеит» ахәара лзыгуабуамызд. Ажәа губзың затәйк Антица иаалеңтцуаз иалшон лара лыкуанызанра далнагар, аха макья лыгелыртысуамызд егни. Цас ауазшәа гумбылра мчыс иамаз зегъ ала ллымча итафуан иаха ианеикүшәа «Узагхазеи?» хәа даниазтцаа, илитаз атак: «Бсызжьюм, исپырхагоу ыкоуп». Иблакуа ракузар, ажәада уи ииҳәоз хартәаауа, иаңыртсон: «Бзиа иаабо дҳамоуп». Уи агуралызгомызд Антица, аха еилкааны ак сеиҳәаанза снеилап ус хәа днеиуан. Аамта наڭ инаскъя-щъхъаза лара еиха дилатцөон. Амала, заку цәалашәараз лара иара икны илымаз, лхатагыы илыздыруамызд. Еибадырит дара. Антица лхы ахылгара лзымдыруа агурфа анлымаз. Ижъаз, иныжъыз ла лгу иаздыруамызд ахы ахъкыднатцарыз. Уи дазыхиан лнапкуа зегъ еитцәаны, аңхъатәи еиқүмшәаз лыбзиабара иацәын-хаз лгу итара фаңхъа ажәа қуанда лазхәоз.

Иара иакузаргыы, сзаштоузеи хәа қыафшаку лхыхра даңымызд. Даауан ус ла лахъ, ихата итагылазаша аныцәгъахалоз. Даауан, идырны лара дышлыдышлыкылоз, настыры дышылжъяз. Дара рразжкуа еиԥшушәа ргу иабон, уи еихагы еизааигуанатэуан.

Абыржәы Антица уи икны илымаз ацәанырра аңсаҳразы иатакыз акызатәйк аиашара акун. «Сатабымдан» хәа дналыдтәаланы бзия азә дшибоз на-

леиҳәар... Аха ус затца иқаимтарыз. Иара ибон Антица еиха-еиха дышилатәоз, идыруан уи лъизиабаныра шизенфымшо, аха дағырхагахарц итахымызт иара зынза аєпъартаанза. Абас әкун ишымтәуаз ахаңәа ргу. Апътра иаңыз абзиабара иахыгехуо, ауаа рахъ ирхәарц ырлышон: — Аа, бзия ҳшырбо!» Егъи, дара иртахыз лгу аेы акузар, идырбұбуон абзиабара ахыбаара адацқуа.

— Дызлахыбхи нас уи? — ҳәа гуаныла дщаауа, лхы ғыштылхын лара дыздтәалаз апарта дныкупшит, абъаахәагы убри аамтаз, лылаңш инытадашеит ипашәза иқаз уи лнапқуа. Ицәхагъшыза знапхыцқуа шәыз, урт рнацәкъаракуа цыхцых'уа абилет иркыз зны идыреуан, нас еитцыр'уан, зны акарандашь ааштыхны абъыц инакурк'уан акрыфрацы, аха ианыртарц иртахыз цқъа ианырзеикумыршәалакъ, иркыз нақ инарымқутшәон. Зных лнапцәкъаракуа неилақушәаны, астол аган иныкулкшон.

Арт анапқуа рхатапсаатәкъа лара илбахъан зны үзара, аха астол ақны акрыфараан акумызт уезгы. Иарбан усыз урт убасқан имғапъыргоз лара уажәы илгуалашәомызт, аха имғапъыргон урт уи аус мыщу ипъшзаны, иацпышәаны, иаманшәаланы, иағьеицаханы.

— Иабазбахъоуш дара нас? — лхы дназдтааны дналәапшит еита урт этәыз. Абыржә акуушәа уи рапъхъаза данылба, даатрыст Антица. Азбаб лхаңы мыщу ипъшзан, атак иқалтозгы зынза иузәемыртъшуа иқушын, ихыгъежъааза иқаз лхаңы ахучы зәңда зынза дизаигуанатәуан. Лыбла еиқуақуа амра ашәахуа иағызаха аңыпъх рхыдды иқан. Ари лбахъан иахъадагы өазны, гуалашәара бзиакгы, тутдахарак аңы илзаанагон лхаңы.

Лылахъ лнапы надкыланы даахуцт. Еилафейда-
суа лыла апъыхъа имфасуан еилгара рымазамкуа
гуалашэара цыпътэахакуак. Урт агуалашэараракуа
дара-дара ахъеипъирхагахоз азмырхакуа, еиха-еиха
ихуаеуа, абжы атыгара иаёын адэахъынтэ иаафуаз
арадио абжы.

* * *

Еикутәеит хцэхуц уаала итэйз азал ду
ашыкъбжы. Акакала аёыцэаара иаёын атеатр
афонутцка зегъ зырлашоз афымцатэ лампакуа. Атыху-
тэнза «Аамтала бзиала» хэа атуан харак ажны
зкы лашара зцыркъоз алиустра хъзыркы, мчыс иа-
маз зегъ ала иаалашан, иаалацэжусны инёыцэаант...
Итынчрахеит, аилашэшэра иајуцит апиупитркуа
ирыкуз анота бъыцкуа, иаалашеит арампа.

Убри аамтаз аштахътэи апъарда даавтын, дышь-
кыруа асценахъ лёаалхеит икупъшза ижаз зъбак.
Еилађбаа итээз аоркестрантцэа азэы дипъирхагам-
хазо, дрылтцэрааны азхаз дааниы, илнаало днареи-
хырхеит азызырыфцэа. Нас ашырхэа лышхуа
даакутцэин, алахэахзенпъш еикуатцэаца зёы аартны
игылаз ароиаль ду днаџатэеит. Илыргубзыг'уазшэа,
лнацэкъара аукуа аклaviатура ашьшыхэа инахыл-
ган, нас лхы фыштыхны лызиаша апъарда днагуд-
пъшылт. Акомпозитор игутакы зегъы неихылшылаз-
шэа, лхаёы асахъа неиталкын, лызнапык наулыш-
тын, аклавиш днаџаст.

Уи инакурццакны ухы-угу тшьшьаауа, атэнза
иуныруа аоркестр инахылтцит Бетховен и-«Апасион-
ната».

Уаман идырёниауз, зны иццак'уа, зны ишанхаз-

шэа аклавишкуа ирөахумаруаз анацәкъара закупка
предприятие. Амшын иахаңыруа иахоу ачныш еиңш, урт^{эн} ишыжәабаз ирхылрыжыан акака штыбжы, зны рыеғыштыхны аҳауа иналаңтуаз амелодиеңш, иаашьакухон ҳамтакы. Нас еита уашьтахтәи наахынхәны рығенүүдүрбүбуон аклавиатура.

Кыт-пъсит гомызт үзаргы. Зегы хуцрак хуцрак итаршәны иаман. Урт зегы еикүшәөн үзарак — абри ақара арғиара бзиаху зылшаз ауағ иңшьараңы.

Ауағытәйфса ихшығ ссиир апшзара иарғиаз абынара зегы знык ала азызырығзә ирыртар ртахызшәа, еита рымч зегъ ала аклавиатура инағаст лнацәкъаракуа ишыжәабаз. Ихәыпъызыпъуа рызегъ акака-кака штыбжы нарыхрыжын, нас ишаағсаз удырратәа, ихухуаза инықулт абыжъкуа хуағеуа.

Ажәлар ргуахуа ду зегъ зтакыз атра пъжәазшәа, дыдратас инеилалт анапеинкъаракуа...

— О, ари ссиируп, былзыпъыш шақа дхазыноу лхата! — ибжы ааимхатғеит Антица илдітәадаз Темиргы, ила ааихмырсыбъзакуа азбаб дылзыпъшыа.

Изақаразаалакъ хыбаарак ацәанырра згу итазмыршәцыз Антица. — Исируп! Ааи, исируп! — ҳәа ишлымчыз лнапкуа еинкъо, дааҳәны иара дихуағшын. Аиаша ами, лара ианакузаалакъ лгу иаанамгагызыт уи абас игуникилоит ҳәа амутика.

Уи ихаңы абыржәы илбозшәатәкъя акун ишгүнүлкүлоз. Аха нас уи ағағысах'уа, ағағысах'уа маца-ра; ағағитанакын лабәаба иааләагылт акуапа-сапа-хәа алағырз зөйкъаса илеңуаз атпъха лхәңы пъшза.

Атқарцәхә аңа даңтызышәа, лхы алгуалайшеситілдік
Антица. Апъша ирысуаз иарцыхшығу, еилашшыр
шәйруан астол икүз абилетқуа... Хшығла абыржәы
ла дзығназ атеатр ақны итәнаны изырығуазшәа, қыт-
пьсит мырго итән асистенттәе.

— Алағырзқуа!?. Избан, бара бтәзыуону? —
лығыштәы айтталкт еразнак,abituriyent daninal-
әапъш.

— Мап, стәзыуазом! — ашырхәа лмаңра аңаңа-
ала иаалрыцқыент лылағырзқуа уи. Даҳытәаз дә-
тқыан лпышшәаратә бўбыц аакупдаан иналырххеит
Антица лахъ. «Сынижъаант, сынижъаант, сынижъа-
ант итахызаргы!» — азышшыра ахаҳә иналашәаз
ақнитә агъежъкуа ишризҳауа еиňш, лбилет аакул-
хижътәи абуңтра зеазызкыз абжы еиңа аәарбү-
буон. «Истахын сара уи итих'уа араңәа сазхуцир-
гы, истахын мчыла аәакы салагар» — минутк ала
лылаңш днитабеит «Дарбан изылшо ари аус бзиа
амбара!» хәа, зыспецовка зышетданы лыла ихғылаз
Темир.

— Аа, шәист, икушшәргыл «фба»! Зегъ акоуп...
Зегъ акоуп са сзы!.. Сара акгызы сыйздырзом!.. —
даакъызкызыт. Уи ихымзбылшыон зынза газатас
даҳытәаз.

— Ышыаала бееиқүк, Астанда! — лпышшәаратә
бўбыц днахуагъышны лыхъз днаңъхан, маңк леаар-
ғыбараны иналыдылтцент Антица. — Издыруеит уи
сара! Издыруеит уи ба бзы зегъ ак шакуу... Нас
бзааи арахъ? Нахъхи асцена ақноуп бара бтып!..

— Иабажәдьруеи уи шәара? — дгуақны Антица
лажәа днаңъыфлеит Астанда. Иаакуеицент алағырз-

уажәгбы изхымбалацыз ла лылақуа амабаз рхы^х
хәй. Лиапкуа лгу еибарфо иаалырқұчын, ^{жайылған}
ихашәтә, сара сыпъсепштәкә бзия избоит амузи-
ка! Аха, аха... — илтахыз ахәара лзымгуа^жыкуа да-
лак^жакит.

— Аха? Изакуи «аха»? — апарта лхы лөынх-
лырхәңәан Астанда лхы наләлкт Антица.

— Иара? Иара сынижыр? Бзия избазом иара
артистцәа... — дың^жашшо лылақуа аалцәылтәахт
Антица, аха аң^жык аалыгхеит инацылтцацы, — уи
итих^ж «а» арацәа ада гуръярак ы^жкоуп хәа ды^жа^жам».

«Мап, бынижьуам! Сара издыруа иакузар, бын-
ижьуам!» — ң^жашшо лыб^жа нкыдтсаны, гуаныла уи
атак аалхәеит Антица. Уи Темыр дылдыруаз аахыс-
ижътеи деилашәа-еилытцуа иеен^жакшакуа даарыз-
хүцин, лхазы илхәо ң^жыша, л^жышә х^жашшакуа иаар-
өйт^жкеит, — сара издыруа иакузар, бынижьуам!

— Ах, шәара дыжәд^жыруама иара? — ашырхәа
даацааит Астанда, аха атак ақатцаразы Антица да-
нааи^жулаха, лылац^жакуа аатапта^жын, харак лхы
нато даац^жакны инацылтцеит, — сшәых^жеоит ·шәгу
иаанашәмырган уи изы иеем акы: иара дыбзиоуп!

— Ааи, дыбзиоуп! Бзиагбы ибоит иара амузи-
ка, — еита иаалгуалалыршәеит уи ауха Бетховен
имелодия ссир дханагалан дыштәаз Темыр. Абыржә-
ауп лара атсанза лыхшы^ж анаңца ша^жа гуръяра,
цәанырра беиа ауафы иаур алшо, амузикагбы уи
азырхәозгы еи^жараны бзия ианубо.

Ааи, уи бзия ибон амузика, бзия дибон иара
азырхәоз азбаб, аха уи иагъя дазыгудур шауазгы,
и^жахымызт иара уаха иалырхәар.

Уи, иззакухыу здырх^жуада, аха артистцәа рыпъ-

тазаара зегъ азы азә имала бзиа ибара рылшоит ҳә
игу иаанагомызт. Насгы агура игомызт урт^{ирл}_{аралык} шоит ҳәа еилшәара змауаз аңаңәара ашъакүргү-
лара рылшоит ҳәа. Аха зегъ реиха... зегъ реихагы
иара дзыцәшәоз уақа лара длағышықутданы, азәы
дицәигар ҳәа акун. Ишакухалакъ иара итахын изла-
илишо ала ауаа рылаңш даңғитцәахыр. Уи азы
дықуپжон иара, длаңәҳауан, длызгуааны дылпышты-
уан, аха еита лара лаҳъ дархынхәуан ибзиабара
бубуа.

Җыңаара рмауаант, еснағы иштәтилаант алап-
шырыпагатә быжъкуа, ихы-игу италаны тыхуаптәа-
рада агуахуа изааргалаант ауафы, аха иалырхәа-
лаант дара аеазәы, иара бзиа иибо лакумкуа, аеа-
зәы. Ах, аеазәы? Аха уи аеазәы дызтәугы азә
дықами, иаххәап, уигы итахымзар лара дартист-
хар! Усқан?.. Ари атыхутәантәи азтцаараң икыл-
сыр ртахымызт дарбанзаалакъ азәгы. Зегъы ахъаа-
нгылоз — «иадырхәаант егъырт, лара лакум,
«егъырт» ақны акун...

Җыңыа ахәса ирхаштит хатдак дшемарк'уз,
ирхаштит азәы лразкы еги дшынасыпданатәуз.
Урт уажәшьта гұтакык-гұтакык рыманы ихъатуа-
мызт иара иаңхъа: дара ирзбуан нақ-нақтәи рып-
тазаара ахакуки. Азәы еги иллыртсон уи алхразы
акујара шатахыз.

Дхъантаза, аха иаанира дук лныпшша абилет-
куа неидкыланы дыфдәйлтит Антица.

Ихааза ипхон амра. Аңыңа рымшха, акоридор
ықуртәа икун ағар. Акуша-мыкуша аңтазаара
аңаса аиҳагъ ибүбуаны еихнагон ашъаңакуа — арт
зегъы аинститут иахыпхъазалан.

Аңаса данырба ишынендытызы енп්ш акумкуя,
иаалыкушан даарыгутыларкт дара Антица.

Азәйзатәйк урт рахтә «Әба» зауз лакузар,
лышамхы лытпраауа изааигуахара даңын Әмымыр.
Уи лгу линархъзомызд ахушьара лақу илауз. Мап,
зынзагы! Діңириа, діңириа лиапкуа рхаханы даңы-
лон лгуазыхәара.

Азныказы иаатгылт ағыцьагбы — нара ихы
иқүжыны, лара диҳәауа, диғағъежьюа. Издыруада
уи үскан агурға илыргозтгы лыпстазаараे зегъ
реиҳа акыршатсанак'уз амутика. Нас, иқалап, да-
ра еинишәазар, рнапкуа неитцырдан ифуа агуар
инткейт.

Иара убасқан, нахъхы аудиториае абри азбаб
купш бзия илбоз дшылцәылгаз анылдыр акум, а-
бра дахъылаз пъшьшала иналешәеит алағырз Ан-
тица.

Аха... лгу тгурбъаауан, лгу тгурбъаауан лара
атәым разқы дахъахуаңшуаз. Лара даташыщуа-
мызд илшәниумызд уи.

Игурбъатәа ицоз Астанда змахуар датлагылаз
арпъыс Антица ианакузаалакъ дылтәзамызд. Лара
лзы уи, хазынала итәны зышә амтуа иаркыз ачықъ-
маңы дағызан. Насгы иара иқны илымаз ацә-
нырра ус баша гуапъхаран, гужъжъаган. Уажәы
лара лгу зынза итацәын. Уи иннамыжъеит ла-
лөы зынза акгъы...

Акымзарак...

АХЫНХӘРА

Урт ах-абиңарап зегы енпұшын иааңуоушъараты: ауаа нырҳаракуа, рыжәғахырқуа қыақьаза, рхахукуа еиларша, рыңымшы жәпақуа храк-хракза, дугуаладыршәон абжас-цәа зшәу. Еңшын дара рнықуашәагы, ашаца-шацаңәа ршыаңа иеихыргоз ирбүбуаны иқудыргылон изхысыуз адгыл. Иеинпұшын қазшыалагы: цәажәашьалеи өапъышшыалеи иңбараза иқаз ахаңәа еифаҳаҳақуа рყукуа таңан ацигар бұбың ақара.

Урт зегы наскъалгон лара абри амфала, инаскъалга-щъязагы ари атың дахысзомызт. Арантән илбардан дара нахъхи хараза улапъш еилнарго иқаз архуара иавазаанза. Ла лакуз, дара ракуз, аиңырттраан азәгы игу ҆шашаауа ихәзомызт ажәа губзыңкуа, алаңырз атәы еғыргуаладыршәомызт. Зегы ускан изызхууаз акы акун — Аңсадгыл аикурхара. Цоуп, х-абиңарап зегъ икартәоз ашъя алтшәақуа хаз-хазын: ңоукуы уи иабзоураны рұбыбақуа дыртәуан еимгуамзо, ңоукуы зыңза ихтәен, ңоукуы хынхәуан напыда-шъапыда, аха еиқухон Аңсадгыл.

— Ахы, бзиала ҳайбабахп! — нахәаны рхылпә

къо рѣынархон, урт лаپшыла инаскъазгоз шъха ңагъакуа ирымтыхырхуозшәа.

— Тәйцк сылақуа ихыслазаап, хаир зкумлаша! — лѣырахәа аәацә аалѣшьуа дырзыпшын лара урт харантә, зында архуара иатәахаанза. Ақираамта еибаркучуан, ргуаेы ахәынцәра дырқатцыматцуан лара лнапкуа. Зны аеңе нарыхгон, нас иратцәаны иаанилалон. Урт инаскъаргоз ауаа аўхара ирзынрыжыз рыцәцар ҳәа ишәозшәа, еихыршыны ииадыбуюалон лгу.

...Жәа шыкуса зхытцуаз ңхәыс өаны, раپхъаза днаскъалгон лара аибашърах лызхара илымбацыз лхатца. Лыбла тбаакуа аатәйт убасқан лаўырзыла, аха акатәаха аимукуа, иаахбалеит иаразнак лчапан илатракны, лгу леанзамкуа лцә-лжы ырдырыруа, ишиз адирра лыто ианаахәыпъызъ аўстазаара өыц. Иахыпъышәадаз азы ишәапъирхапъуа, ипъхаша-пъхатцо, аха разқыла еитқатәы лхәөы иаакулент аччапъшь, лыгугты аахыуухыуит уи атәы иара иахъизымдыруаз азы.

— Иара дпъахоит! Сара издыруеит дышпъахо. Уи уипъсах'уеит уара, — минутк ала иаауаркалеиз аўышәкуа цыстысыуа инаиштархәент анаскъара дахъаөыз. Нас ашырхәа дааиташәан инацылтцеит: — Избан «уипъсах'уеит»? Мап, дувагылонт. Дбаъаза, имахуәа бубуакуа уара умахуөенпъш аус назыщая, назыманшәаланы!» Ацәабуара дахымзакуа атыруа зылданы иштәеитдаз адгыл баракъат ду гудурыла лылапъш нахыганы, дыфны ләыналхеит ағынка.

Уи аштыахъ есаапъынра, ашәаپъыцъаң рбыбъкуа иатәхәараңа ианашибыртоз аамтаз, рнап қумшәышә

хұчқуа кны даауан арахъ, нара дызлаңа^{жамса}з^{жамса} амға^{жамса} дәзъшрацы.

— Уи дхынхәеит! Хымқада, дхынхәеит шәа шәаб! — рыла-рөы дтагузуа днагъежьюан ағныға. Лара дарааңсазомызт азъшра. Жәантә иреиҳаны усқан нара зцәбүара дахымзаз адгыл иаанаштыхан ағағра. Илатдо, ирашәо, итанагалон арыщ ауағытәйфса инапы хандеи. Ихухуаза ахуада икуданы, уажәы еиҳагы ағыртбааны иштән урт раб дызгаз амға ду, аха дызтәахыз архуара давтуамызт, давтуамызт ағныға даараци ихата. Зегъ акоуп лара дыпъшын...

— ...Шәаб ұзара дыжәбахыргы!.. — лнапы рұқақуа иқушьуа 41 шықуса рзы уи иимбацыз, ишизғы изымдыруаз ипәцә наскъалгарц даахт лара арахъ. Ента лағырзыла рәаадыртәйт мачк ааңсарен агуеитцахареи зхыз аблға ҳалалқуа, аха ента икамтәакуа лпъирахәа нархылшылан иналхәеит:

— Ак хшәалазаап, нараби!

Ашырхәа даакугъежын дналиштыалеит зхы зыкүжыны инеиуаз лтаци, — еиҳагы бзия шәеибабо шәалагоит, ибымбари. Абри амырхуага ҳақузыръхо имағоуп уи ус шакухо! — лыла лцәйтәах'уа лқуақу лнапы нықулшыт лтаци, — сгу ҭынчын с-Күчыргы ус азә дизпъшызар!.. Уи угуашьамх арбуюит! — ашацахәа дналаңасит.

...Урыстәыла амца қыауқыад иакыз ыцәенижътеи акыр тцуан, адунеигъы ҭынчын хыхъ-хыхъ, аха ента ахынты раан анду днаскъалгон абиңара азәзатәык иаңынхаз амота.

Ари зегъ реиха иуадағыз наскъагаран. Зхатца зызхара дзымбацыз архәйсгы, абыда зпъацәа за-

заз ангъы, ихыңхыңуа изышза ишлахъаз, ^{аздыра} иамыраапсазаз андугъы — гуаблыра мчыс ^{жарылған} ^{жарылған} зегъы ршәеит ари аиғыртцағ.

— Абраагъ, абраагъ, абраагъ! — икчхъаз, аха ипхатцэпхатцэуа иқаз лъышәкуа рыла илгуузан ихы, ихудаңыл, илакуа, инап тыйскуа рыла еита илышшыуан иқуакъя.

— Аҳаңай, угу мтрысаант! — (амота ихытцуан аарла 18 шықуса, лара лыкура 90 шықуса ианынарыдылкылалакгъы, уи зынза дсабиғазшәа лбон), — дилабжъон, нас леаарбүбуаны, — исыздыруам, анцәа имағоуп, ҳабиңарағ шәаргунда дықамызт; аха сшәом ҳәа, ахаха нахъатахъзам уагудымлалан! Насгъы... — Унымхан уаргъы егъырт реиғыш! — «Аа, дшәист, дышәхызыбаауам иара абри азәкгъы! лхәошәа, лгу хыбылаауа инап қыңқыңқуа днарымпыштылжът.

— Схынхәеит, нанду, сышпәмхынхәеи, еибашъра ықам, — еисра! — инап дукуа рыла деимаиркүңеуама ухәо дааирбүбуан, дығны иңижеит, егъырт ишируаз еиғыш, ихыл҆я ихыхны, ихаракны икны иқьо.

...Еита шәынта лгу ишталкхъазгъы уахъ уаха дымцацы, ишкүс анаат ллаба лыттарсуа ддәйкулахт. Лара илдыруан уажәы еибашъра шықамыз, иаргъы дышхынхәуаз ирыңқынаны хышкүса рыштахъ, аха дцион лгу нахъамуаз азы атәара. Ехъагъы уи аху даныфхала, лылахъ инапы наңыракны ллаба налъыштыргуан, акырза илзапсаз ауаа рсахъакуа лхағы иааганы, дрызхуңуа даатғылт.

— Хы-хы-хы! — ллаба ааулыштын ахуара иаңыз лыбђа айттылхт. Абар дахъааниа лызхара

илымбац лхатца... Дызшыцилоу инықуашәа, ^{иаура}
итбаара... Лылаңырзкуа, лгу апшаара зегъы аху ^{уажэ}
жәы икартәарц ртыхызшәа, илеиуент, илеиуент ^{ицэй}
кубарха. Абар, ихата ааигуахара даңуп. Аха... аңы-
шыятә, уи лхатца иакузам, лъацәа руазә иоуп, аха
рыуа дарбан, Кыча иакуу Күчир иакуу? «эмуралу
мызша, шақа еиңшүзei дара!» — Уажәы-уажәы еи-
ташәоит асахъя — абар Кыча ихае Җагъя, Күчир
ибла разкуа!.. Иччоит, иччоит уажәы-уажәы зеен-
тазк'я ахаңы, аха иара абри аитакраңгы икоуп
рыштыра ахацәа цьбарақуа зегъ еиңртәу еиңшы-
рак.

— Кыча, Күчир! — днапырххо днеиуент ллаба
каршәны лара.

— С-Камыгу, сысаби! — дтцыстысуа даалгудыл-
хәдәалт лмота.

— Уара зынза уеуңсаҳзаап! — иршышуент ана-
пы гуабзыңкуа ихаху, ихаңы, иқуақуа еиңа... Лыла-
куа ракузар, иччоит игуабзыңза ирбо агураламтцо.

— Сеанбасыңсаҳрыз, нанду, шықусыкгы тұа-
меи сцеңжытеи! — длызгудууа дыччоит иаргы.

— Шықусык тұам-ба? — ихалымтцошәа диңгіш-
шуент лара, — ишпәа уи? Шықусык аума итцуа лара
дыңшижытеи! А, ихеент лыбда, икаңсеит лхапыщ.
Аха зегъ акоуп диңгілт. Диңгілт ари амфала илшы-
тыз! — Нас, уара, ухынхәйт ауп, сымыш? Аха, —
лхы-ләы асахъя аантанакын, ижәфа нтарс наанкы-
ланы днеиңаңшит, — газарак қаумтазаант, иуааш-
шыузеи уара? — ирцбараны днаизтаант.

— Саурыжыт! Саурыжыт дара рхала, нанду!
«Абъяр азы уаҳтахым, уца — унха» рхәеит. Иба-
хауама, ауа зегъы иаҳтахыуп Атынчра рхәеит! —
дигудхәәло дналыхуаччеит.

— Уажэраанзагы ус ڪارتىندаз! — еимацаху
еиىپىلگالاز лы҆قьымшىكعا دەفارىخەت, — иرەقى^{ئەنلىرىنىز}
еىبامىزىي үھەار аүئى ادگەل دۇزىزا? Аαι, игуакىت,
иаاپسىت иара. Уашىڭак ма итынчخااит! — лыلادىش
нахылгەйт лыقушا-мыкуشا.

Ҳазхара мрак наҳақуъхандаз рхәошәа, икүшәшә, иқашәқашәо афеира нағын заа илатаз амхкуа. Улаңш дыргурбъон ихаууала ажәфан наалаз атәахақуен атамақуен рышәтқуа. Арха дәеиужь ду икуфуан ашәахәабжыкуюн аиқуөйтбыжыкуюн. Апъсабара гурбъон, анхара нағын.

Лара дажэын, лара илхытцуан ىшынфажәен-жаба шыкуса, аха лара дазыгушуан аўстазаара. Мап, илтахымызд ауафы иңца напкуа ирызгуаڭ'я иштәз адгыл барақъат икүчүр ента ахушәбылфөбы.

Лара дахъхумызт, алабырз калтәомызт атынчраз нахътахаз лызкуа иавамккуа уахъ илштыз ауаа. Лара илдыруан урт злацаз ари амфа ишамырхынхә-уа уашътахътәи, аха иагылдыруан нахъа уи наана-газ уаха дшамгоз дымхынхәйрц.

АПРАКТИКА ААН

Аргылараңы аусура агугуаңә аилашуан. Ана-ара уахыпшлакгы, țьара акырмытқуа еикуртсон, аеаңьара аекскаватор аң дукуа адъыл иңдар-пъаны, знытрыс иштыхны еиқунажыуан тоннала анышә. Шымма иимбаңыз машыннак азә дадғыланы, хыхъ ахагалара даेын тақа иеибыртахъаз ашәкүен апъенцырыкүеи. Нахъхиң țьюокы адашьма ықуртсон, даеаңьоукых даеаңьара иштых'уан, уи анафс țьюокы атзамцкуа ршәуан. Рылшара мчкуа зеиңшроу еиңш, еиңараны рхы дыраапъсон ахаңәа, ахәса, аху-күуа. Тәңантәңә афеира наңын азауад дузза ахан-күуа.

Ари азеиңш ҭагылазаашъа минутк ала иатәнат-тәйт Шымма иңни иааз, абрагада иалаз атағцәа. Урт рахътә азәйрөң ашкол аң апрактикатә сааткүа раан иртцахъан акырмыт аибаркышъа, аштыхшъа, абы ашьалашьыншъа, убас аргылара аускуа акыр. Атағцәа рдырра иңегеси идыртауларазы, рхатә гуапъхарала апъхынтәи апъсшъара амшкуа рзы аргылараң иахъааз, игурбъатәа уск-уск инарыдгылт.

Ашкол аћны апрактика ианахысуаз аамтазы зхы нахызга-аахызгоз, Шымма уажәы иаапъхеишьеит,

усс иааик'уз зегы акгы изрылмыршазо ианынаны
күтүшш.

— Ииашаны икоутазом, аръыс, ииашаны! Уара уеңпүш икоу аргылараे акгы даңсаҳазом ианакузаалакгы!.. — ихырывирза Шымма иишьалашыныз аңу инапы нықуишиын, даандылт аргылара анцьныр хада.

— Сара сынцынырхон! Сынцынырхон! — аргыларае ус сымам ҳә агура ииргарц итахызышәа, ашырхәа даатқөйт Шымма. Минутк алагы уи даалахөйххеит, анцьныр ихы-иөы анынеихачча.

— Сара сангы дынцыныруп, уи агура ганы дыкоуп саргы сышынцынырхо... Сара, егъа ицәгъазаргы, акласс аңы зегъ раңхъа исҳасабуеит ихарто аҳасабтә. Асахъатыхреи афизикии рөы еснагы «хуба» сымоуп! — ажәкәаҳәа иңыба дынталан иаатигеит абжыбатәи акласс дызлахытызыз агуаррагатә шәкү, еитцыхынгы инаирххеит анцьныр иахъ.

— Аха апрактикае? — Шымма зөааирхаз абұыш имх'уа даатсаит анцьныр, аха «хъя» илаңш аннақушәа, гуамыхуарак наиөықулан, ибласаркъакуа днарцәйтцышны днеизыпшит.

«Еита апрактика! Иадырбалазеи, мшәан, абри апрактика?» Дааарацы акгы ааигымхеит Шымма, аха анцьныр иөапъышылара ааицәымыңхан: — Апрактикае?.. апрактикае «хъя» сымоуп, — ихәан, даөахо ихы наиқуижът. Сара санду — уи узаңсам, — лхәеит...

— Иееним, даара иееним уи акыр ишаңсоу уажәгы иахъузелимкаац! — иаҳаз игу ишамыхуаз удырратәы, инапы неиқъан, Шымма дидтىны иөнени-

хеит анъынр хада, рызиаша игылаз афны ашқа ихы рханы. Излацәажәоз ихаирштырц иңахызшәә жарылыш бөлүгүнүүс ныр дызвысуаз аусуцәа ана ак дырбо, ара дцак рыто дышнеиуаз, афны даныназааигуаха, даатгылт ихы штыыхны датцаңшуа. Азнык азы, ихаракны атзы иаджатталаз аихатә қугылартта иангылаз апъхэйс лызәйттрацы инапы ргуағаны иөы инапъыреикит, аха лус далгарацы егъшлыгмыз аниба, ус дылзыпьшуа иеааникылт.

Лара лапъхъя икуз ақырмыйтуа рыла атзамц аибаркра даेынн. Ашыхга хүч илкыз даманшәала- заны аус алышруан; уажәы-уажәы илымтагылаз аи- шыкъ интшьюа иөтүлгөн аилазға, нас ақырмыйт инакушыхааны иаалырфызуан. Дацъыхәан дызәйз лусгы ицюушшаратәы илыщааниуан, еиха-еиха аш- тыттара иаёын атзамц. Уи лытса икәз апъстазара зынза лөақулгашшәа, уахъ дхъампъшзо, лөйфентыхыны дөттапъшилт ахан акуцә, итегь афада иштүлхырц лтахны. Лнапы азқуа, лылахъ инадкыланы, иаалрыцъеит.

— Афыза Гушька! — даатрыст Шымма, абри ахъз ҳәаны уи аныналызәйт анъынр. — Арахъ был- баауандаз, баҳтахын... — инапы қьауа, адырра лыттара даеын дылбаарацы. Нас даахъаңәны, зыбла еи- куатәа гъежъкуа шанханы уи илзыпьшуаз Шымма ишкагы дынхъаңшилт.

— Уажәитцәкъя! — иажәа өбамтәкуа, атыху- тәантәи ақырмыйтуа неибалыркын, дааццакны, амардуан дынталт лара, уи лыццакрала Шымма гуа- хуа дук изааго. Атых-тыххәа дшылбааңоз, тақа- тәи амардуан абыу даннықуңала, лхы ғыщътхны, днарылапъшил тақа игылаз. Лылаңш Шымма да-

наатцашәа, — сыңқун! — лхәан, лнапқуа рхаханы
дынкаңеит.

Иблакуа құс-қусуа, «лара лоума?» ҳәа дтцаауа даашанхеит Шымса. Иблакуа еғыа рыгурға иғозарғы, ицәүадағын амшамба мөңір иалхны ахатда матәа зшәыз аңхәыс сан лоуп ҳәа ахәара.

«Ақырмұт аиқутараңы усс илымоузеи уи мамзарғы, мап, иқаларым! Уи дынцьыруп! Лара ауаа акыр длыртсоит, зегзы лара илзызырғуеит, илызтаа-уеит!» макъана губрак иман, лзааигуахара дағын тейтпъшла иан мыңху илеиңшыз аңхәыс. Уи иан шлакуз атыхутәан агурға анааига, ихы-игу ақумачха, уа даатғылт. Игу лзенбак'уа илаңш налхирпъеит Шымса.

«Шақа исхыччарызынш уи ара баша усуғс дшы-коу рдрырғ сөйзцәа. Шақантә салағехуахъазз сан дынцьыруп ҳәа. Диашазаарын санду, «банажә, иар-бан тәроу бызлагаз» ҳәа уи дағызырқуқуаауз. Ииашатқәкъаны, атара рзымтозаап ауаа анажәлак... Лара зегзы лжыон ус баша, ы-ых, амцхәаф!» иғысы феини иқарғы иғылачит Шымса. Иааизбейт мину-ткала даакутқәини, дығны ағнықа дцарцы, дцарацы ишәккүкуа ражы. Еғыа цыа ибарғы хымпъада рығна-таңы иара дынцьырхароуп. Иара дөоуп, атара ил-шоит!

Абри аамтаз иан дырғегъх ихъз ҳәаны данааиң-хъа, даакутқәинит лара лахь. Акыр мзкуа зыңқун дзымбаңыз лычча рази, лхы иаркны лшыапы ақнын-за илхылтцуаз анратә цәанырра тъхеи Шымса игу итеиккыз даахъдырхун, иөыналгудижълеит «лара лоуп» ҳәаны.

Акыраамта еилатқәаны игылан, азәи-азәи ажә-

да ргу өкеибатдо. Шымма инап хүчкүа рыла ашьшыра даңын акыры зыхтата иқаз иан лнапы шахэшахы күа. Шақа ибзиазз уи иан лнапкуа! Урт ирылшон зныктәи ашьшырала ихадырштырц агуаң имаз зегы. Игухъаагон урт анапкуа Шымма, егъитахын дара еснагы иааигуа иқазарц. Аха уажәы абасқак ишеиззаигуазгы, иара дахылымбацыз игу аархышәашәан, лнапы аауштыны, лахъ лыто дналытцааьши.

— Афныңа бзымнеилоз бара? — маңк иаахужәаны, дналытцааит, лара лыда даеаәзәы имаҳаратәи.

— Хара уахынлагы аус аауан, Шымма! Абри амза антәамтаз аргылара ҳалгарц ххы иадаһцент. Зны-зынла сара саннеилозгы, уара уцәан, усзырьыхомызт. Нандугы сышнеиз иабымхәан ҳәа лас-хәеит, гурфас сумкращы. Ушыцәаз ублакуа неимдааимданы игудкыланы, сусахъ саауан, — ашырхәа атак нықалтцент ан.

— Аинститут ақнитә арахъ бшааз сара агурасызгомызт... иацы афны избон бытқы... — иан лцәашәттәи ааиркүчит ахаташа ибошәа. Рышкол зыргылоз аусуцәа иршәыз зегъ рыла ишеипъышыз анынейликаа, илакуа лцәытцәах'уа тақа дынкапъышын, деитаналытцааит:

— Бара... бара ирласны сынцьнырхонт бымхәози?

— Салгоит, ааи, Шымма! — лнап үцацьакуа рыла иаалгудылкылахт маңк иналадтыз ихы. — Аа, иумбои апрактика сахысуеит. Анцьныр абри зегъы идыруазароуп! — лнапы нақъаны аргылара зегъы лылаңш нахылгейт.

— Бара бинцьнырхону нас?! — дәғапъан лыхуда дәахынхалеит Шымма, лыла-ләы гузуа, аха убрри

аамтазы иаңхъатәкъя иара иицәуаз абы илап^{шан}_{бай} накүшәа, иааицәымбхан, иан дналға^{шит}. Ашырхәа иаанилең^ңгуеит уаанза лара дахуап^{шыр}ци^{тахны} никыз акласс дызлахытыз ашәкү. Аха итығе^ә-тығе^ә игылаз абыкуа иан лылаңш изацәйт^әах^{уамыз} шыңа. Лара уахыла дыцәомызт, иара ифыз^ңзәа и^карта^ттәк^өозгы ақаташа издыруамызт, дыш^ңаир^пхаш^{ьеи} иан!.. Заку хымз^{бы}узен ари? Адгыл днахулабгар мон имамызт уажәы Шымма. Абар дахъааниа ан^ңын^ыр хада. Уи хым^пада динаң^{хашт} иара...

— И^коу бдыруоу, Гушька! — ибж^ыгы и^өйн^пышыларагы ааи^ңсахт Шымма, ан^ңын^ыр даангуазаны данаарыд^ыла. — Абар ҳара иаҳзаант ашкол а^кнүтә атцағ^ңзәа, ацхыраара хартараазы. Хартгы ацхыраара раҳтароуп. Аа, дымбои ари ар^пыс, — ихы наикүкт Шымма. — Уи дын^ңын^ырхар^ң итахыуп. Бырзы^ңши инапкуа, ан^ңын^ыр инапкуа рхатат^ьсата... Ирбат^әуп абы шыш^{алашын}т^ә, ақырм^ыт шеңкүрт^о. Брыцхраа иаҳ^ыак ахучкуа! — д^ңыш^әыр^чо Шымма лаңшыла даамидан, днарыд^тцит уаҳа мх^әакуа.

Дүш^аала иаакулхт ан ашылашын. Абы иныкулт^{ан}, лы^ңенақурбу^{бу}уаны, лнапкуа неит^ңылхт. Ицыр^{ци}руа минут^к ала инанылт^ңеит цәаҳәа дук, еилархәы-еилархәы уи а^карст^агы ин^ңыт^ын, абырфын феж^ы иағызаха абы иналш^әшәеит ацәыц^ә.

— И^ңаш^ьат^әуп! Сара саан изы^камлои абас ацәыц^ә п^ңш^закуа? — иан лнапкуа днарыз^ышит Шымма, еилкаарак наз^әыкулаз ихы-и^өгы аалашеит. Иара мчыла дша^ңыз еи^ңш акумкуа, иан ари аус иа^ңалт^{ан} лыбзиабареи лымчи зегъы. — Бара сара сыйзиаза! — даалызгудунт Шымма.

— Исырбеи, саргыы иқасщашт! — дыщакынъул
иаалымихт ашьалашын. Раپхъазагы ииашаза абы
инаницент ацәахәа. Инапкуа рылшара зегы назку-
ирбубуаз амыруга мыщху изызыроуа, еилархәы ин-
тытт ацэыцэ бирфын. Дналытапъышын , дналыхуа-
чент игурбъатцәа изыпъшуаз иан. Ари иара изы апъ-
хатәи иааирен. Убас мацара иеакурбубуа ацәахәа-
куа рандара даेын, иамшәшәаны аттахәа икапъсон
ацэыцэкуагы. Аргылара иахылцуаз ашыкъ бжыые
аанөасрак қамтю иалғыны игон Шымма ишьалашын
абжыгы, апъстазаара ду ашәа иацнарбыйзуашәа.

АРБЬАРАХЪ АГЬЕЖЪРА

Тыгу иандуи иабдуи драазон. Иани иаби хазы нхара ианцоз, иара дрыцымцаеит. Ихала игуапъханы даагылент «ағнду».

Уажәштә дхучзамызт Тыгу. Уи ашкол дтан, х-класск рәкны дтәан, апионеррагы далан. Амала, рыңқарас иқалаз, атара бзианы иткомызт. Ианакузаалакъ татәйк ақны уи имоуцызт «хпъа» иеиҳаз хушъарак. Зны-зынла ашкол ақнтытә данхынхәлоз, иғызыцәа бжысцәакуак днарыщнагалар, иаахулаанза ағнықа дааумызт.

Иандуи иабдуи, иара азәк ида зыла итаңшуаз уағ дахьрымамыз азы, игу ршаңон, итсақъомызт. Ари иара акыр дыбжыхны даман. Ргу сырөыхап ҳәа знымзар зны шәқукгы ма дырзаңхъомызт. Иажәагы мыңху ихаамызт Тыгу. Ари гуалас ирыман иандуи иабдуи. Арт ахшара раңәа заазахъаз ұоук ракун, аха знымзар, зны убарт азә иахътә ирмаңызт ажәа хуахуак. Дызхылтыз иани иаби ракузар, уртгы арт ргу иалсра ак мәғаңыргомызт...

Рыхшара зегы ашкол ахъ инықуон. Инеңтак-аантак'уа уахынла рани раби ирызырыпхъон ашәқука, ргу рхадырштуан, ажәабжъ өңіцкуа пархәон.

Иара абри азы акун, арт тара рымазамкуа аръста
зарағ иаақалоз ажәабжықуа зегызырыуа чылбою

Арт зегызы алгейт ақыта школ. Аиҳабыратә школкуа раҳы ртара иацырцаразы иззаз цеит. Мызкахы знык иаалон ағныға дара. Усқан ани аби затса ргу мөңбірыз, рыхшара ағны ашә аадыртуан гурбьарыла, шәаҳәарыла, ажәабжы өңділа.

— Иумбои иқартдо уеиҳабацәа? — абартқуа раан өңүніңәас Тыгу инаилтон анду. Ари игу иныттахх'ұан иара, дқаңышыза днеицрашәон. Дара анцалакғы, урт иқартдо қастоит ҳәа дналагон зны-ғын, аха изынагзомызд, игу ахшәон.

Әнак, миңдәгъяк азы, хулаанза дқыгу-қыгууда ағаңтара ақны акы аибытара дағын абду. Анду лакузар, Тыгу иимбаңыз маругак цэырганы, аттахәа ахумцъар аспа дағын. Ахулғазы ианаалиятәа, имагу дукуа ишынрацы дахтәалоз итыңдағ әлеиттәеит абду.

— Усыщхраа иқәахшт, убоу! — ааигуахун Тыгу, ауаңыақ иеадтсаны дахъылаз, иикыз ишәкү ихы нақуижыит. Аха уамашәа иубаша, абду Тыгу димып-хъазеит, дылмып-хъазеит андугы. Илакуа нцэтирып-шыны уи иахъ дынхъаңшит Тыгу, дагъаашан-хеит: азхык мағақ ақара иштыхны, еғи ахы иаңхъа асаара иааштәеиттәеит мыңху идумыз ғуцема-қыак. Изшыапык уи инақуирғылан, еғи иштыхыз ахы, шыхуак атып ңашәо ақара итаңқаны иахъықаз, имагу ашхуа нағаирған, үза мбазакуа ашьшыхәа иааишыхит.

— Уа нанду! Даду иқаитца бымбазои? — иқәан Тыгу ақырқырхәа дааччан, али-пәси рыйжьара иабду иаңхъа дынкаңеит. Абүцәмақья иштәз

лаштыхын, инархэы-аархэуа днахуапъшит. Исаацей-шьент уи ақара гызмалра зтазамыз амыруга хүчүл алас иманшәланы абду имат ахьяуз.

— Базыпъши, нанду! Абри даду иааимхуцуа ак ықам ари, иарамоу, ҳара ҳартцағытқәкъя изықатом! — ихән Тыгу иңымшь хүккуа леивых-Фенвых'я, иналымтенкит иккыз.

Нас ашырхәа иныштейтдан, иара имагуқуагы ишыхрацы ишъапы нағаирпъент, аха ашхуа атыпъ тбаан, ишъапы ннамкылакуа инкылфырт. Иаацәымбхеит уи Тыгу, ипъсгы ааибакны днеицрашәан, иршәны нақ иныкөаижът. Акала иабду дахьирхурц итахызшәа, ақуак-ақуакхәа ишъапкуа ағнаргуағы инкыдиқъян, асқам ашъапы иаттарпъаны акукухәа днахеит имагу ишыхрацы.

— Тыгу! — ирыбууаны ибжы наикуиргент иабду убри аамтазы, — изкаужки ани? — згу хаххала икажызыз абуцәмақъя дназыпъшит иблақуа аарцәгъаны.

— Изкасыжъхи, сара акгы исыхуартам, — ибжы аарымчны атак нықайтцент Тыгу, өңгөрдүшүа.

— Уара иухуартамзар, сара исыхуартоуп. Азә итәгъы уара утәенипъш ҳатыр акутатәуп.

— Аа, уст! — ацәйрттаңу атсақа ииатыхын, инеирххеит Тыгу иахъ уи изы иқайтказ амагу ашхга.

— Унан! — дгурбъатәа днамтасит Тыгу. Ашырхәа асаара иныштейтдан, аттахәа имагуқуа ааишхиршәшәйт. Инархэы-аархэуа днахуапъшит, нас инеиган, ичыгуза имагуқуагы иаргы акуакъ ағы иныкөаиргылт. Дназыпъшит егъи згу хаххала икажызыз. Азнык азы Тыгу ииатаххеит иабду иңшьба-

разы ишътихрацы, аха ихүчтәй хымзб иатахым хеит устәкъя иаарласны аеыртаслымра; дкуаның нуа иабду днеизыпъшиит. Уигы иара дихуапъшуан ибла ҳалалкуа рыла иизбыз ицьшо, игу икуурбзио. Ашырхә дныштыасын, аимаашхга ааштьхны, инаганы егы ахықаз инаваиргылеит. Илақуа нцэтырпъшины днарзыпъшиит иабдуи иандуи, аха урт затца «ирымбарыз» иара дызөйз, рускуа рхы рыйдырылсаны ирөйн. Урт шихуампъшуаз агурा анига, иабду имагу дукуа ааимтցганы, иаңхъя инаиргылеит ағны ишъанталоз иеимаа тарпъалакуа.

— Итабуп, Тыгу! — ихы ғыштыхны ахуцы инаиенхәеит абду.

«Итабуп егъиҳәа!» Тыгу дзышьцыламыз ахықайтказ ааپхеишъян, деңтаақапъшхеит, аха уигы игу ишахуаз удырратәа игу алаканы дўышәырчон. Днеин итыпъ ағы днатәеит. Ишәкү аахитын зназы даңхъошәа нықайтцеит, аха дызғынчымхеит уақа: Тыгу игу тыңыцаауан, итахын иабду игурфа ахықыз, дахыигуалашәоз азы акала уи игу қайтарацы, итабуп ҳәа иеихәарацы. Дназхуцит иабду шақа гуцаракра изиуаз, илаба ааитшьуа Тыгу изы мацара атдағызәа ртаацәа реизаракуа акы иешагимырхоз, еснагы Тыгу ацхыраара илтаразы дшааигалоз ргула збаб Ҷыцка.

Бзиарас изызурызеи ҳәа иабду дахтәаз днеихагылт. Уи Тыгу ишәкүкуа ак аахтны, ахы ларханы еиллатата ианыз асахъя дахуапъшуан, хшығ тақык ҳәа ак изатымдыраазо. Ари збаз Тыгу азнык азы даамхаччеит, аха ашырхәа дааипъххуцаан — абастәи аун ушахуапъыша, даду! — ихәан ашәкү риашаны инаимтцеитцеит.

— Ианузеиши, дад, иара? — имота ижәрхың
инапы нықуитсан, днеиңеңшит абду.

— Сара иуасхәап, иааги арахь! — ихәан ашь-
шыхәа иабду днаиватәан, асахъа иацданак'уз апъ-
хъара дналагент. Ара ианын Къахъ Хацъарат иха-
тара атәы ааркъаңы. Арт зегзы Тыгу дзыпъхъоз
ашәкү ишаҳәоз еиҳагы идыруан иабду. Тыгу апъ-
хъара данаалга, — изғыда, дад, иара? — ихәан
диздаит.

— Иалыздырауазеи, изғыз. Азэйр иғыма,
ашәкү иаными? — еилымкаарак иныпъшуа иңашы-
ны иабду днаихуапъшит Тыгу. — Ашәкү иану ауаа
роуп ианызто, дад! Уахуапъшиш иахынцәо, даным-
куа иқаларым! — инацәа қъақъа нақуикт ажәабжъ
ахынцәоз.

— Бганба Т. — днапъхъеит Тыгу.

— Ааи, ибжъаижъқуаз ықоуп удыруоу, дад, ун
Абганба, — ипъатцақуа инапы аарылишын, дааку-
пъсычхайт абду.

— Ибжъаижъи, даду, ибжъаижъи? Исаҳәи? —
ихәан Тыгу дфатцъан, иабду ихуда днахынхалт,
ихы-иөы еиپъхышшыаая. Абдугы, ари схәанды
хәа дтәазшәа, ашырхәа дналагент ацәажәара.

— Даду, уара ҳартцағы иеиҳагы ибзианы иу-
хәоит! Иузыртцада артқуа зегзы? — иабду ицә-
жәашы цъашшо дтцаит Тыгу.

— Аланарпъшыра! Аланарпъшыра иснартцеит, дад,
смота! — ахучы ихы ааишшын, даагудикилеит
ипъа ипъа.

* * *

Адырфаене ашкол ақны апъсуа быйшәа аткатә
аан, Тыгу артцағи иғызцәеи ирзентеиҳәеит иабду

иенихәаз ажәабжъ. Артқағы Тыгу дирөхуан «хуба» изықуиргылт. Егырт атағцәагы ирабжынгелде жәабжък-жәабжък ғны иааргарацы.

— Даду, сызкухшоу! Исаҳәа иудыруа ажәабжъқуа зегзы. Иацы исоуҳәаз · азы иахъя «хуба» соуит! — ашә дшаахытыз еиңштәкъя, Тыгу амшынта аахиртын, инапы накуикт ахушъара ахықұгылаз. Уи дгурбъатәа иқышшә ачча ықуухумаруан: ашкол дталеижътеи ари раپъхазатәи артқағы изықуиргылаз ахушъара бзия акун.

— Иүмбои нара зегзы ишреибъу, еилфача, икуатъза! — амшынта аамихын, илакуа цъя инадикылт абду.

— Иsgуалашәоит, уаби уи иеитбацәеи абри еиңшыз ахушъарақуа ракун еснагъ исдырбоз! — «уара урт уахъреиңшым упхамшызой?» зҳәоз лағышла ахучы дааимидеит.

Абри аәнны инаркны ахы ытнагеит абдуи Тыгүи реиңзызара. Абду Тыгу иенихәеит ажәабжъқуа рацәаны, ак атқыыс ак еиңьны, ак атқыыс ак еиха иршанхаганы.

— Нас апхъареи афреи зумтцеи, даду? — Зны дтааит Тыгу иабду диәрапъшуа, дизызырфуа ишыапы ақны дахтәаз.

— Ҳы! — гунхарак иныңшуда дааччеит абду. — Исыртодаз сара апхъареи афреи? — ибжы аатигеит нара.

— Үсқан уажәенпш имариамызт атцара. Шыжы инаркны хулпазынза анцәа дышхашәтталаша ҳәа дбарбаруан ақыта пап. Ииҳәоз зегзы ҳаөамхазкуа иаҳәэр акун. Ұағемшхаран ажәак ааҳаштыр, ахлымзаах ҳтаирпәшуда, дааҳалалон ифыр-

махың ҳаларгъежьуа. Абас зны ирбубуазаны дысыт^{ДЫСЫТ} исзымчхайт. Ибызбызуа исыцралт ахъаа, уааизат^{УААИЗАТ} атцаа злашәни иқаз снапы данас. Аимак анҷау нахыс, уаха ишкә сыкуимыжълент уи апап. Ари амшала ихтырхзеи саб рыщха, — даакуц^{ДААКУЦ}сычхайт абду. — Ари аштыах еита цэгъяп^{ЦЭГЪЯП}сышьала ҳгула қытан инхоз папык сиитеит апъхъара сирцаразы. Есымчыбжъа имфа дықун иқурышь хүчкүа наихула^{ПАСА}со. Иара убри амфа дшыкүз дагъысит уи ахуаша. Шаға итахызз рыщха уи атара сцар, адырра соур! — Изыбзуа изып^{ИЗЫП}шуа итәаз ахучы днеиөап^{ДНЕИӨАП}шын, иажәа даалгейт абду.

— Атара имазар егъа дқу^{ДҚУ}бахарын! — ааигуахут Тыгу, дхүңца дахтәаз, абъаахәагы иааизбеит, апап ицас ақнитә, иабду апъхъарен афреи ииртцаразы. «Исыртап, исыртап!» — хәа ахуцра атыгу^{АТЫГУ}тигүхәа ихы иасуаз нақ интууент, ифызцәа адәахы ихумаруаз рыбжъы илымха ианаатас.

— Сара хумарра сцоит! — ашырхәа дфат^{ДФАТ}қъан, иөйненеихеит ашәахь.

— Адәахы хътоуп, дад, упалта ушәтца, умцар умуазар! — Ашәкү иикыз нақ иныкуицан, ашәхымс ишъапы ахынхигаз, даатгылент Тыгу. Асы икунаузшәа ишла^{ИШЛА}бауза иқаз атахмада, абахуап^{АБАХУАП}шь еиپ^{ЕИП}ш деикубу^{ДЕИКУБУ}бауза иқаз, игу ала^{АЛА}каны, ипъат^{ИПЪАТ}кауа инапы аарылшьуа, апъхъара ззымдыруаз ила^{ИЛА}күшкүа рыла рыйхъазара даөян Тыгу имшынца ианыз «хубакуа».

— Даду, сызкухшоу! — ашырхәа даакут^{ДААКУТ}әинит ахучы. — Сара џааргы сцазом, сара сузып^{СУЗЫП}хъоит ажәабжъкуа, иусырт^{ИУСЫРТ}цоит апъхъарен афреи! — дыф-

ны днеин, ишәкүтра иаатигеит атетради акаранда-
шыи.

* * *

Акыраамта, адаш зылпыкка, амса эталаны иказ
абду инап үцаңыакуеи асаби инацәкъара үсындақуеи
акарандаш хучы еицакурбұбуо, аббызың ианыртсон
ағъхатәи ажә «Ан». Дааччейт Тыгу: абри инап
дүззакуа, өнак десатынак адгыл цәаңуаны еикүзы-
жыуаз, зақа үза рыдырбалазеи абаңт ағ-нбанк
рыфра.

— Сара исыртсоит, сара исыртсоит хымпәада! —
инап хучкуа рыла иабду инапқуа аашьшыит Тыгу.

АКРЫФАРТАӘЫ

Есышъжымтан ҳара ҳкрыфартаәы игурбъо, иччо иаағнашылалон қурала 20-21 шыкуса иреиҳамыз ғыңға азбабцәә. Акуакъ аәы игылаз астол хучы инахатәаны, тәзықак-тәзықак ачени ачаңы ыфаны иәдәйлікъаны ицион. Аофициантка Әхәйис Даша, иқалалон, ишааиз анылбалакъ, дырмазтазакуа рху анаалгалозгы. Избанзар, лара илдыруан фаттәыс шыбыжъхъазы дара уаха аәакы ишамыпъхъоз. Ирфоз аху ршәон, зынзагъы азәи-азәи еизымпъшзакуа, ианеихъибамгзалакъ, апъара өарп азә илымоу егъи лтәы инаңтцо. Изтагылазрықура ахациеніш, уртеснагъ ищак'уан, ищак'уан акранырфоз, ищак'уан иахъцәажәоз. Еснагъ зызбаху камыршәэз излаңа жәоз бзия ирбоз ркомбинат аәы дтак шынарыгзоз мәашшо, акыршаарфалакъ ипсакы-пәсатцәуа индәйлітуан. Иңәажәомызт дара рыбжы мыңху ирдүны, аха иқуит-пәситза абаҳчара итагылаз акакалкырта хучы ркупъшра амчи алахұыхреи азынрыжъызшәа, иаағнацәажәауан дара анталакгы. Хучы-хучла арт рааириеи рцареи убас иашьцылт акрыфарта аусзуцәа, уахи-өнирыкыфара ишашицылаз еиңш.

Лассы-лассы арт анаануа иақуршәаны иаадгылалон ғыңға ақкунцәагы, иххаччо азбабцәа апъс-

шәэ нарахәаны, рызиаша астол инахатәон. Абъяа-
хәа улапъш иааташәон урт раира ргу ишахуоз
хәзбабцәа, аха рхы рыламгалакуа, рылаңш ҳатцә-
тақуа нареирханы дара рапъхъа акакалкырта аан-
рыжъуан.

...Ус аамта акыр бжысты. Ҳгу ҳеанзамкуа азбаб-
цәа крыфара аара иақутт. Иналаршәа-ааларшәаны
үи аштыхъ иаалиоз ачкунцәагы атыхутәан зында
рхабар ызт.

Иааңаҳшьеит ари зегъы. Ауағы бзия иибо, дзы-
шыцылуо акы аниңәызлакъ еипъш, ҳгу иалсит уи.
Харажапъшуа астолкуа зегъы блала иаимаадон,
иаираны ианықаз аамтазы ианаамбалакъ. Аха зегъ
ҳаиха урт рымаара лгу иалан Даша. Бла тархула,
акуакъяә игылаз рыстал иахатәаз ауаа днарзыпъш-
ны, лышәкү хұчы инанылтсон иәартаз афатә ахъз.
Нас, азбабцәа рзы дыщакны дышталоз еипъш акум-
куа, пъшьшала ләыналхон фатә аагара, уажәы-уа-
жәы ашәахъ днарпъшуа. Уи иңоушъаратә илныпъш-
уан азбабцәа рыстал иахатәаз ауаа шахылбауаз.

Өнак зны, ҳгу итамкуа, ҳхы итамкуа дааит аз-
бабцәа руазәы, гыларалагъ қуралагы илеитбыз.
Лылахъ еиқушьшы зегъы апъшәа наралхәан, дыщ-
цакы-ццак'уа абуфет днадххылан, ашә зыбраз
ачаң аахуаны, уаштыхътәи ләыналхеит. Аха гүп-
қык акрыфарта аусзуцәа адәйлтца лымтакуа иаа-
лыдибаҳәалан, дааргутыларкит.

— Дабақоу бфыза? Арахъ аара шәзакутци? —
а兹дааракуа неиларпъсент.

— Азәы дищеит уи...

— Дзыщада? — еиңәакны итсаит зегъы.

— Агостроном адиректор, — ахәара лцәымбны
атак нықалтахт лара.

— Афырпхэзыба! — лнапкуа неинилкъей^{нодары} да-
ша, дааччашәа лун. — Акыфарта бзя леакулыр-
шәеит, афырпхэзыба!.. Ани? Ани иахиҳәаазеи — лы-
лапш налыршәйт рөзыцәа ачкуншәа зхатәалоз ас-
тол ахь.

— Акгы! иахиҳәаауз, акгы!.. — атәуара
ләйкүхх, лкыши куацқуацо, лкүақуа икүз Даша
лнапы аалшышын дындәылтцит.

Абри аены инаркны, ари азбаби ачкунцәеи есы-
шыбжыон аикүшәара иалагахт. Амала, шыңа, апъа-
са ишықартталоз еиңш, хаз-хазы астолкуа ирхатәо-
мызд. Лыматура иахамшәало, хаа-мыхаас икәз зе-
гыы лыдгало, акырлыцырфон. Угу иаанагарын, лгу
хырхырц ртахыуп хәа, издыруада, лара бзя дыз-
боз ачкунгыы иара ифызагы, арыгты дырцәцар хәа
ишәозтгыы. Мачк агурा лызгомызд уи ларгыы, аха
хәашья лзатомызд. Амала, азбабцәа зегь рыхъз ала
лара хымзбыс илыман дара ригура аръарцәа атсан-
за иахырымгоз.

— Сара схучы аахысгы мыщху бзя избазом
азла, апъыла, икашәымтдан, афызцәа! — лыгелырх-
хон лара дреңгзаны, иаалыдыргалоз зегыы мап
рыцәк'уа. Лара илтәхзамызд урт заралк рылтарц.

Апъаса еиха акыр лаҳант-куит маңхеит, лғыза
иқалтказ азалым лара арееира луалушәа, лхы ха-
рак атауа, дрыцын дара. ргуахуа зегыы анағзара
дазыхианы. Діәажәон дара ркны лара ишылқазшъаз
еиңш, еснагъ лгу тыбыъяа; дреңцаһаны руазәы
иалхәон икъағ ахуда еибаиркырц, ахъта иламлара-
зы, егъи идылтсон, арғырақуа зныңцыз иеикуа лыз-
неигарц уантатәыс.

Ииасит уи ашътахъ өбәқа шықуса. Иахъа ми-

тәйк дшымццак^уаз удырратәа, ашә ашшыңда
иаартны даағнашылт ари азбаб. Уи длыштығыла
ны — бга дүззак аңа лыхуда иахажыны, ләз-
лжы ханта злаштынх^уеи зугуахуаз, леймаашь-
хуа пакуа дынрықуыло, иштәрыз итәйз Ҙхәыс
шәпа-жәпак. Азбаб дызызыуз астолкуа реихарак
штаңәйзгы, акағы даанымғылақуа, ахаха апъаса
издтәалалоз рыстол днадгылан, лөзыза лахъ днахә-
ны лнапы налкьеит:

— Бығнапъши, ишбзиаха ҳкрыфарта, Хыма!
Ипъшзами, бдин иамаңоуп арт астол өыцкуа, апъар-
дакуа! Абри еиҳарак зегызы зыбзоуруу Даша лоуп...
Шыт ара бахынзакоу, есымша арахъ ҳаалароун!
Ибгуалашәо, ари астол ҳахатәаны раңхъаза ҳама-
закуа иахраргамаз! — бзиабарала астол лнапы
нықулшыны ақуөыхә днатәеит. Лылаңш хыхухуа-
ла лөзыза иналылалыртәан, дхатқатдо акы дааз-
хуцит.

— Апъхъатәи ҳамазакуа бхәаргы, шаға акырры-
ттарк^уаз бымхәои дара? — лыхуда икүз абгаңәа
ыкух^уа, уи даалыдгылт Хыма. — Шаға ҳгаза-
куаз бхәарауаз, мшәан? Схы сахыччоит, иансгуала-
шәалакъ хуңыртакуас иҳамаз, — илгуампъхакуа
дұышәйрччо, дынкыдпъшыл-аакыдпъшылеит Хыма,
лпалта ахъкналхаша Ҙшаауа. — Ак азырукуашәа
қартазаап, аха макъанагы шаға крыфарта ман-
шәаламзен иара. Ахуашакуа, ада анаҳамбаңыз, ҳа-
ра ҳтәала зегызы иреибүшәа ҳамбози! Аха Москва
иқакуоу «Интурист», «Метрополь», «Аиғызара»,
бнарығнашылар, ари азхъаңшрагы бгуапъхом, —
дхәарпъсаруа лпалта лыскам амаа инхылшынын,
лпъышә инықултцеит ағнұтқа илбоз зегызы.

Ассир, Хыма илхәаз аалзымбатәбараҳеит Зина.

Шақа лгу лытпъраая арахь даалгоз уи лара минутк
апъхъа, илгуалалыршәарц еиңрыгахъаз аамта
хазынаху, илгуалалыршәарц шақа иргуарпъханы
арақа ачаңқуа рфалоз, илгуалалыршәарц... рфызцәа
ацкунцәеи дареи шеңкүшәалоз есыңбыжъон! Мап,
урт усқан насыпъла адәы икумызд узхәомызд. Цоуп,
зны-зынла агунаңзара аалныпъшуан Хыма, ақыр-
қырхәагъы уи дарчон Зина, иара зыхъоз луала-
фаху амаңра шакуз анылдырлакь. Азбабцәа ируаз
аус акакун, аха уахълыхуаңшуз, ишаңлақъаза
иқаз, Хыма аус ақны Зина лааста акыр дхысқан.
Ауалафаху акузар, ирыртон досу ируа зақароу
еиңш. Зегъ акоуп дара гурбъатцәа иқан! Дкууент
уи азы Зина — даара анасыпъ рыман убасқан!

— Бзиала иаабаша, Зина! — убри аамтазы даа-
рхагылт Даша. Инамғатәшәа Хымагы дналзып-
шит, аха ус хырың лзылымуит, ңөшшара иаауз
азәы дынлыдылкылт: ус еиңш ара өнек шәфыла
иааилон.

— Ишәзаазгарызеи, Зина? — дналазцааит, аха
Зина лыңышышала еилылкааит лымаңара уи азба-
ра шылтәхмый. Еита дналзыпшит Хыма, дагъа-
шанхан, иаалыркүсқуст лыбла еиқуатцәакуа.

— Ассир сымбои, иараби! Хыма! — дгудылкы-
ларацы леңиналгудлыжълеит. Уи бзиа илбоз лыңкун
дахылпъсахыз азы длызгуааны дшықазгъы, лгу аар-
қуандеит ари аиниара Даша.

— Са исымдыруеи, мшәан, ишәзаазгауа, сыш-
пъашәазтаах'уа — ачаң чапъшкүа! Ы-ых, изаку
чаң сисиркуоузениш, шәшааниуз аадыруазшәа, иа-
хъа иҳамоу! — лыбз лкышә иаакулшын, уажэы-
тәкъя ҳәа днаццакит рху аалгарцы.

— Уамак акуу үйлшьоит, ахуаша, лчацькуа^{лла} үзүүлүү
хэа дызөү! Уаха илбахьюзеи, уигы ха даңбызы^{лло} ми, — қышэла мацара дааччейт Хымы, ицырцыр-
уа ишэйз лнацәкъаракуа лылапьш рыйдыхаланы
лнапы налкьеит Даша длырхынхэйрц.

— Иарбанзаалакъ хцэа иалалаша акы... —
дналагеит Даша данаакүтэй. Аха лажэа намгзакуа
Хымы дынхъапьшиит раафсантэй астол ахь — илаца-
лахауа лпъынта иаатасит уи икуз ачацькуа рифы.
Ари афы иацны лыхшыф ажны иаацэйртцит ихааза,
илафсхъяз гуалашэарак, лыхудагы неитцылхын, ас-
тол дныкугьшиит: ипаху-пахузда шэйла иртэнүү,
ахуша рыйтцэтцэо, уёынта азы ааго, ицэхапьшьза из-
ны ачанах ианын ачацькуа.

«Ицэгъазатцэкъам дара» аалгуахун, зназы Даша
«иаага» хэа лалхэарц леыназылkit, аха апъасеипьш
уажэгы лара дышпъарадам агурда ллыргарцы, аме-
ниу аакулхт.

— Абисквит, нас акакао хзаага, ххы алахагзап,
уаха егышэымам! — лпъаратра еимгуучы ашырхэа
афы ааихылхын, иаатыхны иналырххеит еилаз 25
маат. — Ицэгъамызт афатэкуа рыхкы мацк наз-
шэйрхар, — амениу лпъышэ иныкулцеит.

— Хымы, — ашырхэа дфаткьеит Зина, — зын-
за ипъхашьароуп бцэажэашьа. Наէ ицэахы бъара-
куа, уи Москва «Интурист» азы ибыхуартахан, —
лгү пыжкэжэо илтыхыз лёы илзархэмомызт Зина.

— Шаңа... шаңа ипъхашьароузei, үбейт! Беыш-
пабыгъсахи, ухэарауен, еразнакы!.. — уаха лыкуцэа-
жэара лхы иатэамшьо, Зинагы «бзиала» хэа лам-
хэакуа, дныкугъежьит Даша.

«Лыешъалъсахи, ұбейт, лыешъалъсахи^{ИМБЕЧІ}
дқунқундуан дахьнеуаз. Ааи, абас акун, аңарғатам^{АРАСТАРДЫ}
шхумгаз, иахутоу еиха иара ауафы ианиуаз. Абас
акун иешипъсах^{уаз} ауафы, иахынтааа изымдырз^о
ицыба ианталоз амал, насты... уи изааигуазоу
аус иуазар... акрыфарта^ә.

АХҚУА

Адаќъакуа

Аредактор лїкнитэ	3
Хараҙа ашъха ашъапаңы	5
Амфакуа ахъенхагалоу	35
Ақакан торт	65
А҆ышәараңы	76
Ахынхәра	90
Апрактика аан	96
Арбъарахъ агъежъра	103
Акыфартаңы	111

Валентина Хаджметовна Конджария
НА ПЕРЕКРЁСТКЕ
(на абхазском языке)

ვალენტინა ხაჯმეთის-ასული კონჯარია
გზაჯვარდებე
(აფხაზურ ენაზე)

Аредактор Нели Тар-пъха
Атехредактор Хахмигери М. Д.
Акорректорцәа: Папба Т. С., Ашьхараа Т. С.
Асахъатыхы Ацыныңыл З.

ЕИ00405. Аус адударазы ирытоуп 29.IX.1963 ш. Акынъхъра-
зы аналы атадауп 14.I.1964 ш. Ақъаад аформат 70x108¹³³
7,5 кылъхъ бўынъ ыкоуп. 4,23 атыйжъратә хынъхъазара
бўынъ. Азаказ 5505. Атираж 1000. Аху 16 к.

Қыртқымлатәи аҳадаратә полиграфтыхъирта
В. И. Ленин ихъз зхму Akyatәи атиполитография.
Ақ. Akyu, Ленин иул., № 6.

48.3/98.

Акту 16 к.